

POIKIEN YMPÄRILEIKKAUSKÄYTÄNTÖ PERUS- JA IHMISOIKEUKSIEN NÄKÖKULMASTA

Talvikki Virkkala 15.8.2014

SISÄLTÖ

KÄYTETYT LYHENTEET	3
JOHDANTO.....	4
1 Poikien ympärileikkaus ilmiönä	5
1.1 Poikien ympärileikkausperinteen levinneisyys ja yleisyys.....	5
1.2 Syyt ympärileikkaukselle	6
2 Huomioitavat perus- ja ihmisoikeudet.....	11
2.1 Yleistä perus- ja ihmisoikeuksista ja niiden rajoittamisesta	11
2.2 Lapset oikeuksien haltijoina	12
2.2.1 Lasten oikeuksien yleissopimus LOS.....	12
2.2.2 Lapsen perusoikeudet ja perhe-elämän suoja.....	16
2.3 Yhdenvertaisuus	19
2.4 Ruumiillisen koskemattomuuden ulottuvuudet.....	21
2.4.1 Ruumiillinen koskemattomuus ja itsemääräämisoikeus perustuslaissa	21
2.4.2 Koskemattomuus terveydenhuollossa ja potilaan itsemääräämisoikeus.....	22
2.4.3 Biolääketiedesopimuksen ja potilaslain soveltuminen rituaalisiin ympärileikkauksiin	27
2.5 Kulttuuriset ja uskonnolliset oikeudet.....	29
2.5.1 Taustaksi	29
2.5.2 Vähemmistön oikeus ylläpitää ja kehittää kulttuuriaan.....	30
2.5.3 Uskonnonvapaus.....	32
3 Oikeudellinen tilanne Suomessa	37
3.1 Käytännöt ennen korkeimman oikeuden ennakkopäätöstä	37
3.2 Korkeimman oikeuden ennakkopäätös KKO 2008:93 ja sen tulkinnat	39
3.2.1 Ratkaisuseloste.....	39
3.2.2 Ratkaisun merkitys ja sen kritiikki.....	42
3.3 Muut tuomiot.....	44
3.4 Kannanottoja koskien poikien ympärileikkausta	49
4 Kansainvälinen keskustelu ympärileikkauksesta	52
4.1 Yleinen kansainvälinen keskustelu	52
4.2 Ruotsin ympärileikkauslaki	54
4.3 Saksan ympärileikkauslaki.....	56
4.4 Norjan ympärileikkauslaki	56
5 Pohdintaa ja yhteenvetoa.....	57
5.1 Perus- ja ihmisoikeuspunninta	57
5.2 Vaihtoehdot poikien ympärileikkauksen sääntelemiselle	58
LÄHTEET	62

KÄYTETYT LYHENTEET

AOA	Eduskunnan apulaisoikeusasiamies
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EN	Euroopan neuvosto
EOA	Eduskunnan oikeusasiamies
EU	Euroopan unioni
HE	hallituksen esitys
K	kertomus
KK	kirjallinen kysymys
KKO	korkein oikeus
KP-sopimus	Kansalaisyhteisöjä ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus
LOS	Yleissopimus lasten oikeuksista
PeVL	perustusvaliokunnan lausunto
PeVM	perustusvaliokunnan mietintö
PL	Suomen perustuslaki
RL	rikoslaki
RP	regeringens proposition (Ruotsi)
STM	sosiaali- ja terveysministeriö
StVL	sosiaali- ja terveysvaliokunnan lausunto
VSN	valtioneuvoston selonteko
vp	valtiopäivät
YK	Yhdistyneet kansakunnat
WHO	Maailman terveysjärjestö (World Health Organization)

JOHDANTO

Poikien rituaalisista eli ei-lääketieteellisistä syistä tehtävän ympärileikkauksen sallittavuus oikeusjärjestelmässämme ja yleinen hyväksyttävyyys yhteiskunnassamme nousee aika ajoin julkisen keskustelun kohteeksi maassamme. Viime aikoina vastaavaa keskustelua on käyty myös kansainvälisissä yhteyksissä ihmisoikeusfoorumeilla sekä eurooppalaisissa valtioissa kansallisella tasolla.

Tässä muistiossa tarkastellaan poikien ympärileikkauskäytäntöä Suomen perustuslain turvaamien perusoikeuksien ja Suomea sitovien kansainvälisten ihmisoikeussopimusten näkökulmasta tavoitteena luoda ajankohtainen kokonaiskuva ympärileikkauskäytännön oikeudellisessa arvioinnissa huomioitavista seikoista. Tarkastelunäkökulma on siten oikeustieteellinen ja tarkastelun pääpaino nimenomaan aiheen kannalta merkityksellisissä perus- ja ihmisoikeuksissa. Perustuslain ja ihmisoikeussopimusten lisäksi muistiossa esitellään poikien ympärileikkausta koskeva oikeuskäytäntö Suomessa sekä siitä käyty ajankohtainen kansallinen ja kansainvälinen oikeudellinen keskustelu. Lähdeaineistona käytetään ensimmäisen luvun yleistä aihetta koskevaa taustoitusta lukuun ottamatta pääasiallisesti oikeudellista aineistoa. Perustuslain, kansainvälisten sopimusten, alemmanasteisten säädösten, lakien esitöiden sekä oikeuskäytännön lisäksi lähteenä käytetään perus- ja ihmisoikeuksia yleisesti koskevaa ja tulkitsevaa kirjallisuutta sekä muuta aihetta sivuavaa oikeuskirjallisuutta.

Ensimmäisen luvun tiiviin poikien ympärileikkauskäytäntöilmiön ja -perinteen esittelyn jälkeen luvussa 2 tarkastellaan yleisesti ympärileikkauksen oikeudellisessa arvioinnissa huomioitavia perus- ja ihmisoikeuksia. Rituaalisen poikien ympärileikkauksen perus- ja ihmisoikeudellisessa arvioinnissa on kyse toisaalta lapsen ruumiillisen koskemattomuuden ja toisaalta lapsen vanhempien sekä lapsen itsensä uskonnollisten ja kulttuuristen oikeuksien yhteensovittamisesta. Luvussa esitellään näitä oikeuksia turvaavat sopimusartiklat sekä perusoikeussäännökset.

Luvussa 3 käydään läpi oikeudellista tilannetta Suomessa. Koska Suomessa ei ole poikien ympärileikkausta koskevaa lainsäädäntöä, on vuoden 2008 korkeimman oikeuden ennakkopäätös tärkeä oikeustilaa ohjaava oikeuslähde. Aluksi esitellään oikeustila ennen kyseistä päätöstä, jonka jälkeen käsitellään ratkaisu sekä sen perustelut suhteellisen laajasti. Tämän jälkeen käydään läpi ennakkopäätöksen jälkeiset alempien tuomioistuinten ratkaisut sekä viranomais- ja järjestötahojen aihetta koskevat kannanotot.

Luvussa 4 tarkastellaan kansainvälistä ympärileikkausta koskevaa keskustelua sekä esitellään lyhyesti Ruotsin, Saksan ja Norjan aihetta koskevat lainsäädännölliset ratkaisut. Lopuksi koetaan yhteen perus- ja ihmisoikeudellisesta tarkastelusta tehtävät päätelmät ja esiin nousevat tulkintakysymykset sekä pohditaan poikien ympärileikkauksen sääntelyvaihtoehtoja sekä mahdollisessa lainsäädännössä huomioonotettavia seikkoja.

1 Poikien ympärileikkaus ilmiönä

1.1 Poikien ympärileikkausperinteen levinneisyys ja yleisyys

Poikien ympärileikkauksella tarkoitetaan toimenpidettä, jossa pojalta poistetaan peniksen esinahka osittain tai kokonaan. Poikien ympärileikkaus on maailmanlaajuisesti yksi vanhimmasta ja yleisimmistä kirurgisista toimenpiteistä. Uskonnollisena ja kulttuurisena perinteenä sen historialliset taustat juontuvat aina muinaisiin Lähi-idän ja Pohjois-Afrikan seemiläisiin kulttuureihin.¹ Tänä päivänä ympärileikkaus uskonnollisena rituaalina kuuluu vahvasti juutalaisuuteen ja islaminuskoon, mutta sitä tehdään myös kulttuurisista syistä muun muassa eräissä Afrikan maissa sekä anglosaksissa länsimaissa.²

Arviot poikien ympärileikkauksen yleisyydestä vaihtelevat ja niistä on vaikea säädä täsmällistä tietoa. Yleisen arvion mukaan noin 25–30 prosenttia maailman miehistä ovat ympärileikattuja.³ Maailman terveysjärjestö WHO:n ympärileikkausta käsittelevän julkaisun mukaan noin 30 prosenttia 15 vuotta täyttäneistä maailman miehistä ovat ympärileikattuja. Näistä 69 prosenttia ovat pääasiassa Aasiassa, Lähi-idässä ja Pohjois-Afrikassa asuvia muslimeja, 0,8 prosenttia juutalaisia ja 13 prosenttia yhdysvaltalaisia, jotka eivät kuulu kumpaankaan uskonto-ryhmään.⁴

Terveydellisillä perusteilla suoritettava rutiininomainen ympärileikkaus yleistyi anglosaksissa maissa 1800-luvulla ja leikkauksia suoritetaan edelleenkin rutiininomaisesti vastasyntyneille pojille erityisesti Yhdysvalloissa. 1960-luvun huippulukemasta eli noin 80 prosentin yleisyydestä rutiininomaiset leikkaukset ovat kuitenkin olleet laskussa ja tänä päivänä Yhdysvalloissa leikataan noin 55–60 prosenttia vastasyntyneistä poikalapsista.⁵ Muissa englanninkielisissä maissa rutiininomaiset ympärileikkaukset ovat vähentyneet huomattavasti nopeammin, esimerkiksi Englannissa noin 5 prosenttiin ja Uudessa-Seelannissa noin 2 prosenttiin.⁶ Erittäin yleistä ympärileikkaus kulttuurisista syistä on Etelä-Koreassa. Toisen maailmansodan jälkeen, ilmeisesti Yhdysvaltojen kulttuurisesta vaikutuksista johtuva, voimakkaasti lisääntynyt poikien ympärileikkauksen yleisyys on tällä hetkellä noin 90 prosenttia. Huomattavaa on, että Etelä-Koreassa pojat leikataan yleisesti vasta teini-iässä. Myös Filippiineillä noin 90 prosenttia miehistä ovat ympärileikattuja.⁷ Euroopassa ympärileikkausfrekvenssi on noin 5–10 prosenttia.⁸

¹ WHO 2007, s. 3; Pakaslahti 2005, s. 570.

² Stenman 2004, s. 13.

³ Pakaslahti 2005, s. 469; Kolehmainen ym. 2010, s. 75.

⁴ WHO 2007, s. 7–8. Arviossa ei ole huomioitu suuren asukasmäärän valtioita, kuten Brasiliaa, Kiinaa, Intiaa ja Japania, joissa ympärileikkausta myös harjoitetaan jonkun verran kulttuurisista, sosiaalisista tai lääketieteellisistä syistä.

⁵ WHO 2007, s.11; Pakaslahti 2005, s. 569.

⁶ Pakaslahti 2005, s. 569.

⁷ WHO 2007, s. 8–10.

⁸ Pälve 2013.

Rituaalisin eli uskonnollisin ja kulttuurisin perustein suoritettava poikien ympärileikkaus ei ole uusi asia myöskään Suomessa. Suomen juutalaiset ja islaminuskoiset tataarit ovat leikanneet poikalapsensa siitä asti kuin kotoutuivat Suomeen 1800-luvulla. Juutalaiset ja tataarivähemmistöt ovat järjestäneet ympärileikkaukset lähinnä yhteisönsä sisäisesti yksityislääkärin toimesta. Maahanmuuton lisääntyessä 1990-luvun alusta lähtien poikien ympärileikkausta perinteisesti harjoittavista maista myös rituaalisten leikkausten kysyntä on kasvanut. Arvion mukaan ei-lääketieteellisin perustein ympärileikkauksia suoritetaan maassamme noin 0,7 prosentille ja lääketieteellisin perustein noin 2–4 prosentille pojista.⁹ Vuonna 2003 julkaistun STM:n muistion mukaan Suomessa arvioitiin tehtävän noin 200 ei-lääketieteellistä ympärileikkausta vuosittain. Muistiossa kuitenkin painotetaan, että kyseinen lukumäärä on vain arvio, sillä julkisen terveydenhuollon ulkopuolella tehtyjä leikkauksia ei ole tilastoitu.¹⁰ Kasvanut maahanmuuttajien määrä lienee lisännyt ympärileikkauksia Suomessa entisestään.

1.2 Syyt ympärileikkaukselle

Poikien ympärileikkauksen syyt voidaan jakaa 1) uskonnollisiin, 2) kulttuurisiin sekä 3) terveydellisiin ja lääketieteellisiin syihin. Terveydellisistä ja lääketieteellisistä syistä voidaan erottaa selkeät vamman tai sairauden hoitamisesta johtuvat syyt ja toisaalta ympärileikkauksen mahdolliset sairauksia ennaltaehkäisevät terveydelliset syyt. Tavallisimpia lapsuudessa tehtäviä lääketieteellistä eli sairauden hoitamiseen liittyvistä syistä tehtäviä ympärileikkauksen aiheita ovat balaniitti, fimoosi ja esinahan kiinnikkeet. Aikuisiällä lääketieteellisen leikkaustarpeen voi aiheuttaa fimoosi, hankala parafimoosin jälkitila, uusiutuvat terskan ja esinahan tulehdukset, ihosairaudet ja syövät sekä yhdyntävaikeudet fimoosista tai lyhyestä frenulemistä johtuen.¹¹ Jäljempänä käsitellään vain sellaisia ympärileikkauksen terveydellisiä vaikutuksia ja syitä, jotka eivät liity yllä mainittujen akuuttien sairauksien tai vammojen hoitoon.

Uskonnolliset ja kulttuuriset syyt

Juutalaisille poikien ympärileikkauksen uskonnollinen peruste löytyy Toorasta, Ensimmäisestä Mooseksen kirjasta. Ensimmäisen Mooseksen kirjan 17 luvun mukaan ympärileikkaus vahvistii Jumalan ja Aabrahamin välisen liiton ja jokainen poikalapsi on ympärileikattava.¹² Juuta-

⁹ Pakaslahti 2005, s. 570. Kts. Pälve 2013, jonka mukaan Suomessa leikattiin vuonna 2010 noin 2000 poikaa lääketieteellisin perustein, vaikka laskennallinen tarve olisi ollut noin 300.

¹⁰ STM 2003:29, s. 32.

¹¹ Kolehmainen ym. 2010, s. 75.

¹² Ensimmäinen Mooseksen kirja, 17 luku :

”10 Tämä ehto teidän on täytettävä siinä liitossa, jonka olen tehnyt sinun ja sinun jälkeläistesi kanssa: teidän tulee ympärileikata jokainen mies ja poikalapsi.

11 Leikkauttakaa pois esinahkanne. Tämä on merkinä liitosta, joka on meidän välillämme, minun ja teidän.

12 Kahdeksantena päivänä syntymästä ympärileikattakoon jokainen poikalapsi sukupolvesta toiseen. Ympäri-

leikattakoon kaikki talossasi syntyneet orjat samoin kuin heimoosi kuulumattomat orjat, jotka itsellesi ostat,

13 siis jokainen talossasi syntynyt tai rahalla ostamasi orja. Näin te kannatte ruumiissanne merkkiä siitä, että

minun tekemäni liitto on ikuinen.

14 Mutta jokainen ympärileikkaamaton poistettakoon kansansa parista. Hän on rikkonut liiton...”

laisten ympärileikkaus (brit milah) on ruumiillinen merkki tästä Jumalan ja Abrahamin sekä tämän (miespuolisten) jälkeläisten välisestä liitosta. Sitä on pidetty luovuttamattomana osana juutalaisuutta, Jumalan antamana määräyksenä ja myös edellytyksenä seurakunnan jäsenyydelle.¹³ Maailmanlaajuisesti lähes jokainen juutalainen poikalapsi on ympärileikattu.¹⁴ Juutalaisten perinteiden mukaan ympärileikkaus tulee suorittaa poikalapselle tämän kahdeksanteena elinpäivänä, jollei leikkaukselle ole terveydellisiä esteitä. Leikkauksen suorittaa seurakunnan valitsema ympärileikkaaja, mohel, joka saattaa olla lääkäri, mutta kyseeseen saattaa tulla myös muuten toimenpiteen oppinut henkilö.¹⁵

Muslimit ovat maailmalaajuisesti suurin uskonnollinen ryhmä, jotka harjoittavat ympärileikkausperinnettä (khitān). Muslimit uskovat myös profeetta Muhammedin olleen ympärileikattu. Ympärileikkaukselle ei löydy suoranaista kirjoitettua velvoitetta islamin pyhästä kirjasta Koraanista, mutta kehoitus ympärileikkaukseen löytyy hadithista, islamin suullisesta perimätiedosta. Hadithit ovat Koraanin lisäksi tärkeitä uskonnollisia lähteitä islamissa. Kyseisen hadithin mukaan ympärileikkaus on sunna eli eräs niistä tavoista ja perinteistä, joita profeetta kehottaa muslimia noudattamaan.¹⁶ Islamin oppineiden keskuudessa on jonkinlaista erimielisyyttä siitä, onko ympärileikkaus pakollista vai ainoastaan suositeltavaa. Vallitsevana tulkintana pidetään kuitenkin sitä, että sen suorittaminen on ehdoton velvollisuus. Ympärileikkaus liittyy islamin puhtaussäännöksiin ja on myös merkki, joka erottaa islaminuskoiset uskottomista. Vain ympärileikattu voi toimia imaamina ja eräiden tulkintojen edes rukoilla. Ympärileikkaamattomuus ei ole kuitenkaan näyttäisi olevan islamin uskokuntaan kuulumisen ehdoton este.¹⁷

Toisin kuin juutalaisilla, muslimeilla ei ole tarkasti muotoiltu hetkeä, jolloin ympärileikkaus olisi suoritettava. Profeetta Muhammed suositteli leikkausta mahdollisimman nuorena ja mahdollisesti leikkautti omat poikansa seitsemäntenä päivänä näiden syntymästä. Useat muslimit suorittavat rituaalin tuona päivänä, mutta leikkauksia suoritetaan yleisesti myös myöhempänä ajankohtana kuitenkin ennen pojan murrosikää.¹⁸

Ympärileikkauksia ei tehdä suurissa Etelä-Aasian ja Kaukoidän uskonnoissa (buddhalaisuus, hinduismi, konfutselaisuus, šintolaisuus). Myöskään kristinuskon perusopetukseen ympärileikkaus ei kuulu eikä sillä ole kristityille varsinaista uskonnollista merkitystä. Roomalaiskattolilainen kirkko on myös kieltänyt ympärileikkauksen Firenzen kirkolliskokouksessa vuonna 1442. Ympärileikkausta harjoitetaan kuitenkin useissa kristityissäkin yhteisöissä tänä päivänä. Erityisen yleistä se on koptilaisten kristittyjen keskuudessa Egyptissä ja ortodoksien keskuudessa Etiopiassa.¹⁹

¹³ STM 2003:29, s. 19; Pakaslahti 2005, s. 570.

¹⁴ WHO 2007, s. 3.

¹⁵ Stenman 2004, s. 14.

¹⁶ Stenman 2004, s. 14.

¹⁷ STM 2003:29, s. 19–20.

¹⁸ WHO 2007, s. 3–4.

¹⁹ Pakaslahti 2005, s. 570; WHO 2007, s. 4.

Kulttuurisista syistä ympärileikkausta on harjoitettu vuosituhsia muun muassa Saharan eteläpuolisessa Afrikassa, aboriginaalien keskuudessa Australiassa sekä atsteekkien ja mayojen keskuudessa Amerikassa. Monissa näissä kulttuureissa ympärileikkaus on riitti aikuisuuteen, jonka suorittaminen vahvistaa ja luo sosiaalista yhteyttä yhteisön muihin jäseniin.²⁰ Myös yhdysvaltalaisien ja eteläkorealaisten rutiininomaiset ympärileikkaukset voidaan katsoa tehtävän nimenomaan kulttuurista syistä, tosin niillä uskotaan olevan myös terveydelle ennaltaehkäiseviä vaikutuksia.

Terveydelliset haitat ja mahdolliset ennaltaehkäiset vaikutukset

Poikien ympärileikkausten mahdollisista terveydellistä hyödyistä ja haitoista on julkaistu runsaasti eritasoisia lääketieteellisiä tutkimuksia. STM:n vuonna 2003 tekemän selvityksen mukaan ympärileikkauksien terveysvaikutuksista on tuolloin ollut käytettävissä hyvin vähän pätevää tutkimustietoa.²¹

Käytettävissä olevista lääketieteellisistä julkaisuista ja muusta aineistosta sekä kannanotoista voidaan hahmottaa tämän hetkisestä keskustelusta näkemyksiä, joiden mukaan poikien ympärileikkauksella on enemmän terveydellisiä riskejä kuin mahdollisia terveydellisiä ennaltaehkäiseviä hyötyjä ja toisaalta näkemyksiä, joiden mukaan terveydelliset ennaltaehkäisevät hyödyt ovat riskejä suuremmat.

Arviot ympärileikkauksen komplikaatoriskeistä ja komplikaatioiden laajuudesta vaihtelevat eikä niistä ole saatavilla tarkkaa tietoa. Myöskään laajoja väestöpohjaisia pitkänaikavälin tutkimuksia ympärileikkauksen mahdollisista psykologisista, seksuaalisista ja urologista vaikutuksista ei ole tehty.²² Kristina Stenmanin vuonna 2004 tekemässä selvityksessä viitattujen tutkimusten arviot ympärileikkauksen komplikaatoriskeistä vaihtelivat 0,2–0,6, 2–10 aina 55 prosenttiin.²³ STM:n vuoden 2003 selvityksen mukaan ympärileikkaukskomplikaatioita esiintyy noin 1,5–5 prosentilla pojista.²⁴

WHO:n mukaan ympärileikkaus vastasyntyneelle tai nuorella lapsella on yksinkertainen toimenpide. Paikallispuudutuksen tai kipulääkityksen käyttäminen on kuitenkin suositeltavaa vastasyntyneille ja välttämätöntä tätä vanhemmille lapsille. Komplikaatioiden riskit kasvavat mitä vanhempana leikkaus tehdään. WHO viittaa laajan yhdysvaltalais-israelilaiseen tutkimukseen, jonka perusteella ympärileikkauksen komplikaatoriski on noin 0,2–0,4 prosenttia. Riskit näyttäisivät vaihtelevan kuitenkin suuresti riippuen leikkauolosuhteista ja erityisesti leikkauksen suorittajan ammattitaidosta.²⁵

²⁰ WHO 2007, s. 4.

²¹ STM 2003: 29, s. 21.

²² Pediatrics 2013, s. 798.

²³ Stenman 2004, s. 16.

²⁴ STM 2003: 29, s. 21.

²⁵ WHO 2007, s. 16–19. Kts. myös Steinbock & Weintraub 2008, s. 2781, joiden mukaan vastasyntyneen ympärileikkaus on hyvin vähäinen ja turvallisella kivunlievityksellä myös vaaraton toimenpide. Neonataalivaiheen (vas-

Suomalaiset lääketieteelliset kannanotot lähtevät siitä, että poikien ympärileikkaus on varsin yksinkertainen toimenpide, johon liittyy melko vähän komplikaatioita silloin, kun tekijänä on kokenut (lasten)kirurgi, jolla on erityisosaamista ja riittävästä kivunhoidosta on huolehdittu.²⁶ Tavallisimpia ympärileikkauksen komplikaatioita ovat verenvuoto, virtsaamisvaikeudet, virstaumpi, virtsaputken pään haavauma, paikallinen infektio tai huono kosmeettinen tulos. Hyvin harvinaisia komplikaatioita ovat bakteerien aiheuttama verenmyrkytys, virtsafisteli, peniksen osan kuolio tai amputaatio sekä pojan kuolema.²⁷ Lisäksi ympärileikkauksen on väitetty vähentävän pojan seksuaalista nautintoa muuttamalla terskan limakalvoa ja aiheuttamalla siten tunnottomuutta.²⁸

Suomalaisen lastenlääkäreille vuonna 2008 tehdyn tutkimuksen mukaan suhtautuminen kulttuurisiin ja uskonnollisiin ympärileikkauksiin on kuitenkin kielteinen. Yleisemmin kielteisen suhtautumisen perusteena oli se, että leikkausta pidetään tarpeettomana ja siihen liittyy riskitekijöitä. Ympärileikkaus ei lisää pojan tai tämän kumppanin terveyttä lainkaan ja sillä katsotaan olevan haittavaikutuksia. Näistä tärkeimmäksi arvioitiin kosmeettinen haitta, terskan turha ärsytys ja leikkauksen aiheuttama turha nukutus- ja leikkausriski.²⁹ Suomen lääkärinliiton eettisen valiokunnan kannanoton mukaan poikien rituaalinen ympärileikkaus ei ole lääkärin etiikan mukaista.³⁰

Erityisesti anglosaksisissa maissa, joissa rutiininomaiset ympärileikkaukset ovat olleet yleisiä, on niitä perusteltu 1900-luvun alusta lähtien hygieniasyyn ja mahdollisin ennalta ehkäisevin vaikutuksin muun muassa penissyövän ja virtsainfektion riskiin. Yleisen lääketieteellisen mielipiteen voidaan kuitenkin sanoa olevan kääntymässä nimenomaan rutiininomaisia leikkauksia vastaan myös Yhdysvalloissa.³¹

Vuonna 2012 yhdysvaltainen lastenlääkäriyhdistys American Academy of Pediatrics (APP) antoi kuitenkin julkilausuman, jonka mukaan tämän hetkinen tutkimustieto osoittaa, että poikien ympärileikkauksen terveystaikutukset ovat sen riskejä suuremmat. Näkemys perustui julkaisuihin, jotka käsittelivät virtsatieinfektio-, miesten sukupuolitauti-, peniskarsinoma ja HIV/AIDS-frekvenssiä ympärileikatuilla ja leikkaamattomilla miehillä. Tutkimusten mukaan ympärileikkaamattomilla edellä mainitut olivat yleisempiä kuin ympärileikatuilla miehillä.³²

tasyntyneisyyskauden) jälkeen suoritetuissa ympärileikkauksissa tehokas kivunlievitys tai yleisanestasia on välttämätön ja silloin myös riskit kasvavat.

²⁶ Kolehmainen ym. 2010, s. 82; Hurme & Reunanen 2008, s. 2781.

²⁷ STM 2003: 29, s. 21.

²⁸ Hurme & Reunanen 2008, s. 2781. Kts. Myös Lindell 2013, s. 1563 tuoreesta Gentin yliopiston tutkimuksesta. Tutkimuksen mukaan ympärileikkaus on ollut yhteydessä heikentyneeseen glansin alueen tuntoherkkyyteen, joka johti sukupuolisen mielihyvän latistumiseen, orgasmin saamisen vaikeutumiseen ja sen intensiteetin heikkenemisiin. Tutkimuksen mukaan tuntomuutoksia esiintyi enemmän niillä, joille leikkaus oli tehty nuoruus- tai aikuisiällä kuin niillä, joilla leikkaus oli tehty lapsena.

²⁹ Hurme & Reunanen 2008, s. 2785.

³⁰ Pälve 2008.

³¹ Stenman 2004, s. 15.

³² Pediatrics 2012.

Muualla länsimaissa tämä julkilausuma herätti ihmetystä. APP:n raporttia kommentoineet eurooppalaiset pediatrian ja lääkärintieteen asiantuntijat painottivat muun läntisen maailman kuten Euroopan, Kanadan ja Australian olevan eri mieltä tutkimustuloksista ja yleisen mielipiteen rutiininomaisista ympärileikkauksista olevan täysin päinvastainen. Kommentissa myös arveltiin, että kulttuurisilla asenteilla ja mieltymyksillä eli yhdysvaltalaisien poikien rutiinomaisten ympärileikkauksien yleisyydellä ja normaalisuudella on ollut merkitystä tutkimustulosten tulkinnassa. Kommentin mukaan vain yhdellä APP:n argumenteista eli ympärileikkauksen mahdollisella ennaltaehkäisevällä vaikutuksella virtsainfektioon on teoreettista merkitystä ja sitäkin pidettiin kyseenalaisena. Muut julkilausumassa mainitut terveyshyödyt olivat paitsi kyseenalaisia myös sellaisia, joilla on länsimaaisessa terveydenhuollossa hyvin vähän merkitystä eivätkä ne siten ole vakuuttavia perusteita rutiininomaiselle ympärileikkauksille. Kommentin mukaan poikien ympärileikkaus ei täytä ennaltaehkäisevän lääketieteellisen toimenpiteen yleisesti hyväksyttäviä kriteereitä.³³

Toisenlaisia arvioita voidaan kuitenkin löytää kehittyvien maiden ympärileikkauspolitiikasta. Vuonna 2007 WHO ja YK:n HIV/AIDS:n vastainen ohjelma UNAIDS julkaisivat tutkimuksen, jonka mukaan on saatu vakuuttavia todisteita siitä, että poikien ympärileikkaus ehkäisee merkittävästi HIV/AIDS-tartuntojen leviämistä heteroseksuaalisilla miehillä. Tutkimuksessa keskityttiin Saharan eteläpuoliseen Afrikkaan. WHO ja UNAIDS suosittelivatkin miesten ympärileikkausta ensisijaiseksi lisähoitokeinoksi HIV:n ehkäisytoimintasuunnitelmissa sellaisissa maissa, joissa HIV:n esiintymistiheys on suuri ja ympärileikkausten yleisyys vähäinen. Käytännössä tämä tarkoittaa eräitä itäisen ja eteläisen Afrikan maita. Suosituksen edellytyksenä on, että ympärileikkaukset tehdään täysi-ikäisille ja terveille miehille terveydenhuollon ammattilaisten toimesta turvallisissa olosuhteissa.³⁴

Yhteenvetona poikien ympärileikkausten mahdollisista ennaltaehkäisevistä vaikutuksista terveydelle voitaneen todeta, ettei ole löydettävissä aukotonta ja kyseenalaistamatonta näyttöä siitä, että niistä olisi lääketieteellistä hyötyä ainakaan länsimaissa ja länsimaaisessa terveydenhuollossa. Suomessa poikien ympärileikkauksia ei suoriteta sairauden ennaltaehkäisyn tarkoituksissa.

³³ Pediatrics 2013.

³⁴ WHO 2007; WHO 2008.

2 Huomioitavat perus- ja ihmisoikeudet

2.1 Yleistä perus- ja ihmisoikeuksista ja niiden rajoittamisesta

Suomen perusoikeusjärjestelmän lähtökohtana on hierarkkinen samantasoisuus. Yksittäisten perusoikeuksien välillä ei siis vallitse mitään lakiin kirjattua säännöstä etusija- tai tärkeysjärjestyksestä. Perustellusti voidaan kuitenkin katsoa, että oikeus elämään on oikeuksista siinä mielessä tärkein, että se on kaikkien muiden perusoikeuksien nauttimisen edellytyksenä. Lisäksi eri perusoikeuksien välisissä punnintatilanteissa muillakin henkilökohtaista koskemattomuutta turvaavilla oikeuksilla on väistämättä vahva paino-arvo ja vähäiset muihin perusoikeuksiin tehtävät rajoitukset ovat suhteellisen helposti hyväksyttävissä, jos niiden tehtävänä on suojella näitä oikeuksia.³⁵

Perustuslain turvaamat perusoikeudet eivät ole siis sillä tavalla ehdottomia, ettei niitä voitaisi missään olosuhteissa rajoittaa.³⁶ Myös kansainväliset ihmisoikeussopimukset mahdollistavat niissä turvattujen oikeuksien rajoittamisen sopimusten ja sopimusten valvontaelinten käytännössä kehittyneiden rajoitusedellytysten mukaisesti. Yksilön perus- ja ihmisoikeuksien käyttämistä voi ensinnäkin rajoittaa toisten ihmisten perus- ja ihmisoikeudet ja toisaalta muut painavat yhteiskunnalliset intressit. Perusoikeuksien rajoittaminen ratkaistaan punninnalla ja yleisiä rajoitusedellytyksiä käyttäen. Rituaalisen poikien ympärileikkauksen perusoikeudellisessa arvioinnissa on kyse toisaalta lapsen ruumiillisen koskemattomuuden ja toisaalta lapsen vanhempien sekä lapsen itsensä uskonnollisten ja kulttuuristen oikeuksien yhteensovittamisesta. Kahden tai useamman perusoikeuden kollision ratkaisutilanteessa tulisi pyrkiä lopputulokseen, joka mahdollisimman hyvin turvaa kaikkien kilpailevien perusoikeuksien toteutumisen. Osa perusoikeuksista on kuitenkin kirjoitettu sillä tavalla ehdottomaksi, ettei niiden rajoittaminen tavallisella lailla ole mahdollista. Esimerkiksi täsmällisen kiellon muotoon laadittuja perusoikeussäännöksiä kuolemanrangaistuksen, kidutuksen ja muun ihmisarvoa loukkaavan kohtelun kiellosta sekä syrjintäkieltoa perustuslaki ei salli lainkaan rajoitettavan. Myös rajoitettavilla perusoikeuksilla on loukkaamaton ydinalue, jonka sisällä rajoitukset eivät ole sallittuja. Jonkin perusoikeuden ulottuvuuden kuuluminen tälle ydinalueelle sulkee jo lähtökohtaisesti pois mahdollisuuden, että olisi olemassa painava yhteiskunnallinen intressi, joka oikeuttaisi sen rajoittamisen.³⁷

Rajoitettavien perusoikeuksien yleiset rajoitusedellytykset voidaan esittää tiivistetystä seuraavasti:

1. Lailla säätämisen vaatimus: Rajoitusten tulee perustua eduskuntalakiin.
2. Täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimus: Rajoitusten on oltava tarkkarajaisia ja riittävän täsmällisesti määriteltyjä.

³⁵ Pellonpää 2011, s. 281–282.

³⁶ HE 309/1993 vp, s. 126.

³⁷ Viljanen 2001, s. 12–13, 231.

3. Rajoitusperusteen hyväksyttävyyysvaatimus: Rajoitusperusteiden tulee olla perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttäviä, painavan yhteiskunnallisen tarpeen vaatimia.
4. Ydinalueen koskemattomuuden vaatimus: Tavallisella lailla ei voida säätää perusoikeuden ytimeen ulottuvaa rajoitusta.
5. Suhteellisuusvaatimus: Rajoitusten tulee olla välttämättömiä tavoitteen saavuttamiseksi sekä laajuudeltaan oikeassa suhteessa perusoikeuksien suojaamaan oikeushyvään ja rajoituksen taustalla olevan yhteiskunnallisen intressin painoarvoon.
6. Oikeusturvavaatimus: Perusoikeutta rajoitettaessa on huolehdittava riittävästä oikeusturva-järjestelystä.
7. Ihmisoikeusvelvoitteiden noudattamisen vaatimus: Rajoitukset eivät saa olla ristiriidassa Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa.³⁸

Seuraavaksi tarkastellaan niitä Suomen perustuslaissa ja kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa turvattuja perus- ja ihmisoikeuksia, joilla on merkitystä poikien ympärileikkauksen oikeudellisessa arviossa.

2.2 Lapset oikeuksien haltijoina

2.2.1 Lasten oikeuksien yleissopimus LOS

Poikien rituaalinen ympärileikkaus liittyy ensisijaisesti lasten perus- ja ihmisoikeuksiin, sillä suurin osa leikkauksista suoritetaan alaikäisille pojille. Lasten oikeuksien sääntely on kehittynyt voimakkaasti viimeisten vuosikymmenien aikana sekä kansainvälisellä että kansallisella tasolla. Tärkein lasten oikeuksia koskeva kansainvälinen sopimus on vuonna 1989 solmittu lasten oikeuksien yleissopimus (jäljempänä LOS). Vaikka ihmisoikeudet ovat lähtökohtaisesti ikäneutraaleja ja lapsia suojaavat kaikki ne ihmisoikeudet, jotka sisältyvät yleisiin ihmisoikeussopimukseen, voidaan lapsen ihmisoikeuksien sanoa olevan laajempia kuin aikuisten ihmisoikeudet siinä mielessä, että lapsella on erityinen tarve suojeluun. Siksi lasten oikeuksia täsmentävää sopimusta voidaan pitää lasten ihmisoikeuksien perusnormistona.³⁹

LOS:een on pyritty normittamaan lapsen aseman kannalta merkitykselliset osa-alueet ja kirjattu ne erityis- ja suojelutoimenpiteet, joita lasten oikeuksien suojelu vaatii. Sopimukseen sisältyy neljä keskeistä yleisperiaatetta, joita sen soveltamisessa tulee noudattaa: syrjäntäkielto, lapsen edun ensisijaisuus, lapsen oikeus elämään, henkiin jäämiseen ja kehittymiseen sekä velvoite ottaa huomioon lapsen omat näkemykset. Lapsella sopimuksessa tarkoitetaan alle 18-vuotiasta henkilöä, jolle hän lain perusteella saavuta täysi-ikäisyyttä aiemmin (1 artikla).

Rituaalisen poikien ympärileikkauksen kannalta merkityksellisiä lapsen oikeuksia ovat ainakin yhdenvertaisuus, henkilökohtainen koskemattomuus ja turvallisuus sekä terveydelliset ja uskonnollis-kulttuuriset oikeudet.

³⁸ PeVM 25/1994 – HE 309/1993 vp, s. 5; Viljanen 2001; s. 37–38.

³⁹ Tigerstedt-Tähtelä 2002, s. 675.

2 artikla

1. Sopimusvaltiot kunnioittavat ja takaavat tässä yleissopimuksessa tunnustetut oikeudet kaikille niiden lainkäyttövallan alaisille lapsille ilman minkäänlaista lapsen, hänen vanhempiansa tai muun laillisen huoltajansa rotuun, ihonväriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittisiin tai muihin mielipiteisiin, kansalliseen, etniseen tai sosiaaliseen alkuperään, varallisuuteen, vammaisuuteen, syntyperään tai muuhun seikkaan perustuvaa erottelua.
2. Sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin tarpeellisiin toimiin varmistaakseen, että lasta suojellaan kaikenlaiselta syrjinnältä ja rangaistukselta, jotka perustuvat hänen vanhempiansa, laillisten huoltajiensa tai muiden perheenjäsentensä asemaan, toimintaan, mielipiteisiin tai vakaumuksiin.

2 artiklan ehdoton syrjintäkielto velvoittaa sopimusvaltioita kunnioittamaan ja takaamaan sopimuksen oikeudet kaikille lapsille niiden lainkäyttövallan piirissä ilman lapsen tai hänen huoltajiensa perustuvaa erottelua ja myös ryhtyvän toimiin varmistaakseen lapsen suojan kaikenlaiselta syrjinnältä. Syrjinnänkieltoon sisältyy siis ajatus lasten keskinäisestä yhdenvertaisuudesta, joka on henkilökohtainen oikeus.⁴⁰ Siten esimerkiksi ruumiillisen koskemattomuuden suoja ei saa olla riippuvainen lapsen uskonnollisesta tai etnisestä taustasta.

3 artikla

1. Kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.
2. Sopimusvaltiot sitoutuvat takaamaan lapselle hänen hyvinvoinnilleen välttämättömän suojelun ja huolenpidon ottaen huomioon hänen vanhempiansa, laillisten huoltajiensa tai muiden hänestä oikeudellisessa vastuussa olevien henkilöiden oikeudet ja velvollisuudet. Tähän pyrkinessään sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin tarpeellisiin lainsäädäntö- ja hallintotoimiin.
3. Sopimusvaltiot takaavat, että lasten huolenpidosta ja suojelusta vastaavat laitokset ja palvelut noudattavat toimivaltaisten viranomaisten antamia määräyksiä, jotka koskevat erityisesti turvallisuutta, terveyttä, henkilökunnan määrää ja soveltuvuutta sekä henkilökunnan riittävää valvontaa.

Lapsen etu otetaan on otettava huomioon ensisijaisena lähtökohtana kaikissa yksityisissä ja virallisissa toiminnoissa. Sopimuksessa ei ole määritelty lapsen edun sisältöä, vaan annettu kansallisen lainsäädännön ja hallinnon tehtäväksi yleisellä tasolla luoda lapsen edulle kriteerit eri elämän tilanteita varten, joita arvioidaan yksittäistapauksissa. Jos jonkun muun intressin kuin lapsen edun katsotaan painavan enemmän, tulee syyt ja niiden oikeutus perustella. Lapsen edun toteuttaminen edellyttää myös lapsen kuulemista häntä koskevissa asioissa ja hänen esittämien näkemysten huomioimista.⁴¹

⁴⁰ Tigerstedt-Tähtelä 2002, s. 676.

⁴¹ Tigerstedt-Tähtelä 2002, s. 677.

12 artikla

1. Sopimusvaltiot takaavat lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, oikeuden vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti.
2. Tämän toteuttamiseksi lapselle on annettava erityisesti mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimita joko suoraan tai edustajan tai asianomaisen toimielimen välityksellä kansallisen lainsäädännön menettelytapojen mukaisesti.

Periaate lapsen osallistumisoikeudesta merkitsee lapsen oikeutta vapaasti esittää mielipide kaikista häntä koskevista asioista sitä mukaan kuin tämä oppii muodostamaan omia mielipiteitä. Se tarkoittaa myös velvoitetta kuulla lasta kaikissa häntä koskevissa oikeudellisissa, hallinnollisissa ja muissa toiminnoissa.⁴²

Lapsen oikeutta ruumiilliseen koskemattomuuteen ei varsinaisesti mainita LOS:ssa, mutta se seuraa sopimuksen turvaamien oikeuksien kokonaisuudesta.

6 artikla

1. Sopimusvaltiot tunnustavat, että jokaisella lapsella on synnynnäinen oikeus elämään.
2. Sopimusvaltiot takaavat lapselle henkiinjäämisen ja kehittymisen edellytykset mahdollisimman täysimääräisesti.

19 artikla

1. Sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin asianmukaisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin, sosiaalisiin ja koulutuksellisiin toimiin suojellakseen lasta kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, vahingoittamiselta ja pahoinpitelyltä, laiminlyönniltä tai välinpitämättömältä tai huolta kohtelulta tai hyväksikäytöltä, mukaanlukien seksuaalinen hyväksikäyttö, silloin kun hän on vanhempansa, muun laillisen huoltajansa tai kenen tahansa muun hoidossa.
2. Tällaisten suojelutoimien tulisi tarvittaessa sisältää tehokkaita menetelmiä sosiaalisten ohjelmien perustamiseksi, joiden avulla lasta ja hänestä huolehtivia henkilöitä tuettaisiin, samoin kuin menetelmiä edellä kuvattujen lasten pahoinpitelytapauksen ehkäisemiseksi, tunnistamiseksi, raportoimiseksi, käsiteltäväksi saattamiseksi, tutkimiseksi, hoitamiseksi ja jatkoseurannaksi sekä tarvittaessa oikeuslaitoksen asiaan puuttumiseksi.

37 artikla

Sopimusvaltiot takaavat, että

a) lasta ei kiduteta, eikä kohdella tai rangaista julmalla, epäinhimillisellä tai halventavalla tavalla. Kuo-
lemanrangaistusta tai elinkautista tuomiota ilman vapauttamismahdollisuutta ei tule langettaa alle 18-
vuotiaana tehdyistä rikoksista;

...

⁴² Tigerstedt-Tähtelä 2002, s. 677.

24 artiklassa tunnustetaan lapselle oikeus parhaaseen mahdolliseen terveydentilaan. Sopimuksen 3 kohdassa käsitellään lapsen terveydelle vahingollisia käytäntöjä:

24 artikla

1. Sopimusvaltiot tunnustavat, että lapsella on oikeus nauttia parhaasta mahdollisesta terveydentilasta sekä sairauksien hoitamiseen ja kuntoutukseen tarkoitetuista palveluista. Sopimusvaltiot pyrkivät varmistamaan, ettei yksikään lapsi joudu luopumaan oikeudestaan nauttia tällaisista terveyspalveluista.
2. Sopimusvaltiot pyrkivät tämän oikeuden täysimääräiseen toteuttamiseen ja ryhtyvät asianmukaisiin toimiin erityisesti:
 - a) vähentääkseen imeväis- ja lapsikuolleisuutta;
 - b) varmistaakseen, että kaikki lapset saavat välttämättömän lääkärin- ja terveydenhoidon, jossa painottuu perusterveydenhoidon kehittäminen,
 - c) taistellakseen tauteja ja aliravitsemusta vastaan myös perusterveydenhuollon tasolla, muun muassa käyttämällä helposti saatavilla olevaa teknologiaa ja huolehtimalla riittävän ravintopitoisen ruoan ja puhtaan juomaveden saatavuudesta ottaen huomioon ympäristön pilaantumisen vaarat ja riskit;
 - d) taatakseen asianmukaisen terveydenhoidon odottaville ja synnyttäneille äideille;
 - e) varmistaakseen, että yhteiskunnan kaikki kerrokset, erityisesti vanhemmat ja lapset, saavat tietoa ja opetusta ja että heitä tuetaan käyttämään saamiaan perustietoja lapsen terveydestä ja ravinnosta, rintaruokinnan eduista, ympäristöhygieniasta ja onnettomuuksien ehkäisystä;
 - f) kehittääkseen ehkäisevää terveydenhuoltoa, vanhempainohjausta sekä perhekasvatusta ja -palveluja.
3. **Sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin tehokkaisiin ja tarkoituksenmukaisiin toimiin poistaakseen lasten terveydelle vahingollisia perinteisiä tapoja**[korostus tässä].
4. Sopimusvaltiot sitoutuvat edistämään ja kannustamaan kansainvälistä yhteistyötä toteuttaakseen asteittain tässä artiklassa tunnustetun oikeuden toteuttamisen kokonaisuudessaan. Tässä kiinnitetään erityistä huomiota kehitysmaiden tarpeisiin.

24 (3) sopimuskohdassa ei mainita mitään erityistä perinteistä tapaa. Sopimusta edeltäneen YK:n työryhmän raportissa käsiteltiin laajasti nimenomaan tyttöjen ympärileikkausta yhtenä sopimuksen tarkoittamana haitallisena käytäntönä. Poikien ympärileikkausta ei mainittu sopimuksen neuvotteluprosessin aikana. Yleisen tulkinnan mukaan artiklaan voidaan katsoa sisältyvän työryhmän raportissa mainitut käytännöt, joita tyttöjen ympärileikkauksen lisäksi ovat muun muassa perinteiset synnytyskäytännöt sekä erilaiset poikalapsia suosivat käytännöt.⁴³ Myös Suomen korkein oikeus on ennakkoratkaisussaan tulkinnut sopimuksen valmisteluasiakirjoja siten, että 24 (3) artiklassa tarkoitettut terveydelle haitalliset perinteiset tavat

⁴³ Report of the Working group on traditional practices affecting the health of women and children, 11.3.1986. YK:n asiakirja E/CN.4/1986/42.

viittaavat naisten sukupuolielinten silpomista koskeviin perinnäistapoihin.⁴⁴ Myöskään sopimusta valvova lasten oikeuksien komitea ei ole käsitellyt poikien ympärileikkausta 24 (3) artiklaan kuuluvana vahingollisena perinteisenä käytäntönä, jonka poistamiseen olisi ryhdyttävä.⁴⁵ Sopimusartikla on kuitenkin kirjoitettu sukupuolineutraalilla tavalla, joten poikiin kohdistuvia haitallisia käytäntöjä ei nimenomaisesti ole rajattu sen soveltamisalan ulkopuolella.

2.2.2 Lapsen perusoikeudet ja perhe-elämän suoja

Yksi merkittävä muutos vuonna 1995 toteutuneessa Suomen perusoikeusuudistuksessa oli lapsen oikeuksien kiinnittäminen perustuslakiin. Erityinen lasten oikeuksien mainitseminen johtui pitkälti kansainvälisestä kehityssuuntauksesta, joka painotti lapsen oikeuksien erityistä tunnustamista. Lastensuojelun ja lasten oikeuksien kehitys oli kuitenkin jo alkanut ennen perusoikeusuudistusta. Eräs tärkeä muutos lasten ruumiillisen koskemattomuuden suhteen oli lapsen ruumiillisen kurituksen kieltäminen vuonna 1983 voimaan tullessa laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (jäljempänä lapsenhuoltolaki).⁴⁶

Pääsäännön mukaan perusoikeuksien subjektius ei ole riippuvainen iästä. Ainoa ikään sidottu perusoikeussäännös on täysi-ikäisyyttä edellyttävä ääni- ja äänestysoikeutta koskeva PL 14 §. Perusoikeusuudistusta ja yleistä lapsioikeudellisesta kehitystä on kuvattu lapsen siirtymiseksi objektista subjektiksi: lapset ovat muuttuneet aikaisemmasta vanhempiansa määräysvaltaan kuuluvista ja passiivisista suojelun kohteista aktiivisiksi oikeuden haltijoiksi, joille kuuluvat oikeudet samalla tapaa kuin muillekin yksilöille. Lapset käyttävät itse heille kuuluvia perusoikeuksia, mutta toisaalta ovat myös erityisen suojan tarpeessa. Suojelun nimissä ei kuitenkaan voida rajoittaa lapsen oikeuksia miten pitkälle tahansa, vaan niistä on säädettävä laissa ja niiden on oltava yleisten perusoikeuksien rajoitusedellytyksen mukaisia. Lapsi itsenäisenä perusoikeuksien haltijana tarkoittaa myös sitä, että lapsella voi olla oikeuksia vanhempiansa nähden ja perusoikeuksien suojaamisvelvollisuus koskee myös perheen sisäisiä suhteita. Lapsen oikeuden toteuttaminen saattaa edellyttää vanhemman oikeuksien rajoittamista.⁴⁷

Yhdenvertaisuutta koskevan PL 6 §:n 3 momentin mukaan:

Lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti.

Perusoikeusuudistusta koskevan hallituksen esityksen mukaan säännös korostaa lasten yh-

⁴⁴ KKO 2008:93, tuomion kohta 18.

⁴⁵ Kts. Esim. Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child 2007, s. 371–374. Käsikirjassa viitataan ainoastaan huoleen siitä, että poikien ympärileikkauksia suoritetaan epähygieenisissä ja turvatomissa olosuhteissa ja suositellaan kiinnittämään huomiota leikkausten lääketieteellisiin olosuhteisiin.

⁴⁶ Nieminen 2004, s. 598–599.

⁴⁷ Nieminen 2004, s. 597.

denvertaista kohtelua keskenään, mutta myös aikuisväestöön nähden. Lisäksi se osoittaa, että lasta on kohdeltava yksilönä eikä pelkästään passiivisen toiminnan kohteena. Toisaalta, vajaavaltaisena ja aikuisväestöön verrattuna heikompana ryhmänä lapset tarvitsevat erityistä suojelua ja huolenpitoa, joten säännös tarjoaa myös perustan lasten positiiviselle erityiskohdelle. Lisäksi siihen sisältyy lapsen mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti.⁴⁸ Säännös muodostaa valtiosääntöisen perustan muun lainsäädännön mukaan määräytyvälle lapsen vajaavaltaisuudelle, jonka johdosta puhevalta lapselle kuuluvien oikeuksien käyttämisestä kuuluu eräissä tilanteissa alaikäisen huoltajalla.

Lapsen oikeuksia sivutaan myös sosiaaliturvaa koskevassa PL 19 §:ssä. Säännöksen 3 momentin mukaan julkisen vallan on tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. Esitöiden perusteella lapsen hyvinvointi on ymmärrettävä laajasti sekä aineellisena että henkisenä hyvinvointina ja säännöstä olisi tarkasteltava yhteydessä muihin taloudellisiin, sosiaalisiin ja sivistyksellisiin perusoikeuksiin kuten oikeuteen opetukseen. Toisaalta säännös sisältää yleisemmän ajatuksen turvallisista kasvuoloista. Lisäksi lapsen hyvinvoinnin edistäminen kattaa suojan väkivaltaa, alistamista ja hyväksikäyttöä vastaan.⁴⁹

PL 19 §:n 3 momentin yhteydessä käsitellään myös perheen ensisijaista kasvatusoikeutta. Hallituksen esityksen mukaan säännös julkisen vallan velvoitteesta tukea lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi korostaa perheen merkitystä lapsen luonnollisena elin- ja kasvuympäristönä ja perheen, erityisesti vanhempien tai muiden lapsen huolenpidosta vastaavien, päävastuuta lapsen kehityksestä ja kasvatuksesta. Julkisen vallan puuttuminen perheen sisäiseen elämään on aina poikkeuksellista ja viime sijainen keino turvata lapsen oikeuksien toteutuminen.⁵⁰ Perheen ensisijainen vastuu lasten hyvinvoinnista on kirjattu myös lastensuojelulain 2 §:ään sekä lapsenhuoltolain 4 §:ään.

Lapsen oikeudet kiinnittyvät olennaisesti myös perhe-elämän suojaan. Vaikka yksityiselämän suoja koskevassa PL 10 §:ssä ei ole erityistä mainintaa perhe-elämästä, kuuluu se esitöiden mukaan säännöksen suojan piiriin.⁵¹ Perhe-elämän suoja turvataan myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen (jäljempänä EIS) 8 artiklassa:

8 artikla

Oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta

1. Jokaisella on oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä, kotiinsa ja kirjeenvaihtoonsa kohdistuvaa kunnioitusta.

⁴⁸ HE 309/1993 vp, s. 45.

⁴⁹ HE 309/1993 vp, s. 72.

⁵⁰ HE 309/1993 vp, s. 71.

⁵¹ HE 309/1993 vp, s. 53.

2. Viranomaiset eivät saa puuttua tämän oikeuden käyttämiseen, paitsi kun laki sen sallii ja se on välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa kansallisen ja yleisen turvallisuuden tai maan taloudellisen hyvinvoinnin vuoksi, tai epäjärjestyksen tai rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalien suojaamiseksi, tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi.

Tehokkaimman valvontamekanismin vuoksi EIS:sta on pidetty yhtenä tärkeimpänä kansainvälisenä instrumenttina lasten oikeuksien turvaamisen kannalta. Vaikkei sopimuksessa ole nimenomaista säännöstä lasten oikeuksista, Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (jäljempänä EIT) on kehittänyt ratkaisukäytännöllään sopimukseen lapsen edun käsitteen ja lapsen oikeuksien ulottuvuuden.⁵² Lapsen ja vanhemman suhdetta sekä perhe-elämän kunnioitusta onkin jouduttu osin arvioimaan uudelleen nimenomaan EIS 8 artiklan perhe-elämän suojan ja tätä koskevan tulkintakäytännön valossa.

Sekä kansallinen perusoikeussuoja että EIS:n perhe- ja yksityiselämää koskeva suoja turvaavat yhtäältä yksilöä, siis lasta, ja toisaalta perhettä ja perhe-elämää. Perhe-elämän perus- ja ihmisoikeussuoja sekä vanhempien ensisijainen kasvatusvastuu tarkoittavat sitä, että lapsen huoltajilla on oikeus päättää lapsensa asioista ja siten myös oikeus kasvattaa lastaan uskontonsa ja kulttuurinsa vaatimusten mukaisesti. EIT on tulkintakäytännössään katsonut, etteivät huoltajan oikeudet voi olla rajoittamattomia ja julkisella vallalla on velvollisuus suojata lasta huoltajan aseman väärinkäytöltä.⁵³ Lapsen ja tämän huoltajan oikeuksien ristiriitaisissa tilanteissa lapsen etu syrjäyttää huoltajan intressit eikä huoltajalla voi olla oikeutta EIS 8 artiklan nojalla toimenpiteisiin, jotka voivat olla vahingollisia lapsen terveydelle tai kehitykselle.⁵⁴

⁵² Nieminen 2004, s. 594.

⁵³ Nielsen v. Tanska (1988), tuomion kohta 72.

⁵⁴ Johansen v. Norja Scozzari (1996), tuomion kohta 78; Scozzari ja Giunta v. Italia (2000), tuomion kohta 169.

2.3 Yhdenvertaisuus

Yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa koskevilla säännöksillä on perinteisesti ollut keskeinen asema sekä kansallisessa perusoikeusjärjestelmässämme että kansainvälisessä ihmisoikeussäätelyssä. Useimmat kansainväliset ihmisoikeussopimukset takaavat niissä turvatut oikeudet kaikille valtion oikeudenkäyttöpiirissä oleskeleville. Lisäksi sopimukseen sisältyy myös erityiset syrjinnänkieltoa koskevat artiklat.

Euroopan ihmisoikeussopimus

14 artikla

Syrjinnän kieltö

Tässä yleissopimuksessa tunnustetuista oikeuksista ja vapauksista nauttiminen taataan ilman minkäänlaista sukupuoleen, rotuun, ihonväriin, kieleen, uskontoon, poliittisiin tai muihin mielipiteisiin, kansalliseen tai yhteiskunnalliseen alkuperään, kansalliseen vähemmistöön kuulumiseen, varallisuuteen, syntyperään tai muuhun asemaan perustuvaa syrjintää.

Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus (jäljempänä KP-sopimus)

2 artikla

1. Jokainen sopimusvaltio sitoutuu kunnioittamaan ja takaamaan jokaiselle alueellaan olevalle ja oikeuspiiriinsä kuuluvalla yksilöllä tässä yleissopimuksessa tunnustetut oikeudet ilman minkäänlaista rotuun, ihonväriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittiseen tai muuhun mielipiteeseen, kansalliseen tai yhteiskunnalliseen alkuperään, omaisuuteen, syntyperään tai muuhun asemaan perustuvaa syrjintää.

...

Yhdenvertaisuuden ajatus sisältyy jo perusoikeuden käsitteeseen, sillä perusoikeudet on pääsääntöisesti kirjoitettu jokaiselle kuuluviksi. Vuonna 1995 toteutuneen perusoikeusuudistuksen myötä perusoikeuksien henkilöllistä soveltamisalaa laajennettiin koskemaan Suomen kansalaisista kaikkiin Suomen oikeudenkäyttöpiiriin kuuluviin henkilöihin.⁵⁵ Perusoikeudet on siis turvattu muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta myös Suomessa oleville ulkomaalaisille

⁵⁵ HE 309/1993 vp, s. 17, 42.

Perustuslaki:

6 § Yhdenvertaisuus

Ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä.

Ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syy perusteella.

...

PL 6 §:n 1 momentin yleiseen yhdenvertaisuuslausekkeeseen sisältyy mielivallan kieltö ja vaatimus samanlaisten tapausten kohtelemisesta samalla tavalla. Säännöstä voidaan luonnehtia myös yleisenä oikeudenmukaisuusperiaatteena, joka toteuttaa PL 1 §:n yleistä arvolähtökohtaa oikeudenmukaisuuden edistämisestä yhteiskunnassa. Lainsoveltajan kannalta säännös vaikuttaa viranomaisen harkinnanvallan rajoitusperiaatteena, jonka mukaan viranomaisen tulee soveltaa lakia tekemättä muita poikkeuksia kuin siitä ilmenee. PL 6 §:n yhdenvertaisuussäännös ilmaisee paitsi vaatimuksen oikeudellisesta yhdenvertaisuudesta myös ajatuksen tosiasiallisesta tasa-arvosta.⁵⁶

Yleistä yhdenvertaisuuslauseketta täydentää PL 6 §:n 2 momentin laaja syrjintäkieltö. Esitöiden mukaan säännöksen syrjintäperusteiden luetteloa ei ole laadittu tyhjentäväksi, sillä kaikkien mahdollisten syrjintätilanteiden ennakoiminen olisi vaikeaa. Siinä on kuitenkin pyritty huomioimaan suomalaisen yhteiskunnan syrjintäperusteiden ydinalueet.⁵⁷

Syrjintäkiellon oikeudellisena tarkoituksena ei ole poistaa ihmisten välillä esiintyviä luonnollisia eroja vaan näihin eroihin perustuvat ei-hyväksyttävät erottelut. Säännös kieltää vain sellaisen kohtelun, jolla ei ole hyväksyttävää perustetta. Hyväksyttävyyden eli sallitun ja ei sallitun erottelun arvioinnissa huomioidaan sekä erottelun aste että sen tarkoituksensa. Tämän arvioinnin kriteereiksi voidaan kiinnittää sellaiset tavoitteet, jotka ovat objektiivisesti perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta hyväksyttäviä sekä näiden tavoitteiden ja mahdollisten keinojen suhteellisuus, joka edellyttää toiminnan hyötyjen ja haittojen vertailemista. Hyväksyttäväkään yhteiskunnallinen intressi ei riitä erottelun perusteeksi, jos toimenpiteen objektiiviset haitat nousevat suuremmiksi kuin sillä saavutettava hyöty. Jos lainsäädännössä tai muualla tehdylle erottelulle voidaan esittää edellä mainitulla tavalla hyväksyttävä peruste, kyse ei lähtökohtaisesti ole syrjinnästä ellei erottelu ole asteeltaan niin voimakasta, ettei edes hyväksyttävä peruste sitä oikeuta.⁵⁸

⁵⁶ HE 309/1993 vp, s. 42–43.

⁵⁷ HE 309/1993 vp, s. 43–44.

⁵⁸ Ojanen & Scheinin 2011a, s. 238–339.

2.4 Ruumiillisen koskemattomuuden ulottuvuudet

2.4.1 Ruumiillinen koskemattomuus ja itsemääräämisoikeus perustuslaissa

Ruumiillista itsemääräämisoikeutta tai yksilön henkilökohtaisen koskemattomuuden suojaa ei mainita ihmisoikeussopimuksissa suoraan. Koskemattomuuden suoja on kuitenkin johdettavissa jo useiden ihmisoikeussopimusten johdannoista, jotka korostavat ihmisen synnynäistä arvoa ja vapautta sekä niistä sopimusartikloista, jotka käsittelevät oikeutta elämään, kidutuksen ja muun epäinhimillisen kohtelun tai rangaistuksen kieltoa, oikeutta vapauteen ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen sekä yksityis- ja perhe-elämän suojaan.

Suomen perustuslaissa 7 §:ssä säädetään ruumiillisen koskemattomuudessa:

7 § Oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen

Jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen.

Ketään ei saa tuomita kuolemaan, kiduttaa eikä muutoinkaan kohdella ihmisarvoa loukkaavasti.

Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Rangaistuksen, joka sisältää vapaudenmenetyksen, määrää tuomioistuimien. Muun vapaudenmenetyksen laillisuus voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi. Vapautensa menettäneen oikeudet turvataan lailla.

Perusoikeusuudistusta koskevassa hallituksen esityksessä täsmennettiin, että 7 §:n 1 momentin säännös turvaa oikeuksia, joita voidaan luonnehtia yleiskäsitteellä henkilökohtainen koskemattomuus. Säännös turvaa ennen kaikkea henkeen, vapauteen ja koskemattomuuteen kohdistuvia oikeudenvastaisia tekoja vastaan. Se suojaa paitsi fyysistä vapautta myös yksilön tahdonvapautta ja itsemääräämisoikeutta. Tähän koskemattomuuden suojaan kuuluu esimerkiksi suoja pakolla toteutettavia lääketieteellisiä tai muita vastaavia toimenpiteitä vastaan. Lisäksi suojan piiriin kuuluu myös merkittävä puuttuminen yksilön henkiseen koskemattomuuteen, myös niissä tilanteissa, joissa kyseistä kohtelua ei voida pitää samassa pykälässä kiellettynä ihmisarvon vastaisena kohteluna. Yksityisten välisissä suhteissa henkilökohtainen koskemattomuus saa turvaa lähinnä rikos- ja vahingonkorvauslainsäädännön välityksellä. PL 7 §:n 3 momentin mukaan henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei voida puuttua mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Koskemattomuuden asema perusoikeutena asettaa siihen puuttumiselle korkean kynnyksen: mahdollisten rajoitusten on perustuttava lakiin ja täytettävä tulkintakäytännössä täsmentyneet hyväksyttävyyys- ja välttämättömyysvaatimukset.⁵⁹

⁵⁹ HE 309/1993 vp, s. 46–47.

Henkilökohtaista koskemattomuutta koskevalla säännöksellä on läheinen yhteys PL 10 §:n yksityiselämän suojaan.⁶⁰ PL 10 §:n 1 momentin mukaan jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Tämän yksityiselämän suojan lähtökohtana on, että yksilöllä on oikeus elää omaa elämäänsä ilman viranomaisten tai muidenkaan ulkopuolisten tahojen mielivaltaista tai aiheetonta puuttumista siihen. Vaikka yksityiselämän piirin tarkka määrittelyminen on vaikeaa, voidaan siihen katsoa kuuluvaksi ainakin yksilön oikeus vapaasti solmia ja ylläpitää suhteita ihmisiin ja ympäristöönsä sekä määrätä itsestään ja ruumiistaan. Käsite yksityiselämä voidaan ymmärtää henkilön yksityistä piiriä koskeväksi yleiskäsitteeksi.⁶¹ Se ei ole siten aina selvästi erotettavissa henkilökohtaisesta koskemattomuudesta, kunnian tai kotirauhan suojasta ja käytännön tilanteissa oikeudet saattavat ilmetä toisiinsa nähden päällekkäisinä. Puuttuminen koskemattomuuteen voi merkitä yksityiselämään puuttumista. Yksityiselämää suojaava säännös turvaa siten yksilön itsemääräämisoikeutta, vaikka siihen kuuluu myös muita yksityiselämän alueita. Henkilökohtaista vapautta ja koskemattomuutta sekä yksityiselämää suojaavien säännösten muodostamalla kokonaisuudella yksilön itsemääräämisoikeus kuuluu perusoikeusjärjestelmään ilman nimenomaista perustuslakimainintaa. PL 7 §:n ja PL 10 §:n lisäksi itsemääräämisoikeudelle voidaan löytää institutionaalista tukea muistakin perusoikeuksista, kuten uskonnon- ja omantunnonvapaudesta.⁶²

2.4.2 Koskemattomuus terveydenhuollossa ja potilaan itsemääräämisoikeus

Ruumiilliseen koskemattomuuteen voidaan eri elämän vaiheissa hyväksyttävästi puuttua. Yksi tällainen hyväksyttävä peruste on terveydenhuollon toimenpiteet. Terveydenhuollon toimenpiteitä rajoittaa kuitenkin juuri yksilön itsemääräämisoikeus ja oikeus ruumiilliseen koskemattomuuteen. Itsemääräämisperiaate asettaa terveydenhuollon toimenpiteiden edellytykseksi potilaan tietoisuuden suostumuksen.

Terveys ihmisoikeutena on turvattu muun muassa Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan yleissopimuksen 12 artiklassa, jossa tunnustetaan jokaiselle oikeus nauttia korkeimmasta mahdollisesta saavutettavissa olevasta ruumiin- ja mielenterveydestä, Uudistetussa Euroopan sosiaalisessa peruskirjassa, jossa sopimusvaltiot sitoutuvat poistamaan terveyttä heikentäviä syitä (11 artiklan 1 kohta) ja EU:n perusoikeuskirjan 35 artiklassa. Lasten oikeutta terveyteen turvataan jo mainitussa LOS 24 artiklassa (kts. yllä). KP-sopimuksen sekä EIS:n useat artikkelit viittaavat terveyden suojaamiseen sopimuksen turvaamien oikeuksien rajoittamisen perusteena.

Potilasoikeudessa itsemääräämisoikeudelle tarkoitetaan jokaisen oikeutta määrätä kehostaan ja siihen kohdistuvista toimista. Koskemattomuuteen puuttuvan toimenpiteen lähtökohtana on potilaan siihen antama suostumus. Tämä on ehdoton pääsääntö ja siitä poikkeaminen edel-

⁶⁰ HE 309/1993 vp, s. 47.

⁶¹ HE 309/1993 vp, s. 52–53.

⁶² Viljanen 2011, s. 391–392.

lyttää nimenomaista lainsäädännöstä. Tällaisia laissa säädettyjä poikkeuksia ovat muun muassa suostumukseen kykenemättömään henkilöön kohdistuvat toimenpiteet sekä kiireelliset hoitopäätökset.

Vuonna 1997 solmittu Euroopan neuvoston yleissopimus ihmisoikeuksien ja ihmisarvon suojelemiseksi biologian ja lääketieteen soveltamisessa (jäljempänä biolääketiedesopimus) astui laintasoisesti voimaan Suomessa maaliskuussa 2010. Sopimus käsittelee yksilön koskemattomuutta ja muita oikeuksia biologian ja lääketieteen sovellutusten alalla ja sen tarkoituksena on suojella kaikkien ihmisarvoa ja identiteettiä (1 artikla). Sopimuksen mukaan kaikki terveyteen kohdistuvat toimenpiteet on suoritettava asianmukaisten ammatillisten velvoitteiden ja vaatimusten mukaisesti. Sen II luvussa säännellään potilaan suostumusta terveyteen kohdistuvaan toimenpiteeseen. 5 artiklan yleissäännöksen lisäksi 6 artiklassa säännellään suostumuksen antamiseen kykenemättömän alaikäisen ruumiilliseen koskemattomuuteen kohdistuvista toimenpiteistä:

5 artikla

Yleissääntö

Terveyteen kohdistuva toimenpide voidaan suorittaa vain, jos kyseinen henkilö on antanut suostumuksensa vapaasta tahdostaan ja tietoisena kaikista asiaan vaikuttavista seikoista.

Kyseiselle henkilölle on annettava etukäteen asianmukainen selvitys toimenpiteen tarkoituksesta ja luonteesta sekä sen seurauksista ja riskeistä.

Kyseinen henkilö voi vapaasti peruuttaa suostumuksensa milloin tahansa.

6 artikla

Sellaisten henkilöiden suojele, jotka eivät voi antaa suostumustaan

1. Jos henkilö ei voi antaa suostumustaan, toimenpide voidaan suorittaa vain, jos siitä on hänelle välitöntä hyötyä, jollei 17 ja 20 artiklasta muuta johdu [korostus tässä].

2. Jos alaikäinen ei lain mukaan voi antaa suostumustaan toimenpiteeseen, voidaan toimenpide suorittaa vain hänen laillisen edustajansa tai laissa määrätyn viranomaisen, henkilön tai muun tahon luvalla.

Alaikäisen mielipide on otettava huomioon hänen ikäänsä ja kehitystasoaan vastaavasti.

3. Jos aikuinen ei lain mukaan voi antaa suostumustaan toimenpiteeseen kehitysvammaisuuden, sairauden tai muun vastaavan syyn vuoksi, voidaan toimenpide suorittaa vain hänen laillisen edustajansa tai laissa määrätyn viranomaisen, henkilön tai muun tahon luvalla.

Kyseisen henkilön tulee mahdollisuuksien mukaan osallistua luvan antamiseen.

4. Tämän artiklan 2 ja 3 kappaleessa mainitulle lailliselle edustajalle, viranomaiselle, henkilölle tai muulle taholle tulee antaa 5 artiklassa tarkoitettu selvitys samoin edellytyksin.

5. Tämän artiklan 2 ja 3 kappaleessa tarkoitettu lupa voidaan peruuttaa milloin tahansa, jos se on kyseisen henkilön edun mukaista.

Sopimuksen VI luvussa säännellään elinten ja kudosten luovuttamista ja irrottamista:

19 artikla

Yleissääntö

1. Elimen tai kudosta saa irrottaa elävältä luovuttajalta elinsiirtoa varten vain, jos siitä on hyötyä vastaanottajan hoidon kannalta ja jollei sopivaa elintä tai kudosta ole saatavissa kuolleelta luovuttajalta eikä vastaanottajan hoitamiseksi ole käytettävissä muuta yhtä tehokasta keinoa.

2. Tämän yleissopimuksen 5 artiklassa tarkoitetun tarvittavan suostumuksen on oltava annettu nimenomaisesti ja yksilöidysti joko kirjallisesti tai asianomaisen viranomaisen läsnä ollessa.

20 artikla

Sellaisten henkilöiden suojelu, jotka eivät voi antaa suostumustaan elimen irrottamiseen

1. **Elintä tai kudosta ei saa irrottaa sellaiselta henkilöltä, joka ei voi antaa 5 artiklassa tarkoitettua suostumusta**[korostus tässä].

2. Uusiutuvan kudoksen irrottaminen henkilöltä, joka ei voi antaa suostumustaan, voidaan poikkeuksellisesti ja oikeusturvasäännöksiä noudattaen sallia seuraavin edellytyksin:

i) soveltuvaa luovuttajaa, joka voisi antaa suostumuksensa, ei ole käytettävissä,

ii) vastaanottaja on luovuttajan veli tai sisar,

iii) luovutuksella on mahdollista pelastaa vastaanottajan henki,

iv) 6 artiklan 2 ja 3 kappaleessa tarkoitettu lupa on annettu yksilöidysti ja kirjallisesti sekä lain mukaisesti, ja toimenpide on toimivaltaisen tahon hyväksymä,

v) mahdollinen luovuttaja ei vastusta kudoksen irrottamista.

Sopimuksen turvaamien oikeuksien rajoitusperusteet luetellaan 26 artiklassa:

26 artikla

Oikeuksien käyttöä koskevat rajoitukset

1. Tässä yleissopimuksessa määrättyjen oikeuksien käytölle ja sen oikeusturvamääräysten soveltamiselle ei saa asettaa muita kuin sellaisia rajoituksia, joista on säädetty laissa ja jotka ovat välttämättö-

miä demokraattisessa yhteiskunnassa yleisen turvallisuuden vuoksi, rikollisuuden estämiseksi, kansanterveyden suojaamiseksi tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi.

2. Edellisessä kappaleessa tarkoitettuja rajoituksia ei voida kohdistaa 11, 13, 14, 16, 17, 19, 20 ja 21 artiklassa määrättyihin oikeuksiin.

Biolääketiedesopimuksen perusteella suostumukseen kykenemättömän alaikäisen koskemattomuuteen ei voida siis puuttua ilman, että toimenpiteellä on tälle välitöntä hyötyä. 6 artiklassa tai sopimusta selittävässä muistiossa ei ole tarkemmin määritelty miten artiklassa tarkoitettu välitön hyöty (direct benefit) tulkitaan. Sopimuksen 6 (2) artiklan mukaan alaikäisen terveyteen kohdistuva toimenpide edellyttää hänen laillisen edustajan tai laissa määrätyn viranomaisen tai henkilön lupaa. Silloinkin, kun laillinen edustaja antaa luvan toimenpiteelle, on alaikäisen oma mielipide otettava huomioon hänen ikäänsä ja kehitystasoaan vastaavasti. Selitysmuistion mukaan alaikäisen mielipiteelle tulee antaa sitä enemmän huomiota mitä vanhemmasta lapsesta on kysymys. Muistion mukaan 6 (2) artikla on yhdenmukainen lapsen osallistumisoikeutta koskevan LOS 12 artiklan kanssa.⁶³

Sopimuksen turvaamien oikeuksien rajoitusmahdollisuudet on lueteltu tyhjentävästi 26 artiklassa. Sen mukaan 6 (1) artiklaa voidaan rajoittaa lailla, jos rajoitukset ovat välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa muun muassa muiden henkilöiden oikeuksien turvaamiseksi. Sen sijaan rajoituksia ei voida kohdistaa 20 artiklan elimen tai kudoksen luovutuskieltoon. Siten ollen alaikäisen uusiutumattoman kudoksen luovutuskielto on ehdoton.

Potilaan itsemääräämisoikeutta on säännelty tarkemmin laissa potilaan asemasta ja oikeuksista (jäljempänä potilaslaki). Laissa on säännökset muun muassa potilaan tiedonsaantioikeudesta sekä täysivaltaisen ja alaikäisen potilaan itsemääräämisoikeudesta ja toimivallasta:

5 § Potilaan tiedonsaantioikeus

Potilaille on annettava selvitys hänen terveydentilastaan, hoidon merkityksestä, eri hoitovaihtoehtoista ja niiden vaikutuksista sekä muista hänen hoitoonsa liittyvistä seikoista, joilla on merkitystä päätettäessä hänen hoitamisestaan. Selvitystä ei kuitenkaan tule antaa vastoin potilaan tahtoa tai silloin, kun on ilmeistä, että selvityksen antamisesta aiheutuisi vakavaa vaaraa potilaan hengelle tai terveydelle.

Terveydenhuollon ammattihenkilön on annettava selvitys siten, että potilas riittävästi ymmärtää sen sisällön...

⁶³ Biolääketiedesopimusta selittävä muistio (Explanatory Report), kohta 45.

6 § Potilaan itsemääräämisoikeus

Potilasta on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. Jos potilas kieltäytyy tietystä hoidosta tai hoitotoimenpiteestä, häntä on mahdollisuuksien mukaan hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan muulla lääketieteellisesti hyväksyttävällä tavalla.

....

7 § Alaikäisen potilaan asema

Alaikäisen potilaan mielipide hoitotoimenpiteeseen on selvitettävä silloin, kun se on hänen ikäänsä ja kehitystasoonsa nähden mahdollista. Jos alaikäinen ikänsä ja kehitystasonsa perusteella kykenee päättämään hoidostaan, häntä on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan.

Jos alaikäinen ei kykene päättämään hoidostaan, häntä on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen huoltajansa tai muun laillisen edustajansa kanssa.

9 § Tiedonsaantioikeus ja toimivalta

...

Jos alaikäinen potilas ikäänsä ja kehitystasoonsa nähden kykenee päättämään hoidostaan, hänellä on oikeus kieltää terveydentilaansa ja hoitoansa koskevien tietojen antaminen huoltajalleen tai muulle lailliselle edustajalleen.

Edellä 5 §:n 1 ja 2 momentissa tarkoitettu selvitys on 7 §:n 2 momentissa tarkoitettussa tapauksessa annettava alaikäisen potilaan huoltajalle tai muulle lailliselle edustajalle.

Alaikäisen potilaan huoltajalla tai muulla laillisella edustajalla ei ole oikeutta kieltää potilaan henkeä tai terveyttä uhkaavan vaaran torjumiseksi annettavaa tarpeellista hoitoa.

Potilaslaissa tai sen esitöissä ei ole otettu kantaa siihen, minkä ikäinen lapsi on ikäänsä ja kehitystasoonsa nähden kykenevä päättämään hoidostaan. Esitöissä todetaan, että ratkaisevaa on se, kykeneekö potilas ymmärtämään hoidon tai siitä kieltäytymisen vaikutuksen terveydentilalleen. Tässä tulee huomioida muun muassa potilaan ikä, hänen yleinen kypsyytensä sekä hoitotoimenpiteen luonne ja siihen mahdollisesti liittyvät riskitekijät. Alaikäisen kyky itse päättää hoidostaan jää lääkärin ja muun terveydenhuollon ammattihenkilöstön arvioitavaksi.⁶⁴

Potilaslaissa ei myöskään oteta kantaa siihen, milloin alaikäiseen kohdistuvaan toimenpiteeseen vaaditaan molempien huoltajien suostumus. Sen esitöissä kuitenkin viitataan lapsenhuoltolakiin. Alaikäisen huoltajina ovat tavallisesti hänen molemmat vanhempansa. Lapsenhuoltolain 5 §:n nojalla he voivat päättää lapsen huollosta pääsääntöisesti ainoastaan yhdessä.

⁶⁴ HE 185/1991 vp, s. 18.

Jos joku huoltajista ei matkan, sairauden tai muun syyn vuoksi voi osallistua lasta koskevaan päätöksen tekemiseen ja ratkaisun viivästyttämisestä aiheutuisi haittaa, ei hänen suostumuksensa ole tarpeen. Asiasta, jolla on huomattava merkitys lapsen tulevaisuuden kannalta, voivat huoltajat kuitenkin päättää vain yhdessä, jollei lapsen etu ilmeisesti muuta vaadi. Lastenhuoltolain 4 §:ssä myös korostetaan huoltajan velvollisuutta keskustella lapsen kanssa ennen kuin tämä tekee lapsen henkilökohtaisessa asiassa päätöksen, jos tämä on lapsen ikä ja kehitystaso huomioiden mahdollista. Päätöstä tehdessä on kiinnitettävä huomiota lapsen mielipiteeseen ja toivomuksiin.

2.4.3 Biolääketiedesopimuksen ja potilaslain soveltuminen rituaalisiin ympärileikkauksiin

Biolääketiedesopimuksen soveltumista poikien ei-lääketieteellisiin ympärileikkauksiin on tulkittu eri tavoin. Professori Raimo Lahti on katsonut, että 26 (1) artiklan tyhjistä rajoitusterusteista (yleisen turvallisuuden vuoksi, rikollisuuden estämiseksi, kansanterveyden suojaamiseksi tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi) ei voitane johdattaa poikien ympärileikkaukselle uskonnollisia, kulttuurisia tai sosiaalisia syitä, jotka oikeuttaisivat poikkeamaan 6 (1) artiklan määrittelemästä ”välittömästä hyödystä”.⁶⁵

Poikien ympärileikkausta koskevaan kirjalliseen kysymykseen antamassaan vastauksessa peruspalveluministeri Susanna Huovinen on puolestaan todennut, ettei 6 (1) artiklan välittömästä hyötyä ole tässä yhteydessä kytketty nimenomaisesti asianomaiselle henkilölle koituvan terveydelliseen hyötyyn toisin kun esimerkiksi sopimuksen 17 (1) artiklassa. Siten välittömän hoidon käsitteen voidaan tulkita tarkoittavan muun ohella sosiaalista tai kulttuurista hyötyä.⁶⁶

Myös Helsingin hovioikeuden 5.12.2013 (nro 3184 dnro R12/705) antamassa ratkaisussa pohdittiin biolääketiedesopimuksen soveltumista rituaaliseen poikien ympärileikkaukseen. Käräjäoikeus oli katsonut, etteivät vanhemmat voi sopimuksen 20 artiklan perusteella antaa suostumusta siihen, että lapselta poistetaan tervettä uusiutumaton kudosta. Hovioikeuden mukaan sopimuksen 20 artikla kuuluu VI lukuun, joka koskee elinten ja kudosten irrottamista eläviltä luovuttajilta elinsiirtoja varten. Artiklan 2 kohdassa säädetään tiettyjä poikkeuksia kiellosta irrottaa kudosta tai elintä henkilöltä, joka ei voi antaa sopimuksen 5 artiklassa tarkoitettua suostumusta. Hovioikeus viittasi biolääketiedesopimuksen hyväksymistä koskevaan hallituksen esitykseen. Tässä todetaan, että 20 (2) artiklan poikkeusten soveltamisen edellytyksenä on, että sellaista luovuttajaa, joka voisi antaa suostumuksensa, ei ole käytettävissä, vastaanottaja on luovuttajan veli tai sisar ja elinsiirron avulla voidaan pelastaa vastaanottajan henki. Käytännössä artikla tarkoittaa lähinnä luuydinsiirtoja. Hallituksen esityksessä todetaan myös, että Suomen lainsäädäntö on pääasiallisesti sopusoinnussa biolääketiedesopimuksen ja sen lisäpöytäkirjojen velvoitteiden kanssa sekä viitataan muun ohella potilaslakiin ja

⁶⁵ Lahti 1999; Lahti 2010, s. 62; Lahti 2012, s. 222–226. Lahti toteaa, että poikien ympärileikkauksesta olisi suotavaa säätää laki. Lain säätämisen yhteydessä olisi määriteltävä minkälaisia rajoituksia biolääketiedesopimuksen kansallinen harkintamarginaali mahdollistaa sopimuksen 6 artiklaan tehtävän. Lahti 2012, s. 226.

⁶⁶ KK 504/2013 vp.

sen määräyksiin siitä, kuka päättää vajaavaltaisen hoidosta ja miten alaikäisen potilaan mielihoidon otetaan huomioon hoidosta päätettäessä.⁶⁷

Hovioikeus viittasi myös muihin sopimuksen ratifioineisiin valtioihin todeten, ettei sen tiedossa ollut, että suhtautuminen rituaalisiin ympärileikkauksiin näissä maissa olisi muuttunut ratifioinnin myötä. Näillä perusteilla hovioikeus päätyi siihen, ettei biolääketiedesopimus ole muuttanut oikeustilaa Suomessa siten, että sen voimaansaattamisen jälkeen poikien ympärileikkauksen sallittavuutta olisi arvioitava vuoden 2008 KKO:n ennakkoratkaisusta poikkeavasti.⁶⁸

Myös potilaslain soveltuvuus rutiininomaisiin ympärileikkauksiin on tulkinnanvarasta. Potilaslain 1 §:n soveltamisalan mukaan lakia sovelletaan potilaan asemaan ja oikeuksiin terveyden- ja sairaanhoitoa järjestettäessä, jollei muussa laissa toisin säädetä. Lain 2 §:n mukaan *potilaalla* tarkoitetaan terveyden- ja sairaanhoitopalveluja käyttävää tai muuten niiden kohteena olevaa henkilöä ja *terveyden- ja sairaanhoidolla* potilaan terveydentilan määrittämiseksi taikka hänen terveytensä palauttamiseksi tai ylläpitämiseksi tehtäviä toimenpiteitä, joita suorittavat terveydenhuollon ammattihenkilöt tai joita suoritetaan terveydenhuollon toimintayksikössä.

Vain lailla sääntelemättömyyden edellytyksen voidaan katsoa selvästi täyttyvän rituaalisten poikien ympärileikkausten kohdalla. Koska potilaslakia sovelletaan vain terveydenhuollon ammattihenkilöiden toimintaan, ei se soveltuisi maallikoiden tekemiin leikkauksiin. Tulkinnanvaraisinta on voidaanko rituaalisia ympärileikkauksia pitää lain tarkoittamana terveyden- tai sairaudenhoitona. Varsinaisesti toimenpide ei täytä potilaslain 2 §:n määritelmää. Myös korkein oikeus on ennakkoratkaisussaan katsonut, että koska ympärileikkausta ei ollut suoritettu lääketieteellisesti terveydenhoidollisista syistä, lapsen huoltajalle ei potilaslain 7 §:n perusteella ollut oikeutta päättää ympärileikkauksesta, johon lapsi ei voinut antaa suostumustaan.⁶⁹

⁶⁷ HE 216/2008 vp, s. 29, 1 ja 7.

⁶⁸ KKO:n ratkaisusta luvussa 3.2.

⁶⁹ KKO 2008:93, tuomion kohdat 5–6.

2.5 Kulttuuriset ja uskonnolliset oikeudet

2.5.1 Taustaksi

Yksilön kulttuurinen tausta, se yhteisöllinen perinne, johon tämä on kasvanut ja identifioitunut, liittyy olennaisesti yksilön ihmisarvoon. Viime aikoina kansainvälisessä keskustelussa on alettu korostaa yksilön kulttuuri-identiteettiä nimenomaan tärkeänä osana yksilön ihmisarvoa. Uskonto on puolestaan eräs laajoja kulttuurisia kokonaisuuksia määrittelevä kulttuuriin kuuluva tekijä. Uskonto luetaan osaksi kulttuuria silloin, kun se vaikuttaa ryhmien ylläpitämiin tapoihin ja käytäntöihin. Joissain tapauksissa on vaikea erotella ilmentääkö joku yhteisön käyttäytymismalli tai noudattama perinne yhteisön kulttuuria vai uskontoa. Oikeudellisessa arviossa saattaa kuitenkin olla merkittävä ero sillä, kuuluuko jokin tapa tarkoin säännellyn uskonnonvapauden piiriin vai ilmaiseeko se vain ryhmän kulttuurisia perinteitä.

Kansainvälisissä ihmisoikeusasiakirjoissa kulttuurin käsitettä käytetään ensinnäkin viittamalla kulttuuriperintöön (cultural heritage). Esimerkiksi UNESCO:n aineettoman kulttuuriperinnön suojelemista koskevan sopimuksen mukaan aineettomalla kulttuuriperinnöllä tarkoitetaan yhteisöjen, ryhmien ja jossain tapauksissa myös yksityishenkilöiden käytäntöjä, ilmauksia, tietoja ja taitoja. Näihin kuuluvat taiteellisten ja kielellisten ilmaisujen lisäksi muun muassa sosiaaliset traditiot sekä rituaalit (2 artikla).

Toiseksi kulttuuriin viitataan nimenomaan vähemmistöjen oikeuksien yhteydessä. Kulttuuriset oikeudet ovat perinteisesti saaneet vähemmän huomiota kuin kansalliset, poliittiset, taloudelliset ja sosiaaliset oikeudet. Useat kulttuuristen oikeuksien loukkaukset kuten alkupe räisväestön sorrot ja vähemmistöjen sekä siirtolaisten pakkoassimilaatiot eli pakkosulauttamiset valtakulttuuriin ovat kuitenkin viime vuosikymmenien aikana kasvattaneet tarvetta kulttuuristen oikeuksien jäsentämiseen, selventämiseen ja suojelemiseen. Kulttuuristen oikeuksien voidaankin katsoa kehittyneen heikommassa asemassa olevien vähemmistöjen tueksi takaamaan näille oman kulttuurinsa kehityksen ja ylläpidon.⁷⁰

Muun Euroopan ohella Suomessa maahanmuutto ja muu yhteiskunnan moniarvoistuminen on luonut murrostilan, jossa yhtenäiskulttuurin toimintamallit väistyvät monikulttuurisuuteen perustuvan yhteiskuntajärjestelmän tieltä. Tähän sisältyy yhä enemmän erilaisten uskonnollisten ja kulttuuristen ilmentymien käytännön kiistatilanteita, joissa joudutaan ratkaisemaan, missä rajoissa kulttuurinen ja uskonnollinen vapaus saa toteutua. Uskonnonvapaus on ilmeisesti yksi vanhimmista ihmis- ja perusoikeuksista. Vuoden 1995 perusoikeusuudistuksen myötä Suomen perustuslain 11 §:n turvaamaa uskonnon- ja omantunnonvapautta täydentää kielellisiä ja kulttuurisia oikeuksia koskeva PL 17 §.

⁷⁰ Donders 2008, s. 318–319.

2.5.2 Vähemmistön oikeus ylläpitää ja kehittää kulttuuriaan

Vähemmistöjen kulttuurisia oikeuksia suojaavista kansainvälisistä ihmisoikeussopimuksista ei ole löydettävissä yhtenäistä vähemmistökäsitettä. KP-sopimuksen lähtökohtana on laaja-alainen vähemmistön käsite, jolla ei tarkoiteta vain valtion perinteisiä vähemmistöryhmiä, vaan joka ulottuu kaikkiin ryhmiin, jotka oleskelevat sopimusvaltion alueella. Eurooppalaisissa asiakirjoissa käytetyn käsitteen *kansallinen* vähemmistö voidaan katsoa olevan tätä suppeampi, sillä sen ymmärretään yleensä tarkoittavan vakiintunutta, maassa pitkään elänyttä väestöryhmää.

KP-sopimuksessa turvataan vähemmistöjen oikeutta nauttia omasta kulttuuristaan:

27 artikla

Niissä valtioissa, joissa on kansallisia, uskonnollisia tai kielellisiä vähemmistöjä, tällaisiin vähemmistöihin kuuluvilta henkilöiltä ei saa kieltää oikeutta yhdessä muiden ryhmänsä jäsenten kanssa nauttia omasta kulttuuristaan, tunnustaa ja harjoittaa omaa uskontoaan tai käyttää omaa kieltään.

Kansallisten vähemmistöjen suojelemista koskevan EN:n puiteyleissopimuksessa säännellään kansallisten vähemmistöjen oman kulttuurin ylläpitämistä ja kehittämistä:

5 artikla

1. Sopimuspuolet sitoutuvat edistämään olosuhteita, jotka ovat tarpeellisia, jotta kansallisiin vähemmistöihin kuuluvat henkilöt voivat ylläpitää ja kehittää kulttuuriaan sekä säilyttää identiteettinsä oleelliset perustekijät nimittäin heidän uskontonsa, kieltensä, perinnäistapansa ja kulttuuriperintönsä.

2. Sopimuspuolet pidättyvät kansallisiin vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden vastentahtoiseen sulauttamiseen tähtäävistä toimintaperiaatteista tai käytännöistä ja suojelevat näitä henkilöitä kaikelta toiminnalla, jonka tarkoituksena on tällainen sulauttaminen, sanotun kuitenkin vaikuttamatta sopimuspuolten yleisen integraatiopolitiikkansa mukaisesti toteuttamiin toimenpiteisiin.

LOS:ssa taataan erikseen lapsille oikeus nauttia omasta kulttuuristaan ja uskonnostaan:

30 artikla

Niissä maissa, joissa on etnisiä, uskonnollisia tai kielellisiä vähemmistöryhmiä tai alkuperäiskansoihin kuuluvia henkilöitä, tällaiseen vähemmistöryhmään tai alkuperäiskansaansa kuuluvalta lapselta ei saa kieltää oikeutta nauttia yhdessä ryhmän muiden jäsenten kanssa omasta kulttuuristaan, tunnustaa ja harjoittaa omaa uskontoaan tai käyttää omaa kieltään.

EIS:ssa ei ole erillistä vähemmistöjen oikeuksia koskevaa sopimusmääräystä. Sopimuksen syrjinnän kieltoa koskevassa 14 artiklassa kuitenkin kielletään syrjintä muun muassa kansalliseen vähemmistöön kuulumisen perusteella. Myöskään EU:n perustamissopimukset eivät sisällä vähemmistön kulttuurisia oikeuksia koskevia määräyksiä. Kulttuurisen monimuotoisuuden arvostamiseen ja kunnioittamiseen viitataan kuitenkin Euroopan unionista tehdyn sopimuksen 3 (3) artiklassa sekä EU:n perusoikeuskirjan 22 artiklassa. Lisäksi Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 167 (1) artiklan mukaan unioni myötävaikuttaa siihen, että jäsenvaltioiden kulttuurit kehittyvät kukoistavaksi pitäen arvossa niiden kansallista ja alueellista monimuotoisuutta ja korostaen samalla niiden yhteistä kulttuuriperintöä.

Oikeutta omaan kieleen ja kulttuurin turvataan PL 17 §:ssä:

17 § Oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin

Suomen kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi.

Jokaisen oikeus käyttää tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa asiassaan omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia, sekä saada toimituskirjansa tällä kielellä turvataan lailla. Julkisen vallan on huolehdittava maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan.

Saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan [korostus tässä]. Saamelaisten oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisessa säädetään lailla. Viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käänösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla.

Säännöksen esitöiden mukaan muilla ryhmillä tarkoitetaan lähinnä kansallisia ja etnisiä vähemmistöjä, mutta oman kulttuurin säilyttämisen oikeus ei koske vain perinteisiä Suomessa olevia vähemmistöjä, joista esimerkkinä mainitaan juutalaiset ja tataarit. Hallituksen esityksen mukaan ryhmänä ei kuitenkaan voida pitää vain satunnaisesti Suomessa oleskelevia ihmisryhmiä, vaan siltä edellytetään tiettyä kiinteyttä ja pysyvyyttä.⁷¹ PL 17 §:n 3 momentin ulottumista niin sanottuihin uusiin vähemmistöihin eli maahanmuuttajiin tarkennettiin nyt jo kumotun kotouttamislain esitöissä. Lain 2 §:ssä määriteltiin kotouttaminen maahanmuuttajan yksilölliseksi kehitykseksi tavoitteena osallistua työelämään ja yhteiskunnan toimintaan samalla omaa kulttuuriaan säilyttäen. Perustuslakivaliokunnan mukaan tällä vaatimuksella on välitön kytkentä PL 17 §:n 3 momenttiin. Siten lakia sovellettaessa tulee huolehtia siitä, ettei kotouttamistoimenpiteillä vaaranneta maahanmuuttajien oikeutta omaan kulttuuriin.⁷²

Perusoikeusuudistuksen yhteydessä korostettiin, ettei PL 17 §:n 3 momentti rajoitu pelkästään kielellisten oikeuksien turvaamiseen, vaan ulottuu laajemmin vähemmistöjen kulttuurimuotoihin ja velvoittaa julkista valtaa sallimaan ja tukemaan ryhmien kulttuurin kehittämistä.

⁷¹ HE 309/1993 vp, s. 65.

⁷² PeVL 20/1998–HE 66/1998 vp, s. 4.

Säännös muodostaa siten valtiosääntöisen perustan siinä tarkoitettujen ryhmien elinolosuhteiden kehittämiseksi niiden omaa kulttuuriperinnettä kunnioittaen. Säännös ei kuitenkaan merkitse siinä tarkoitettujen ryhmien oikeutta omaan kulttuuriinsa vedoten poiketa suomalaisen oikeusjärjestyksen asettamista oikeussäännöistä.⁷³ Tämän rajoituslausekkeen perusteella PL 17 §:n 3 momentissa tarkoitetuista ja suojatuista kulttuurimuodoista voidaan rajata ulkopuolelle ainakin kulttuurin mahdollisesti kuuluvat tai sen varjolla esiintyvät käytännöt, tavat ja perinteet, jotka ovat haitallisia kulttuurisen ryhmän jäsenille.

2.5.3 Uskonnonvapaus

Uskonnonvapautteen nähdään kuuluvaksi jokaisen yksilön oikeus ajatella vapaasti ja omaksua valintansa mukainen uskollinen tai muu maailmankatsomus. Tämän sisäisen vakaumuksen (forum internum) lähtökohta on absoluuttinen ja rajoittamaton. Esimerkiksi uskonnonvapautta turvaava KP-sopimuksen 18 artikla on sisällytetty sopimuksen 4 artiklan 2 kappaleen luetteloon niistä ehdottomista oikeuksista, joita ei voida rajoittaa edes yleisen hätätilan aikana. Samalla tavalla uskonnonvapautta koskevan EIS:n 9 artiklan 2 kohdan mukaan vain henkilön vapaudelle tunnustaa ja harjoittaa uskontoa voidaan asettaa rajoituksia. Oikeus tunnustaa ja harjoittaa uskontoa ovat uskonnonvapauden tärkeimmät ulkoiset ilmenemismuodot (forum externum). Ulkoinen ilmenemismuoto koskee yksilön oikeutta ilmaista sisäinen vakaumuksensa ja elää tavalla, joka vastaa ja toteuttaa tätä vakaumustaan.⁷⁴

EIS:

9 artikla

Ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapaus

1. Jokaisella on oikeus ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapautteen. Tämä oikeus sisältää vapauden vaihtaa uskontoa tai uskoa ja vapauden tunnustaa uskontoaan tai uskoaan joko yksin tai yhdessä muiden kanssa julkisesti tai yksityisesti jumalanpalveluksissa, opettamalla, hartaudenharjoituksissa ja uskonnollisin menoin.
2. Henkilön vapaudelle tunnustaa uskontoaan tai uskoaan voidaan asettaa vain sellaisia rajoituksia, joista on säädetty laissa ja jotka ovat välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa yleisen turvallisuuden vuoksi, yleisen järjestyksen, terveyden tai moraalin suojaamiseksi, tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi.

⁷³ HE 309/1993 vp, s. 65.

⁷⁴ Ojanen & Scheinin 2011b, s. 417–418.

KP-sopimus:

18 artikla

1. Jokaisella on oikeus ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapauteen. Tämä oikeus sisältää vapauden tunnustaa omavalintaista uskontoa tai uskoa taikka omaksua se sekä vapauden joko yksinään tai yhdessä muiden kanssa julkisesti tai yksityisesti harjoittaa uskontoaan tai uskoaan jumalanpalveluksissa, uskonnollisissa menoissa, hartausharjoituksissa ja opetuksessa.
2. Ketään ei saa saattaa sellaiselle pakotukselle alttiiksi, joka rajoittaa hänen vapauttaan tunnustaa tai valita oman valintansa mukainen uskonto tai usko.
3. Henkilön vapaudelle tunnustaa uskontoaan tai uskoaan voidaan asettaa vain sellaisia rajoituksia, jotka on säädetty lailla ja jotka ovat välttämättömiä suojelemaan yleistä turvallisuutta, järjestystä, terveydenhoitoa tai moraalialia tahi muiden perusoikeuksia ja -vapauksia.
4. Yleissopimuksen sopimusvaltiot sitoutuvat kunnioittamaan vanhempain ja tarvittaessa laillisten holhoojain vapautta taata lastensa uskonnollinen ja moraalinen opetus omien vakaumustensa mukaan.

LOS:

14 artikla

1. Sopimusvaltiot kunnioittavat lapsen oikeutta ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauteen.
2. Sopimusvaltiot kunnioittavat vanhempien ja laillisten huoltajien oikeuksia ja velvollisuuksia antaa lapselle ohjausta hänen oikeutensa käyttämisessä tavalla, joka on sopuoinnussa lapsen kehitystason kanssa.
3. Henkilön vapaudelle tunnustaa uskontoaan tai vakaumustaan voidaan asettaa vain sellaisia rajoituksia, joista säädetään laissa ja jotka ovat välttämättömiä yleisen turvallisuuden, järjestyksen, terveyden ja moraalin tai muiden ihmisten perusoikeuksien ja vapauksien suojelemiseksi.

Lasten uskonnollisia sekä vanhempien kasvatuksellisia oikeuksia sivutaan myös EIS:n ensimmäisessä lisäpöytäkirjassa, jonka 2 artiklan mukaan valtion tulee kasvatuksen ja opetuksen alan tehtäviä hoitaessaan kunnioittaa vanhempien oikeutta varmistaa lapsilleen heidän omien uskonnollisten ja aatteellisten vaatimustensa mukainen kasvatus.

YK:n ihmisoikeuskomitea on tarkentanut KP-sopimuksen 18 artiklassa tarkoitettua uskonnon harjoittamisen käsitettä artiklaa käsittelevässä yleisohjeessaan. Sen mukaan uskonnon harjoittamiseen kuuluvat muun muassa uskontoa suoraan ilmaisevat rituaalit ja seremoniaaliset toiminnot, erilaiset käytännöt, jotka liittyvät uskonnonharjoittamiseen kuten uskonnonhar-

joittamispaikkojen rakentaminen, rituaaliset lausumat ja vakiintunut kielen käyttö, uskontoa ilmaisevat tavarat, symbolit sekä uskonnollisten juhlayhien kunnioittaminen, ruokavalio, vaatetus tai päähineet ja sekä osallistuminen tiettyyn elämän vaiheeseen liittyvään rituaaliin.⁷⁵

Uskonnon harjoittamisen käsite kattaa siis lähtökohtaisesti erilaiset uskoa ilmaisevat riitit, käytännöt ja perinteet. Uskonnon harjoittamisen, tunnustamisen ja ilmaisemisen oikeutta voidaan sopimusten mukaan kuitenkin rajoittaa. EIS:n 9 artiklan 2 kohdan ja KP-sopimuksen 18 artiklan 3 kohdan perusteella hyväksyttäviä tarkoituksellisia uskonnon harjoittamisen rajoittamiseksi ovat yleinen turvallisuus ja yleinen järjestys sekä terveyden ja moraalien suojaaminen tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaaminen.

Perustuslaki:

11 § Uskonnon ja omantunnon vapaus

Jokaisella on uskonnon ja omantunnon vapaus.

Uskonnon ja omantunnon vapautteen sisältyy oikeus tunnustaa ja harjoittaa uskontoa, oikeus ilmaista vakaumus ja oikeus kuulua tai olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan. Kukaan ei ole velvollinen osallistumaan omantuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen.

Perusoikeusuudistusta koskevassa hallituksen esityksessä todettiin, että PL 11 §:n 2 momentissa luetellaan uskonnon ja omantunnon vapauden tärkeimmät ilmenemismuodot. Uskonnon tunnustamisen ja harjoittamisen vapautteen sisältyy myös uskonnollisen yhteisön mahdollisuus päättää omista uskonnollisista menoistaan.⁷⁶ Uskonnonvapauden käyttämistä ja uskonnon harjoittamista säännellään tarkemmin uskonnonvapauslaissa. Sen esitöiden mukaan uskonnon harjoittamisella tarkoitetaan rituaalisessa muodossa esimerkiksi jumalanpalveluksissa ja muissa uskonnollisissa menoissa tapahtuvaa toimintaa.⁷⁷

PL 11 §:ään ei sisälly rajoituslausetta. Uudistuksen esitöiden mukaan ratkaisulla haluttiin korostaa uskonnonvapauden tehostettua suojaa perusoikeuksien joukossa ja alkuperäinen hallitusmuodon viittaus lakeihin ja hyviin tapoihin jätettiin säännöksestä pois. Hallituksen esityksessä kuitenkin tarkennettiin, että tämä ei kuitenkaan merkitse, että uskonnon ja omantunnon vapautteen vedoten voitaisiin harjoittaa toimia, jotka loukkaavat ihmisarvoa tai muita perusoikeuksia tai ovat oikeusjärjestyksen perusteiden vastaisia:

⁷⁵ Human Rights Committee General Comment No. 22: The right to freedom of thought, conscience and religion (Art. 18): 30.7.1993 YK:n asiakirja CCPR/C/21/Rev.1/Add.4, kohta 4.

⁷⁶ HE 309/1993 vp, s. 55.

⁷⁷ HE 170/2002 vp, s. 38.

”Ehdotettu säännös ei siten voi esimerkiksi oikeuttaa missään olosuhteissa ihmisyksilöiden silpomista, kuten naisten ympärileikkausta, huolimatta tällaisen toimenpiteen mahdollisesta yhteydestä johonkin uskonnolliseen suuntaukseen. Sama koskee muun muassa moniavioisuutta, joka ei sovellu suomalaiseen oikeusjärjestykseen --- Erityisesti muiden ihmisten perusoikeuksiin liittyvät näkökohdat olisi muutoinkin otettava huomioon tulkittaessa, miten pitkälle säännöksen antama perusoikeussuoja, esimerkiksi uskonnon harjoittamisen käsite, ulottuu. Esimerkiksi lapsen perusoikeuksia, kuten oikeutta elämään ja henkilökohtaiseen koskemattomuuteen, ei saa loukata muun henkilön uskonnon ja oman tunnon vapauteen vedoten.”⁷⁸

Myös sosiaali- ja terveysvaliokunta käsitteli uskonnollista vakaumusta omassa perusoikeusuudistusta koskevassa perustuslakivaliokunnalle antamassa lausunnossa. Henkilökohtainen koskemattomuus asettaa rajoituksia terveydenhuoltojärjestelmälle. Valiokunnan mukaan täysi-ikäisen henkilön pätevästi ilmaisema tahto tulee ottaa huomioon terveydenhuollon toimenpiteissä riippumatta tämän tahdonilmaisun perusteesta. Jos henkilön tahto ei ole selvillä eikä selvitettävissä, on toimittava parhaan mahdollisen tuloksen saavuttamiseksi. Alaikäiselle tai hänen huoltajalleen ei tule kuitenkaan antaa ehdotonta määräysvaltaa vaan alaikäisen hengen ja terveyden suoja on ehdoton. Lisäksi on pyrittävä varmistamaan, ettei henkilön mielipide ole syntynyt painostuksesta.⁷⁹

Edelleen sosiaali- ja terveysvaliokunnan mukaan sen lisäksi, että uskonnollisen tai muun vakaumuksen perusteella kieltäydytään hoidosta tai vaaditaan tiettyä hoitoa, terveydenhuoltojärjestelmälle saattaa syntyä paineita puuttua esimerkiksi ruumiilliseen tai henkiseen koskemattomuuteen tavalla, jota ei Suomessa hyväksytä. Esimerkkinä valiokunta viittasi tyttöjen ympärileikkausperinteeseen pitäen sitä PL 7 §:n 2 momentissa tarkoitetun kidutuksen kiellon vastaisena tai ihmisarvoa loukkaavana menettelynä ja ruumiillisena pahoinpitelynä. Valiokunta totesi, ettei terveydenhuolto voi toimia tavalla, joka johtaa muun perusoikeuden kuten ruumiillisen koskemattomuuden vastaiseen lopputulokseen.⁸⁰

Perusoikeusuudistuksessa korostettiin siis lapsen koskemattomuuden suojaamista suhteessa muiden ihmisten uskonnonvapauteen. Poikien ympärileikkaukseen uudistuksen esitöissä ei kuitenkaan otettu kantaa.

Uskonnonvapauslaissa säännellään tarkemmin alaikäisen oikeutta päättää uskonnollisesta asemastaan. Lain 3 §:n 2 momentin mukaan lapsen uskonnollisesta asemasta päättävät hänen huoltajansa yhdessä. Jos huoltajat eivät kuitenkaan lapsen syntymän jälkeen sovi lapsen uskonnollisesta asemasta, voi lapsen huoltajana toimiva äiti vuoden kuluessa lapsen syntymästä yksin päättää lapsen liittymisestä uskonnolliseen yhdyskuntaan. 3 momentin mukaan viisi-

⁷⁸ HE 309/1993 vp, s. 56.

⁷⁹ StVL 5/1994 – HE 309/1993 vp, s. 6.

⁸⁰ StVL 5/1994 – HE 309/1993 vp, s. 6.

toista vuotta täyttänyt lapsi voi kuitenkin huoltajien kirjallisella suostumuksella itse liittyä uskonnolliseen yhdyskuntaan tai erota siitä. Lisäksi kaksitoista vuotta täyttänyt voidaan liittää uskonnolliseen yhdyskuntaan tai ilmoittaa eronneeksi siitä vain omalla kirjallisella suostumuksellaan.

3 Oikeudellinen tilanne Suomessa

3.1 Käytännöt ennen korkeimman oikeuden ennakkopäätöstä

Poikien ympärileikkausperinne ei ole ollut Suomessa kovin suuren huomion kohteena ennen 1990-lukua. Suomen juutalais- ja tataarivähemmistöt olivat suorittaneet ympärileikkauksensa yhteisönsä sisäisesti turvautumatta julkisen terveydenhuollon palveluihin. 1990-luvun alusta lähtien islaminuskoisten maahanmuuttajien lisääntyessä ympärileikkaukset alkoivat kuitenkin saada enemmän huomioita ja nousi myös laajemman keskustelun aiheeksi.⁸¹

STM:n ohjeisti kuntia ympärileikkauksesta ensimmäisen kerran kirjeitse vuonna 1992. Ministeriö suositteli poikien ympärileikkauksen suorittamista julkisessa terveydenhuollossa perustelunaan siitä osittain saatavat tietyt terveydelliset edut, joiden vuoksi toimenpidettä voitaisiin pitää terveyden- tai sairaudenhoitona. Lisäksi ministeriö katsoi, että muuallakin julkisen terveydenhuollon ulkopuolella suoritettu leikkaus voitaisiin korvata yhteiskunnan varoista todennäköisesti toimeentulotukena. Tavoitteeksi asetettiin palvelujen yhtäläinen saatavuus sekä toimenpiteiden suorittaminen turvallisissa olosuhteissa. Käytännöt kuitenkin muotoutuivat vaihtelevaksi eri puolilla maata.⁸²

Vuonna 1997 eduskunnanoikeusasiamiehelle osoittamassaan kirjeessä professori Esko Länsimies arvosteli poikien ympärileikkausten suorittamista julkisessa terveydenhuollossa muun muassa sillä perusteella, ettei rituaalista ympärileikkausta voida pitää terveyden- tai sairaudenhoitona. Eduskunnan apulaisoikeusasiamies (jäljempänä AOA) Riitta-Leena Paunio otti asian ratkaistavaksi kanteluasiana. Ratkaisussaan 30.11.1999 AOA totesi, ettei julkisen terveydenhuollon toimintayksilöllä ole potilaslaki ja kuntien terveyden- ja sairaanhoidon järjestämisvelvoitetta koskeva lainsäädäntö huomioon ottaen velvollisuutta ympärileikkauksien suorittamiseen. Vaikeampana kysymyksenä AOA piti sitä, onko julkisella terveydenhuollonyksiköllä ylipäänsä oikeutta suorittaa toimenpidettä lapsen vanhempien pyynnöstä. Vaikka AOA ei pitänyt ympärileikkauksia selkeästi lainvastaisena, totesi hän kuitenkin, että suostumukseen kykenemättömien pienten poikalasten ympärileikkaukset ilman lääketieteellistä perustetta ovat oikeudelliselta kannalta arvioituna erittäin kyseenalaisia ja niihin tulisi suhtautua suurella varauksella. Eri asiana AOA piti toimenpiteiden suorittamista siinä vaiheessa, kun lapsi pystyy itse antamaan tietoon perustuvan suostumuksensa toimenpiteelle. AOA:n käsityksen mukaan ympärileikkausta ei tulisi suorittaa julkisessa terveydenhuollossa ennen tätä ajankohtaa. AOA ei kuitenkaan ottanut kantaa siihen, minkä ikäisenä hän katsoo lapsen voivan tällaisen suostumuksen antaa.⁸³

Valtakunnallinen terveydenhuollon eettinen neuvottelukunta ETENE oli pohtinut poikien ympärileikkauksia terveydenhuollon eettisestä näkökulmasta. Eduskunnanoikeusasiamiehel-

⁸¹ Stenman 2004, s. 32.

⁸² Stenman 2004, s. 33.

⁸³ Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus toiminnastaan vuonna 1999, s. 273–275.

le antamassaan lausunnossa vuonna 1999 ETENE:n enemmistö katsoi juutalaisen ja islamin uskontokuntien jäsenten poikalapsien ei-lääketieteelliset ympärileikkaukset eettisesti hyväksyttäväksi ja myös julkisessa terveydenhuollossa suoritettaviksi. Lausunnossa korostettiin uskonnollisista ja kulttuurista syistä tapahtuvan poikien ympärileikkauksen laajaa levinneisyyttä ja sen uskonnollista merkitystä juutalaisille ja muslimeille. Lisäksi lausunnossa arveltiin, ettei perinteen väistyminen ole todennäköistä lähitulevaisuudessa. Ottaen huomioon toisaalta uskonnonvapaus ja toisaalta toimenpiteen vähäisyys sekä vaarattomuus ETENE:n enemmistö ei nähnyt eettisiä syitä torjua ympärileikkauksia näiden uskontokuntien edustajilta.⁸⁴

AOA:n ratkaisun jälkeen rituaalisten ympärileikkausten suorittaminen julkisen terveydenhuollon yksiköissä kuitenkin väheni huomattavasti. Toisaalta niitä suoritettiin edelleen ennen kaikkea yksityisesti. Käytäntöjen voidaan sanoa muodostuneen erittäin epäyhtenäiseksi eri puolilla maata.

Tammikuussa 2002 Itä-Suomen lääninoikeus antoi ratkaisun valvonta-asiassa, joka koski lailistetun lääkärin kuudelle muslimipojalle kotioloissa tehtyjä ympärileikkauksia. Pojat joutuivat toimenpiteestä aiheutuneiden komplikaatioiden vuoksi sairaalahoitoon. Toimenpiteen suorittaneelle lääkärille annettiin huomautus virheellisestä ja hyvän lastenkirurgisen toimintatavan vastaisesta menettelystä. Huomautuksen perusteena oli lähinnä potilasturvallisuutta vaarantaneet puutteelliset leikkausolosuhteet ja -välineet.⁸⁵

Eri tahojen ilmoittaman huolen ja toisaalta epäyhtenäiseksi muodostuneiden käytäntöjen johdosta STM ja Suomen kuntaliitto lähettivät maaliskuussa 2003 kunnille ja sairaanhoitopiireille kirjeen, jossa AOA:n ratkaisusta poikkeavasti esitettiin toivomus, että rituaalisia ympärileikkauksia voitaisiin suorittaa julkisen terveydenhuollon yksiköissä. Kirjeen taustalla oli huoli lasten turvallisuudesta ja yhdenvertaisuudesta. Huolimatta siitä, ettei rituaalisia ympärileikkauksia voida lääketieteellisesti arvioiden pitää terveyden- tai sairaudenhoitona, olisi lapsen edun kannalta toivottavaa, että toimenpide suoritettaisiin terveydenhuollon ammattilaisen toimesta, turvallisissa ja hygieenisissä olosuhteissa asianmukaista kivunlievitystä käyttäen.⁸⁶

Nämä ristiriitaiset näkemykset ja käytännöt johtivat STM:n asettaman työryhmään, jonka tehtävänä oli arvioida poikien ei-lääketieteellisiä ympärileikkauksia koskevaa lainsäädäntötarvetta muun muassa kansainvälisten ihmisoikeussopimusten, Suomen perustuslain ja kansainvälisten ympärileikkauskäytäntöjen ja lainsäädännön pohjalta. Työryhmän selvityksen päätelmien mukaan rituaaliset ympärileikkaukset tulee sallia tietyin edellytyksin. Lähtökohtana on lapsen hyvä, jota tarkastellaan laajemmin kuin terveydellisillä perusteilla tähdentämällä uskonnollisten ja kulttuuristen perinteiden taustoista johtuvia sosiaaliadekvaattisia perusteita. Lisäksi merkitystä on lääketieteellisten menettelyjen hyödyillä, joilla voidaan taata turval-

⁸⁴ ETENE:n lausunto 15.6.1999.

⁸⁵ Stenman 2004, s. 35.

⁸⁶ Stenman 2004, s. 36.

lisuutta ja välttää valvomattomien olosuhteiden vaarat. Kuitenkin, koska ympärileikkauksessa puututaan pojan ruumiilliseen koskemattomuuteen, sen sallimisesta on nykyisissä olosuhteissa säädettävä laissa. Työryhmämuistio sisälsi lakiehdotuksen, joka sääntelisi muun muassa ympärileikkaustoimenpiteen tekijän, huoltajien suostumuksen ja lasten kuulemisen edellytyksiä.⁸⁷ Myös poikien ympärileikkauksen kansanvälisistä ja kotimaisista käytännöistä STM:n toimeksiannosta selvityksen tehnyt Kristina Stenman päätyy siihen, että lainsäädäntö olisi tapa selventää tilannetta.⁸⁸

Virallisselvitykset eivät kuitenkaan johtaneet erillislakia koskevan ehdotuksen antamiseen. STM:n selvitysmuistion jälkeen valtiosyyttäjä Päivi Hirvelä teki vuonna 2004 kohtuussyyhin perustuvan syyttämättäjättämispäätöksen pahoinpitelystä ja pahoinpitelyn yllytyksestä. Kysessä oli lääkärin kotiolosuhteissa suorittamat ympärileikkaukset. Päätöksen mukaan teot täyttivät pahoinpitelyn tunnusmerkistön, mutta yhdenvertaisuuden kannalta syytteen nostaminen olisi ollut kohtuutonta. Syyttämättäjättämispäätöksessä merkitystä annettiin muun muassa sille, että rituaalisia ympärileikkauksia oli suorittu jatkuvasti ilman viranomaisten niihin puuttumista. Lisäksi siinä viitattiin STM:n työryhmän esittämään lakiehdotukseen, joka sallisi ympärileikkaukset tietyin edellytyksin. Siksi oikeudenkäyntiä olisi valtiosyyttäjän mukaan pidettävä kohtuuttomana ja tarkoituksettomana.⁸⁹

3.2 Korkeimman oikeuden ennakkopäätös KKO 2008:93 ja sen tulkinnat

3.2.1 Ratkaisuseloste

Korkeimman oikeuden toistaiseksi ainoassa poikien ympärileikkausta käsittelevässä tapauksessa KKO 2008:93 muslimiäiti oli järjestänyt neljän ja puolen vuoden ikäiselle pojalleen uskonnollisista syistä ympärileikkauksen. Korkein oikeus katsoi, ettei menettelyä ollut pidettävä oikeudenvastaisena eikä siten rangaistava pahoinpitelynä tai sen yllytyksenä. Tuomioistuinten mukaan tapauksen keskeisenä oikeuskysymyksenä oli, voidaanko ympärileikkauksen taustalla olleita kulttuurisia, uskonnollisia ja sosiaalisia syitä pitää sellaisena perusteina, jotka oikeuttavat pahoinpitelyn tunnusmerkistön täyttävän menettelyn. Viime kädessä kysymys oli siitä, estääkö perus- ja ihmisoikeutena turvattu lapsen oikeus ruumiilliseen koskemattomuuteen hänen huoltajiaan päättämästä lapsen puolesta sellaisesta toimenpiteestä, jonka perusteet eivät ole lääketieteelliset, vaan joka perheen uskonnon mukaisena perinteenä kytkeytyy perhe-elämän suojaan ja uskonnonvapauteen.⁹⁰

Syytteessä oli vain pojan ympärileikkauksen järjestänyt yksinhuoltajaäiti, sillä toimenpiteen suorittanut lääkäri oli jäänyt tuntemattomaksi. Toimenpide oli suoritettu äidin asunnolla paikallispuudutusta käyttäen. Riidatonta asiassa oli, ettei leikkaukselle ollut lääketieteellisiä pe-

⁸⁷ STM 2003: 29.

⁸⁸ Stenman 2004, s. 68.

⁸⁹ Valtakunnansyyttäjänviraston vuosikertomus 2004, s. 38.

⁹⁰ Tuomion kohdat 7, 19.

rusteita vaan perusteet olivat uskontoon ja kulttuuriin liittyviä.⁹¹ Sekä alioikeus että hovioikeus olivat hylänneet syytteen, joskin hieman eri perusteita käyttäen.

Tapaukseen liittyvänä taustatietona KKO totesi, että muilla kuin lääketieteellisillä perusteilla tehtävä poikien ympärileikkaus on maailmanlaajuinen ilmiö, tavanomainen toimenpide useissa yhteisöissä eikä sitä ilmeisesti ole suoranaisesti kielletty missään. Muslimien keskuudessa ympärileikkaus on vakiintunut, uskonnollisiin traditioihin nojaava ja syvästi yhteisöön juurtunut perinne, joka liittyy myös kiinteästi yhteisön jäsenten uskonnolliseen identiteettiin. KKO:n mukaan asiassa esitetyn selvityksen perusteella ympärileikkaus ei kirurgisena toimenpiteenä ole kovin suuri eikä vaativa, mutta saattaa kuitenkin aiheuttaa jossain määrin kipua suoritettaessa ilman kivunlievitystä.⁹²

KKO tarkasteli ja punnitse yhtäältä lapsen koskemattomuutta ja toisaalta lapsen omaa sekä tämän huoltajien uskonnonvapautta ja perhe-elämän suojaa turvaamia perus- ja ihmisoikeuksia. Sen mukaan lapsen henkilökohtaisen koskemattomuuden suoja on vahva myös suhteessa huoltajille kuuluviin perus- ja ihmisoikeuksina turvattuihin perhe-elämän suojaan ja uskonnonvapauteen. Huoltajan oikeuksien suojaaminen ei sellaisenaan riitä oikeuttamaan tekoja, jotka uhkaavat lapsen terveyttä tai hyvinvointia. Lapsen huoltajien perusoikeustasoinen oikeus lapsen kasvatukseen - tapauksessa uskontonsa mukaiseen kasvatukseen - ei synnytä perustetta kajota lapsen ruumiilliseen koskemattomuuteen. KKO:n mukaan olennaisimpana lapsen ja tämän huoltajan oikeuksien yhteensovittamisessa on pidettävä sitä, että huoltajien oikeus päättää lapsen asioista perustuu tavoitteeseen turvata lapsen etu sekä tämän tasapainoinen kehitys. Mahdollisissa ristiriidoissa on pyrittävä ratkaisuihin, joissa toteutetaan lapsen kokonaisetua parhaalla mahdollisella tavalla.

Ratkaisun mukaan perusteltua on lähteä siitä, että lapsen huoltajilla voi olla oikeus päättää tietyistä toimenpiteistä sillä edellytyksellä, että tarkoituksena on edistää lapsen hyvinvointia ja kehitystä. Pienikin lapsi voi elää uskonnon vaikutuspiirissä ja osallistua uskonnon harjoittamiseen kuuluviin menoihin. Lapselta kuitenkin puuttuu ikänsä vuoksi itsenäinen käsitys ympärileikkauksen kaltaisesta, pysyvästi vaikuttavasta toimenpiteestä ja sen uskonnollisesta sisällöstä. Pelkästään lapsen omasta uskonnonvapaudesta ei voida johtaa oikeutusta tämän huoltajille päättää ympärileikkauksesta.⁹³

KKO totesi, että poikien ympärileikkausta voidaan pitää jokseenkin vaarattomana toimena. Vaikka toimenpiteellä poistetaan peruuttamattomasti esinahka tai sen osa ja se voi aiheuttaa jossain määrin kipua, ammattitaitoisesti suoritettuna toimenpiteestä ei kuitenkaan aiheudu asianomaiselle terveydellistä tai muutakaan pysyvää haittaa. Vaikka toimenpiteen vaikutus on pysyvä ja peruuttamaton, ei siihen liity lasta tai hänestä sittemmin kehittyvää aikuista kielteisesti leimaavia piirteitä. Ympärileikkausta voidaan siis pitää verraten vähäisenä puuttumisena lapsen ruumiilliseen koskemattomuuteen, mikäli toimenpide suoritetaan lääketieteelliseltä

⁹¹ Tuomion kohta 1.

⁹² Tuomion kohdat 7–9.

⁹³ Tuomion kohdat 21–26.

kannalta asianmukaisesti, hygieenisissä olosuhteissa ja toimenpiteen edellyttämää kivunlievitystä käyttäen.⁹⁴

KKO viittasi myös rituaalisen ympärileikkauksen hyötyihin lapsen kulttuurisen ja uskonnollisen identiteetin kannalta. Sen mukaan ympärileikkauksella voidaan arvioida olevan myönteistä merkitystä nimenomaan leikattavan pojan itsensä, hänen identiteettinsä kehittymisen sekä uskonnolliseen ja sosiaaliseen yhteisöön kiinnittymisen kannalta. Kaiken kaikkiaan uskonnollisin perustein suoritettuna lääketieteellisesti asianmukaisen ympärileikkauksen muodossa tapahtuvaa puuttumista pojan ruumiilliseen koskemattomuuteen voidaan pitää lapsen kokonaisedun kannalta puolustettavana ja kokonaisuutenakin arvioiden siinä määrin vähäisenä toimenpiteenä, ettei lapsen huoltajien menettelyä tällaisen ympärileikkauksen teettämisessä lapselleen ole aihetta pitää sellaisena lapsen etua ja oikeutta loukkaavana tekona, joka olisi pahoinpitelynä rangaistava.⁹⁵

Tapauksessa sivuttiin myös yhdenvertaisuusperiaatetta ja tyttöjen ympärileikkausta. Virallinen syyttäjä esitti, että poikien ympärileikkauksen salliminen merkitsee sukupuoleen ja uskontoon perustuvaa syrjintää, sillä tyttöjen ympärileikkauksen katsotaan olevan rangaistavaa ja muut kuin juutalaiset ja islaminuskoiset poikalapset eivät joudu ympärileikkauksen kohteeksi. Myös käräjäoikeus oli katsonut, ettei poikia olisi syytä asettaa ruumiillisen koskemattomuuden suojan suhteen tyttöjä huonompaan asemaan. KKO kuitenkin totesi, että naisten ympärileikkaus merkitsee tosiasiallisesti tämän sukuelinten silpomista ja on selvästi vakavampaa kajoamista ruumiilliseen koskemattomuuteen kuin asiallisesti suoritettu poikien ympärileikkaus. Tyttöjen ympärileikkaus on lähinnä törkeäksi pahoinpitelyksi luokiteltava menettely, jota ei voida missään olosuhteissa oikeuttaa sosiaalisilla ja uskonnollisilla syillä. Lisäksi KKO viittasi LOS 24 (3) artiklan sitoumukseen poistaa lapsen terveydelle vaaralliset käytännöt ja tulkitsi tämän tarkoittavan nimenomaan tyttöjen ympärileikkausta. Uskonnollista syrjintää ei myöskään merkitse se, että poikien ympärileikkaukset kuuluvat vain tiettyjen maailmanuskontojen perinnäistapoihin.⁹⁶

KKO:n päätöksen mukaan ympärileikkaus oli siis pojan kannalta hyväksyttävistä hänen ja hänen huoltajansa uskontoon liittyvistä syistä ja se oli suoritettu lääketieteellisesti asianmukaisella tavalla aiheuttamatta tarpeetonta tuskaa. Toimenpiteellä voidaan katsoa tässä tapauksessa puuttutun kokonaisuutena arvostellen vähäisessä määrin pojan ruumiilliseen koskemattomuuteen eikä toimenpidettä ole pidettävä hänen etunsa vastaisena. Näistä syistä lapsen huoltajan menettelyä hänen järjestäessään pojalleen ympärileikkauksen ei ole pidettävä oikeudenvastaisena eikä siten rangaistavana.⁹⁷

⁹⁴ Tuomion kohta 25.

⁹⁵ Tuomion kohta 29.

⁹⁶ Tuomion kohta 27.

⁹⁷ Tuomion kohta 29.

3.2.2 Ratkaisun merkitys ja sen kritiikki

Suomen oikeusjärjestelmässä korkeimman oikeuden ennakkopäätöksillä eli prejudikaateilla on merkitystä pääosin lainsäädäntöä täydentävänä oikeuslähteenä. Ennakkopäätökset ovat ohjeena lain tulkinnessa ja soveltamisessa sekä tuomarin harkinnanvallan käytössä yksittäisissä tapauksissa. Toisaalta niillä kuitenkin luodaan oikeutta lailla sääntelemättömissä tilanteissa ja kehitetään sitä olosuhteiden muuttuessa.⁹⁸

Korkeimman oikeuden ohjeistuksen mukaan ennakkopäätökset on tarkoitettu alemmissa oikeusasteissa noudatettavaksi. Perusedellytyksenä tälle ohjailuvaikutukselle on kuitenkin, että ratkaisut ovat oikeita ja perusteltuja ja että ne myös sellaiseksi tunnustetaan oikeusyhteisössä eli asiaa ymmärtävien lakimiesten keskuudessa. Tässä ratkaisee perusteluista ilmenevän oikeudellisen analyysin ja argumenttien vakuuttavuus. Oikeudellinen ratkaisu muodostaa prejudikaatin vain silloin, kun siitä ilmenee sellainen oikeusohje, jolla on merkitystä myös muita samanlaisia asioita ratkaistaessa. Prejudikaattia käytettäessä ratkaisu yleistetään koskemaan myös muita vastaavanlaisia asioita, mutta se ei välttämättä tarjoa valmista ratkaisua oikeudelliseen ongelmaan. Ennakkoratkaisussa käytetyllä oikeudellisella tarkastelutavalla ja argumentoinnilla voi kuitenkin olla ohjaavaa vaikutusta myös näissä tapauksissa, jos ne tarjoavat aineksia myöhemmille oikeudellisille arvioille ja ratkaisuille.⁹⁹

Prosessioikeudellisessa kirjallisuudessa todetaan, etteivät ennakkoratkaisut muodollisesti sido alempia lainkäyttöelimiä eivätkä korkeinta oikeutta itseään, mutta niillä on kuitenkin niin sanotun heikosti velvoittavan oikeuslähteen asema. Alemmat tuomioistuimet eivät syyllisty virkavirheeseen, vaikka ne omaksuisivat korkeimman oikeuden kannasta poikkeavan kannan, mutta niiden on perusteltava, miksi toisenlaiseen lopputulokseen on päädytty. Käytännössä alemmat tuomioistuimet poikkeavat vain harvoin korkeimman oikeuden linjasta.¹⁰⁰

Korkeimman oikeuden ennakkoratkaisu on katsottu selkiyttäneen pitkään epäselvänä ollutta poikien ympärileikkausta koskevaa oikeudellista tilannetta. Näin on luettavissa esimerkiksi vuoden 2009 valtioneuvoston Suomen ihmisoikeuspolitiikkaa koskeva selonteosta.¹⁰¹ Toisaalta eduskunnan oikeusasiamies toteaa kyseisestä selonteosta antamassaan lausunnossa, että vastoin selontekoa tilanne vaatisi lainsäätäjän nimenomaisen kannanoton.¹⁰²

Myös STM:n on katsonut ennakkopäätöksen vaikuttaneen poikien ympärileikkausta koske-

⁹⁸ Tulokas, Mikko: Korkeimman oikeuden tuomioiden prejudikaattimerkitys ja tuomion perustelut.

⁹⁹ Tulokas, Mikko: Korkeimman oikeuden tuomioiden prejudikaattimerkitys ja tuomion perustelut. Tulokas korostaa, että ratkaisupakon vuoksi tuomioistuimet joutuvat ottamaan kantaa sellaisiin asioihin, joihin lainsäädäntö olisi tarpeen. Prejudikaatin merkitys suhteessa lainsäädäntöön voi korostua myös siksi, että lainsäätävä tietoisesti siirtää poliittisesti tai muista syistä vaikeat ratkaisut tulkinnanvaraisten säännösten muodossa lainkäyttäjälle.

¹⁰⁰ Raitio 2012, Valitus korkeimpaan oikeuteen.

¹⁰¹ Valtioneuvoston Suomen ihmisoikeuspolitiikkaa koskeva selonteko VNS 7/2009 vp, s. 104.

¹⁰² Eduskunnan oikeusasiamiehen lausunto 20.5.2009 valtioneuvoston ihmisoikeuspoliittisesta selonteosta.

vaan lainsäädäntöhankkeeseen. Vuonna 2010 ministeriö tiedotti, että korkeimman oikeuden päätöksestä saatiin vastaus keskeisiin avoinna oleviin oikeudellisiin kysymyksiin. Ratkaisun jälkeen lainsäädäntötarvetta arvioitiin uudelleen sillä lopputuloksella, ettei erityislaille ole enää tarvetta.¹⁰³

KKO:n ratkaisu ei kuitenkaan muuttanut ympärileikkauskäytäntöjä Suomessa. Tällä hetkellä julkisen terveydenhuollon piirissä ei suoriteta uskonnollis-kulttuurista syistä ympärileikkauksia. Leikkauksia suorittavat lähinnä eräät yksityiset toimijat.¹⁰⁴

KKO:n ratkaisua on myös kritisoitu. Rikos- ja prosessioikeuden professori Matti Tolvanen on ennakkoratkaisua käsittelevässä kriittisessä kommentaarissaan kiinnittänyt ensinnäkin huomioita KKO:n käyttämään teon rangaistavuuden arviointiin. KKO tarkasteli ympärileikkauksen sallittavuutta oikeudenvastaisuuskategoriassa. Tolvasen mukaan vallitseva kanta oikeuskirjallisuudessa on se, että oikeudenvastaisuudessa on kysymys siitä, ettei jokin oikeuttamisperuste sovellu yksittäiseen tapaukseen. KKO ei myöskään kerro, mikä on kyseiseen tapaukseen soveltuva oikeuttamisperuste. Tolvasen mukaan luontevampaa olisi tarkastella ympärileikkausta siltä kannalta, mikä on yleisellä tasolla sallittua ja mikä kiellettyä eli rikoksen tunnusmerkistö-kysymyksenä. Lisäksi Tolvanen kritisoi KKO:n päätöstä sen uskonnolliselle perinteelle ja tämän perinteen pitkälle noudattamiselle antaman painoarvon vuoksi. Hän muistuttaa, että esimerkiksi lapsen ruumiillista kuritusta pidettiin sallittuna aina 1970-luvulle saakka. Kysymys on siitä, miten pitkälle sallimme eri kulttuuritraditioihin perustuvan kajoamisen lapsen koskemattomuuteen. Tämän perusteeksi ei voi riittää ainoastaan perinteen historiallinen ulottuvuus ja sallittavuus. Hänen mukaansa voidaan edelleen kysyä eikö tämän kaltaisia kysymyksiä pitäisi ratkaista lainsäädännöllä, jolloin asia saataisiin perusteellisen ja monipuolisen yhteiskunnallisen keskustelun kohteeksi. Lisäksi hän toteaa, ettei ratkaisu ole myöskään uskonnonvapauden kannalta ongelmaton, sillä ympärileikkaus sitouttaa pojan siinä määrin uskonnolliseen yhteisöön, että siitä voi olla vaikeaa tai jopa mahdotonta myöhemmin erota. Kaiken kaikkiaan korkeimman oikeuden ratkaisusta ei tulisi Tolvasen mukaan tehdä kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä siitä, miten rikosoikeudellisesti tulisi arvioida eri kulttuuriin kuuluvia, lähtökohtaisesti rikoksen tunnusmerkistön täyttäviä tapoja.¹⁰⁵

Myös rikosoikeuden professori Raimo Lahti on kritisoinut korkeimman oikeuden päätöstä siitä, ettei sen perusteluissa edes viitattu tuolloin vielä ratifioimattomaan mutta kansainvälisesti voimaan tulleeseen ja siten merkittävään sallittuun oikeuslähteeseen, biolääketiedesopimukseen. Biolääketiedesopimus on tullut laintasoisesti voimaan Suomessa 1.3.2010. Sen 6 artiklan mukaan suostumukseen kykenemättömän henkilön ruumiilliseen koskemattomuuteen kohdistuva toimenpide voidaan suorittaa vain, jos siitä on tälle välitöntä hyötyä. Lahden mukaan biolääketiedesopimuksen mahdollistamista rajoituksista ei voitane johtaa sellaisia KKO:n perusteluissa mainittuja uskonnollisia, kulttuurisia ja sosiaalisia syitä, joihin nojautuen

¹⁰³ Sosiaali- ja terveysministeriön verkkouutinen 27.10.2010.

¹⁰⁴ Todistaja Timo Hurmeen lausunto käräjäoikeuden tuomiossa 2.3.2012.

¹⁰⁵ Tolvanen 2009, s. 143–144.

poikien ympärileikkausta olisi voitu perustella.¹⁰⁶

KKO:n ratkaisun jälkeen alemmat tuomioistuimet ovat antaneet osin langettavia tuomioita, joten poikien ympärileikkausta koskevan oikeudellisen tilanteen voidaan sanoa olevan edelleenkin epäselvä.

3.3 Muut tuomiot

Helsingin hovioikeus 30.1.2011 nro 940 dnro R10/975

Kyseessä oli juutalaisen pariskunnan viikon ikäiselle pojalleen hankkima ympärileikkaus, jonka oli suorittanut englantilainen rabbi Helsingin juutalaisen seurakunnan tiloissa huhtikuussa 2008. Toimenpide oli tehty mitä ilmeisemmin ilman puudutusta tai kivunlievitystä. Pojalle oli aiheutunut ympärileikkauksen johdosta komplikaationa runsasta verenvuotoa, jonka seurauksena hän oli joutunut sairaalahoitoon. Helsingin käräjäoikeus tuomitsi molemmat vanhemmat yllytyksestä perusmuotoiseen pahoinpitelyyn sakkorangaistukseen sekä vahingonkorvausvelvollisuuteen.

Hovioikeus katsoi, etteivät syytteessä olevat vanhemmat voineet pitää lapselle aiheutunutta komplikaatiota varmana tai varsin todennäköisenä seurauksena. Vanhempien on kuitenkin täytynyt olla tietoisia, ettei ympärileikkauksessa käytetty kivunlievitystä ja jättäessään lapsen vanhempina huolehtimatta siitä, ettei tätä kivunlievitystä käytetty, he ovat tosiasiallisesti suhtautuneet hyväksyvästi siihen, että lapselle aiheutuu toimenpiteestä varsin todennäköisesti kipua. Siten ympärileikkaus täyttää pahoinpitelyn tunnusmerkistön, jota vanhempien tapauksessa arvioidaan yllytyksenä pahoinpitelyyn.

Hovioikeus viittasi KKO 2008:93 ennakkoratkaisuun todeten, että se on annettu vasta kyseessä olevan tapahtuman jälkeen. Siksi siitä ilmeneviä rangaistusvastuun edellytyksiä ei voida ottaa tämän tapauksen arvioinnin perustaksi. Riidatonta oli, ettei poikien ympärileikkauksesta ollut lainsäädäntöä eikä vielä tapahtuma hetkellä oikeuskäytäntöäkään. Hovioikeus katsoi, että huomioon ottaen lainsäädännön ja oikeuskäytännön puute, ympärileikkauksen pitkäaikainen salliminen ja oikeustilan epäselvyys, on uskottavaa, että vanhempien on ollut vaikea mieltää menettelyään rangaistavana pahoinpitelynä tai sen yllytyksenä. Tuomioistuin siis katsoi vanhempien erehtyneen pitämään tekoaan sallittuna ja erehtymistä on vallinneissa olosuhteissa pidettävä kokonaisuutena anteeksiannettavana (rikoslaki 4 luvun 2 §:n 4 kohta, kieltoerehdys). Hovioikeus hylkäsi syytteet.

¹⁰⁶ Lahti 2010, s. 59–66. Lääkintäoikeuteen erikoistunut professori Lahti on ETENE:n jäsenenä kritisoinut myös neuvottelukunnan enemmistön vuonna 1999 poikien ympärileikkauksesta antamaa lausuntoa siitä, ettei siinä huomioitu riittävästi suostumukseen kykenemättömän lapsen edun näkökulmaa terveydellisten hyötyjen kannalta. Vähemmistöön jääneessä eriävässä mielipiteessä Lahti vetosi biolääketiedesopimukseen ja perusoikeusuudistuksen esitöihin ja katsoi ei-lääketieteellisen ympärileikkauksen hyväksyttävyyden osoittautuneen Suomen oikeusjärjestyksen kannalta erittäin kyseenalaiseksi. Lahti 1999.

Helsingin hovioikeus 10.5.2011 nro 1417 dnro R 10/1431

Helsingin käräjäoikeus tuomitsi pojan äidin tämän pojalleen hankkimasta ympärileikkauksesta perusmuotoisen pahoinpitelyn yllytyksestä sakkorangaistukseen sekä vahingonkorvausvelvollisuuteen. Hovioikeus ei muuttanut käräjäoikeuden tuomiota.

Pojalle oli suoritettu ympärileikkaus tämän ollessa noin puolen vuoden ikäinen. Toimenpide oli suoritettu kotiolosuhteissa olohuoneen pöydällä. Sen suorittaja oli kirurgiksi ilmoittautunut ja tästä englanninkielisen todistuksen esittänyt tuntemattomaksi jäänyt henkilö. Toimenpiteessä oli ilmeisesti käytetty kivunlievitystä. Itse toimenpide oli sujunut hyvin ja sen suorittanut henkilö oli antanut suullisesti hoito-ohjeita. Jälkitarkastusta ei kuitenkaan ollut suoritettu ja leikkausta seuraavana päivänä poika oli joutunut sairaalaan verenvuodon vuoksi.

Pojan äiti kertoi käräjäoikeudessa, etteivät ympärileikkauksen syyt olleet uskonnolliset vaan lääketieteelliset. Uskonnollisista syistä ympärileikkaus suoritetaan vastaajan mukaan vasta noin kuuden seitsemän vuoden iässä. Pojalla oli todettu syntymän jälkeen maito- ja kanamuna-allergia sekä atooppinen ihottuma. Äiti oli päätellyt, että ympärileikkauksesta olisi pojalle lääketieteellistä hyötyä. Hän oli myös kysynyt asiasta neuvolan terveydenhoitajalta, joka ei ollut kieltänyt teettämästä ympärileikkausta, mutta todennut, että toimenpide on järjestettävä itse.

Käräjäoikeus katsoi, ettei ympärileikkauksesta ollut näytetty olevan lääketieteellistä hyötyä pojalle eikä muutakaan syytä toimenpiteelle ollut esitetty. Siten ympärileikkaukselle ei ollut pojan kannalta hyväksyttävää syytä. Toimenpidettä ei ollut myöskään jälkitarkastuksen laiminlyönnin vuoksi suoritettu kaikilta osin lääketieteellisesti asianmukaisesti ja pojalle oli aiheutunut kipua ympärileikkauksen toipumisvaiheessa. Vastaajan katsottiin syyllistyneen pahoinpitelyn yllytykseen.

Helsingin hovioikeus 5.12.2013 nro 3184 dnro R12/705

Tapaus koski kahta ympärileikkausta, jotka sama ympärileikkaaja oli suorittanut 7- ja 12-vuotiaille eri perheisiin kuuluville muslimipojille. Perusteena oli nimenomaan uskonnolliset syyt, sillä molemmissa tapauksissa poikien vanhemmat olivat vedonneet siihen, että islamin usko edellyttää ympärileikkausta ja leikkaamattomina pojat saattavat kokea hyljeksintää sekä toveripiirinsä keskuudessa että muutoinkin. Molempien poikien vanhemmat olivat myös pyrkineet saamaan poikansa ympärileikattua julkisessa terveydenhuollossa, mutta heille oli kerrottu, ettei Suomessa leikkauksia tehdä ilman lääketieteellistä syytä.

Ympärileikkaajana toiminut henkilö ei ollut laillistettu lääkäri Suomessa. Leikkaaja oli suorittanut sairaanhoitajan koulutusta vastaavan koulutuksen Iranissa sekä toiminut sairaaloissa ja omalla klinikallaan Iranissa ja Turkissa pääasiallisesti juuri ympärileikkaajana. Kyseessä olevat ympärileikkaukset suoritettiin leikkaajan Turkin terveysministeriöltä saamalla, leikkaajan kertoman mukaan viimeisintä ympärileikkausteknologiaa edustavalla laitteella, jolla leik-

kauksen suorittaminen oli veitsellä leikkaamista turvallisempaa. Toisella pojista ilmeni noin kuukausi ympärileikkauksen suorituksen jälkeen kipuja, kosketusarkuutta ja virtsaamisvaikeuksia. Poikaa hoidettiin oireiden vuoksi useita kuukausia.

Käräjäoikeus tuomitsi ympärileikkaajan kahdesta pahoinpitelystä sakkorangaistukseen. Molempien poikien vanhempien käräjäoikeus katsoi syyllistyneen pahoinpitelyn yllytykseen, mutta jätti kuitenkin nämä rangaistukseen tuomitsematta, sillä katsoi ne tekoon ja tekijöihin liittyvistä uskonnollisista ja kulttuurisista erityisistä syistä anteeksiannettavaan tekoon rinnastettavaksi. Ympärileikkaaja sekä vanhemmat tuomittiin myös vahingonkorvauksiin.

Hovioikeuden tuomion mukaan ratkaisussa oli kyse ympärileikkauksen rangaistavuudesta yleensä sekä erityisesti siitä, onko vuoden 2008 KKO:n ennakkopäätöksestä syytä poiketa päätöksen jälkeen voimaantulleen biolääketiedesopimuksen vuoksi. Lisäksi oli arvioitava mikä merkitys on sillä, että ympärileikkauksen oli tapauksessa suorittanut henkilö, jolla ei ole Suomessa tai EU-maissa lääkäri-oikeuksia.

Käräjäoikeus oli katsonut, etteivät vanhemmat voi biolääketiedesopimuksen voimaan tultua antaa lapsen puolesta suostumusta siihen, että tältä poistetaan tervettä kudosta. Hovioikeus viittasi biolääketiedesopimuksen hyväksymistä koskeviin esitöihin, vuoden 2003 STM:n työryhmän sopimusta käsitteleviin pohdintoihin sekä muiden sopimuksen ratifioiden valtioiden suhtautumiseen ympärileikkauksiin todeten, että toisin kuin käräjäoikeus, se katsoo edellä mainittujen perusteella, että biolääketiedesopimuksen voimaantulo ei ole muuttanut oikeustilaa siitä, mitä se on ollut KKO 2008:93 ratkaisun antamisen aikaan. Elinten ja kudosten luovuttamista koskevalla sopimuksen 20 ei ole mitään yhteyttä ympärileikkaukseen eikä sopimuksessa muutenkaan ole otettu siihen kantaa. Biolääketiedesopimus ei tietävästi ole johtanut muissakaan sen ratifioineissa maissa ympärileikkauksen kieltämiseen. Myöskään säännöstä siitä, että ympärileikkauksen voi suorittaa vain lääkäri ei Suomessa ole. Hovioikeus viittasi myös Ruotsin ja Saksan käytäntöihin, joissa oikeus ympärileikkauksen tekemiseen voidaan antaa myös henkilöille, joilla ei ole lääkärin koulutusta, jos nämä ovat kykeneviä leikkauksen asianmukaisesti suorittamaan. Näillä perusteilla hovioikeus hylkäsi kaikki syytteet.

Hovioikeus totesi kuitenkin, että oikeudellinen tilanne ympärileikkauksen suhteen on edelleen epäselvä. Julkisuudessa on esitetty näkemyksiä siitä, että ympärileikkauksen sallimisesta tai kieltämisestä tulisi säätää lailla. Hovioikeuden mukaan lailla säätäminen selkiyttäisi tilannetta ja silloin myös Suomessa asuvat, toiseen kulttuurin tai uskontoon kuuluvat tietäisivät, mikä on täällä sallittua ja kiellettyä ja mitkä ovat seuraukset, jos säännöksiä rikotaan.

Hovioikeuden tuomio ei ole lainvoimainen, sillä siihen on haettu valituslupaa korkeimmalta oikeudelta. Korkeimman oikeuden valituslupa-asian käsittely on tätä kirjoittaessa kesken.

Helsingin hovioikeus 10.1.2014 nro 12 dnro R 12/1014

Kyseessä oli suomalaisen äidin ja nigerialaisen katollisen isän neljän kuukauden ikäiselle pojalle kotioloissa suoritettu ympärileikkaus. Leikkaajana toimi laillistettu lääkäri ja pojan isä osallistui toimenpiteeseen pitämällä pojan jaloista kiinni toimenpiteen suorittamisen ajan. Käräjäoikeuden mukaan ympärileikkaus oli tehty lääketieteellisesti oikein ja asianmukaista kivunlievitystä käyttäen. Ympärileikkaus oli tehty ilman äidin nimenomaista suostumusta ja vastoin äidin tahtoa tämän poissa ollessa. Käräjäoikeus katsoi, että isä oli teettänyt lapselle ruumiillista koskemattomuutta loukkaavan ympärileikkauksen vastoin toisen huoltajan tahtoa ja siten syyllistynyt välillisenä tekijä eli toista välikappaleena käyttäen lapsen pahoinpitelyyn ja tuomitsi isän pahoinpitelystä sakkorangaistukseen sekä vahingonkorvausvelvollisuuteen. Leikkauksen suorittanutta lääkäriä ei tuomittu rikoksesta, sillä tämän katsottiin erehtyneen siitä, että ympärileikkauksella oli myös äidin suostumus.

Hovioikeuden mukaan ratkaisussa oli kysymys siitä, onko ympärileikkauksella ollut toimenpiteen oikeuttavat uskonnolliset, kulttuuriset ja sosiaaliset syyt sekä siitä, mikä merkitys rikosoikeudellisessa arviossa on mahdollisella toisen huoltajan suostumuksen puuttumisella.

Ratkaisussa käsiteltiin muun muassa ympärileikkauksen kulttuuris-uskonnollisia perusteita. Hovioikeuden mukaan ympärileikkaus ei sinänsä kuulu katolliseen uskontoon eikä katollinen kirkko sitä myöskään tue tai siihen kannusta. Kristinuskon saavuttamasta asemasta huolimatta ympärileikkaus on kuitenkin yleinen perinne ja tapa Saharan eteläpuolisessa Afrikassa ja nigerialaisessa kulttuurissa. Vielä nykyään noin 90 prosenttia nigerialaisista poikalapsista ympärileikataan. Hovioikeus katsoi, että pojan ympärileikkauksella on ollut KKO 2008:93 ennakkopäätöksessä hyväksytyt kulttuuriset ja uskonnolliset perusteet. Toimenpide ei myöskään ollut objektiivisesti arvioiden lapsen edun vastainen, sillä se on osaltaan vahvistanut pojan kuulumista isänpuoleiseen kulttuuriin ja yhteisöön.

Huoltajien erimielisyyttä koskevaa kysymystä voidaan hovioikeuden mukaan tarkastella yhtäältä siten, että ratkaiseva merkitys on sillä, onko isällä ollut kulttuuriset ja uskonnolliset hyväksyttävät perusteet lapsen ympärileikkaukseen eikä huoltajien ollessa eri mieltä kummankaan huoltajan mielipiteelle asetettaisi etusijaa. Toisaalta asiaa voidaan arvioida myös siitä näkökulmasta, että oikeutus puuttua lapsen koskemattomuuteen edellyttää myös huoltajien yhteistä päätöstä ympärileikkauksesta. Hovioikeus totesi, että lapsen ympärileikkaus on päätös, joka lapsenhuoltolain 5 §:n mukaan vanhempien tulisi tehdä yhdessä. Tuomioistuimien katsoi kuitenkin, ettei asian rikosoikeudellisen arvion kannalta ole merkitystä sillä, että lapsen huoltajat ovat olleet erimielisiä ympärileikkauksesta. Teko ei ollut rangaistava pahoinpitelyrikoksena, koska isä oli hankkinut ympärileikkauksen lapsen huoltajana, toimenpide oli suoritettu asianmukaisesti hyväksyttävien kulttuurisin ja uskonnollisin perustein, sillä oli puututtu vain vähän lapsen koskemattomuuteen eikä sitä voida pitää kokonaisarvioiden lapsen edun vastaisena. Hovioikeus siis hylkäsi isän syytteet.

Hovioikeuden ratkaisu ei ollut yksimielinen. Eriävän lausunnon jättänyt hovioikeudenlaamanni olisi tuominnut isän pahoinpitelystä. Perusteluissaan hän katsoi muun muassa, että KKO:n ennakkoratkaisussa mainittuja oikeuttamisperusteita ei tule tulkita laajentavasti siten, että ne soveltuisivat kyseessä olevaan ratkaisuun. Tapauksen taustat ja lähtökohdat poikkeavat muun muassa siinä, että lapsi elää yhteisössä, jossa ympärileikkauksia ei pääsääntöisesti suoriteta ja lapsen toinen huoltaja on nimenomaisesti toimenpidettä vastustanut.

Hovioikeuden tuomio ei ole lainvoimainen, sillä siihen on haettu valituslupaa korkeimmalta oikeudelta. Korkeimman oikeuden valituslupa-asian käsittely on tätä kirjoittaessa kesken.

3.4 Kannanottoja koskien poikien ympärileikkausta

KKO:n ennakkoratkaisun jälkeiset hovioikeuden rituaalisia ympärileikkauksia koskevat tuomiot ja niiden perustelut ovat seuranneet varsin yhdenmukaisesti ennakkoratkaisussa omaksuttu ratkaisulinjaa. Useat viranomais- ja järjestötahot ovat kuitenkin ilmaisseet asiaa koskevan lainsäädännön olevan tarpeellista oikeustilan epäselvyyden vuoksi. Näin on katsonut myös Helsingin hovioikeus 5.12.2013 antamassaan ratkaisussa (kts. yllä) sekä Korkeimman oikeuden presidentti Pauliine Koskelo.¹⁰⁷

9.2.2011 STM:lle antamassaan poikien ympärileikkausta koskevaa suositusta käsittelevässä kommenttilausunnossaan lapsiasiavaltuutettu totesi, että lapsen oikeuksien valossa tarkasteltuna poikien ei-lääketieteellinen ympärileikkaus loukkaa lapsen koskemattomuutta ja itsemääräämisoikeutta, jos lapsella ei ole ollut mahdollisuutta ilmasta mielipidettään esimerkiksi ikänsä vuoksi. Lapsiasiavaltuutettu katsoi, että pitkän tähtäimen tavoitteena tulee olla luopuminen poikien ei-lääketieteellisistä ympärileikkauksista. Tähän tarvitaan kuitenkin paljon valistus- ja tiedotustyötä sekä keskustelua uskonnollisten yhteisöjen sisällä. Yksinomainen leikkausten kieltäminen johtaisi lapsen edun vastaiseen tilanteeseen, koska leikkauksia saatettaisi kuitenkin tehdä epäasiallisissa olosuhteissa. Lisäksi sellainen ohjeistus, jonka mukaan on julkisen terveydenhuollon omassa harkinnassa, suoritetaanko poikien rituaalisia ympärileikkauksia, johtaa lasten eriarvoiseen kohteluun. Käytäntöjen yhtenäistämiseksi ja yhdenmukaistamiseksi olisi tarpeen säätää lailla toimenpiteiden suorittamisesta. Laissa tulisi säännellä siitä, että toimenpiteen suorittaa aina lääkäri ja että siinä käytetään kivunlievitystä. Lapsen mielipide olisi myös aina selvitettävä, mikäli se olisi lapsen ikä ja kehitystaso huomioiden mahdollista.¹⁰⁸

Myös 30.9.2013 annetussa pohjoismaisten lapsiasiavaltuutettujen ja lasten lääketieteen ammattilaisten yhteisessä julkilausumassa korostetaan lapsen omaa suostumusta rituaalisen ympärileikkauksen suorittamisen edellytyksenä. Julkilausuman antaneiden lapsiasiavaltuutettujen ja lasten lääketieteen ammattilaisten mielestä suostumukseen kykenemättömälle lapselle tehtävä ei-lääketieteellinen ympärileikkaus on ristiriidassa lapsen kuulemista koskevan LOS 12 artiklan ja lapsen terveydellisiä oikeuksia koskevan LOS 24 artiklan kanssa. Pohjoismaiset lapsiasiavaltuutetut ja lasten lääketieteen ammattilaiset haluavat toimia sen puolesta, että ympärileikkaus voitaisiin suorittaa vasta, kun poikalapsi voi siihen itse antaa tietoisensa suostumuksen. Tämä edellyttää lapsen tiettyä ikää ja kehitystasoa.¹⁰⁹

Myös oikeusministeri Anna-Maja Henriksson on ottanut kantaa mahdolliseen lainsäädäntöön. Maaliskuussa 2012 eduskunnassa esitettyyn poikien ympärileikkauksen kriminalisointia koskevaan kirjalliseen kysymykseen antamassaan vastauksessa hän toteaa, että laillisuusperiaat-

¹⁰⁷ Domsolarna kräver lag on omkäreelse. Hufvustadsbladet 1.7.2013.

¹⁰⁸ Lapsiasiavaltuutetun kommenttilausunto poikien ei-lääketieteellistä ympärileikkausta koskevasta suosituksesta sosiaali- ja terveysministeriölle 9.2.2011.

¹⁰⁹ Pohjoismaisten lapsiasiavaltuutettujen ja lasten lääketieteen ammattilaisten yhteinen julkilausuma 30.9.2013: Annetaan poikien itse päättää ympärileikkauksesta.

teen tausta-arvojen, ennalta-arvattavuuden ja yhdenvertaisuuden kannalta saattaisi olla suotavaa, että ympärileikkauksille luotaisiin lainsäädännössä sääntelykehikko. Mahdollisen sääntelyn keskeisenä tavoitteena tulisi olla pojan eduista huolehtiminen ja ympärileikkauksien turvallisuus. Edelleen oikeusministeri totesi, että teemaan liittyvää, STM:ssä pitkään pohdittua ja valmisteltua sääntelyn valmistelua olisi syytä jatkaa.¹¹⁰ STM:ssä ei kuitenkaan ilmeisesti ole valmisteilla poikien ympärileikkausta koskevaa lakia tällä hallituskaudella.¹¹¹

Ihmisoikeusliiton 18.12.2008 julkaiseman kannanoton mukaan liitto haluaa, että Suomessa säädettäisiin laki poikien ei-lääketieteellisten ympärileikkausten edellytyksistä. Ympärileikkauksen kriminalisointi johtaisi tilanteisiin, jossa toimenpiteitä tehtäisiin ulkomailla tai laitostomasti Suomessa ja tämä kasvattaisi toimenpiteiden terveystarpeita. Kannanoton mukaan ei-lääketieteellisiä ympärileikkauksia tulisi tehdä myös julkisessa terveydenhuollossa, jotta vähävaraisetkin saisivat mahdollisuuden asianmukaisesti tehtyihin ympärileikkauksiin. Lain säätämisestä huolimatta poikien ei-lääketieteellistä ympärileikkausta koskevaa valistavaa ja ennaltaehkäisevää työtä sekä kriittistä keskustelua toimenpiteen merkityksestä tulisi jatkaa. Liiton mukaan lopullisena tavoitteena on oltava se, että rituaalisesta ympärileikkauksista luovutaan kokonaan.¹¹²

ETENE neuvottelukunta käsitteli ei-lääketieteellistä poikien ympärileikkausta kokouksessaan 22.5.2013. Käsittely liittyi kansalaiskirjeeseen, jossa tuotiin esille, että poikalapsi oli leikattu ilman toisen huoltajan suostumusta. Asian käsittelyssä keskityttiin nimenomaan huoleen siitä, että leikkaus suoritettiin ilman toisen vanhemman suostumusta. ETENE:n kokousmuistiossa todetaan, että vanhempien tulisi olla yksimielisiä toimenpiteestä, jolla on huomattava merkitys lapselle tulevaisuudessa. Lisäksi neuvottelukunta katsoi, että koska ympärileikkaus on peruuttamaton toimenpide, olisi sitä erimielisyystapauksissa syytä siirtää ainakin siihen asti kunnes lapsi on sen ikäinen, että voi muodostaa oman kantansa.¹¹³

Väestöliitto, Suomalainen lääkäriyhdistys Duodecim ja Pelastakaa lapset ry ovat katsoneet, että poikien ympärileikkauksesta tulisi säätää joko laki tai antaa viranomaisohjeet. Pitkällä tähtäimellä poikien ei-lääketieteellisistä ympärileikkauksista tulisi voida luopua.¹¹⁴

Lastensuojelun keskusliitto vaatii poikien ympärileikkausten lopettamista. 15.1.2013 keskusliitto esitti oikeusministeriölle, STM:lle sekä työ- ja elinkeinoministeriölle osoitetussa ehdotuksessa, että poikien ympärileikkauksen vastaista valistus- ja tiedotustyötä ryhdyttäisi järjestämään välittömästi erityisesti maahanmuuttajien kotouttamisen yhteydessä mutta myös yleisemminkin. Valitustyö ei saa riippua ympärileikkausta harjoittavien yhteisöjen hyväksynnästä vaikka yhteistyöhön tulisikin näiden ryhmien kanssa pyrkiä. Ehdotuksessa korostetaan, että valitustyön tavoitteesta ja tarpeellisuudesta vallitsee laaja yhteisymmärrys. Se toteutta-

¹¹⁰ KK 155/2012 vp.

¹¹¹ Poikien ympärileikkauksesta ei ole tulossa lakia eikä ohjeistusta. Helsingin Sanomat 8.10.2013.

¹¹² Ihmisoikeusliitto haluaa lain poikien ympärileikkauksesta. Helsingin Sanomat 18.12.2008.

¹¹³ ETENE:n kokousmuistio 3/2013 22.5.2013.

¹¹⁴ Väestöliitto, Suomalainen lääkäriyhdistys Duodecim ja Pelastakaa lapset ry 16.11.2012: Poikien ympärileikkauksesta tarvitaan lainsäädäntö ja/tai viranomaisohjeet.

si osaltaan LOS 24 (3) artiklan valtioiden velvoitetta ryhtyä tarpeellisiin toimiin lapsen terveydelle vahingollisten käytäntöjen luopumiseksi.¹¹⁵

Vuonna 2013 annetun lääkärin etiikkaa käsittelevän Suomen Lääkäriliiton kannanoton mukaan lääkärin etiikan näkökulmasta lääkärin virkatehtäviin ei tulisi kuulua uskonnollisen rituaalin suorittaminen. Tämän näkemyksen mukaan yhteiskunnan ei tulisi lainsäädännöllä vahvistaa sellaisten lääkäriä vaativien tai lääketieteellisten toimenpiteiden tekemistä, joilla ei ole terveydellistä merkitystä. Lääkärillä tulee aina olla selkeä oikeus kieltäytyä tällaisen toimenpiteen suorittamisesta, mikäli häntä yritetään siihen velvoittaa. Suomen Lääkäriliitto suosittelee, että rituaalista ympärileikkausta pyytävien vanhempien kanssa keskusteltaisiin toimenpiteestä luopumisesta tai sen siirtämisestä ajankohtaan, jolloin poika on itse kykenevä päättämään toimenpiteen suorittamisesta.¹¹⁶

Seksuaalisen hyvinvoinnin edistämiseksi toimiva Sexpo-säätiö on vastustanut lasten sukupuolielinten silpomista, poikien ympärileikkausta mukaan lukien johdonmukaisesti koko olemassaoloaikansa. Säätiö myös vaatii 18-vuoden ikärajaa poikien ympärileikkaukselle.¹¹⁷ Vuonna 2011 Sexpo-säätiö käynnisti hankkeen, jonka tavoitteena on vähentää poikien ei-lääketieteellisiä ympärileikkauksia valistuksen avulla. Ehjä-hankkeen esitteen mukaan poikien ei-lääketieteellinen ympärileikkaus on lapsen oikeuksien loukkaus.¹¹⁸

Suomen Seksologinen seura ry on osana Nordic Association for Clinical Sexology -yhdistystä antanut kannanoton 10.10.2013, jossa tuetaan pohjoismaisten lapsiasiavaltuutettujen julkilausumaa sekä EN: parlamentaarisen yleiskokouksen päätöstä, joiden mukaan valtion on ryhdyttävä toimenpiteisiin suojatakseen lasta ei-lääketieteellisten sukuelinten leikkausten aiheuttamalta koskemattomuuden loukkaukselta.¹¹⁹

Ympärileikkausten kieltämistä ovat vaatineet yhteisessä julkilausumassaan myös Vihreä miesliike ry., Profeministimiehet ry., Sexpo-säätiö, Vasemmistoliiton miespoliittinen työryhmä, Suomen Humanistiliitto sekä Miesten tasa-arvo ry.¹²⁰

Myös STM:n toimeksiannosta mieskysymyksiä tasa-arvopolitiikassa pohtivan työryhmän väliraportissa korostetaan poikien ympärileikkauksen peruuttamattomuutta ja riskejä. Väliraportin mukaan rituaalisia ympärileikkauksia ei tulisi voida suorittaa ennen kuin poika pystyy antamaan toimenpiteelle ikänsä ja kehitystasonsa huomioiden tietoisuuden suostumuksen. Väliraportin tarkoituksena on avata työryhmän työskentelyä avoimeksi keskusteluksi ja eräs

¹¹⁵ Ehdotus poikien ympärileikkauksen vastaisen valistuksen aloittamiseksi. Lastensuojelun keskusliitto 15.1.2013.

¹¹⁶ Lääkärin etiikka. Suomen lääkäriiliitto 2013.

¹¹⁷ Lehdistö tiedote 5.10.2013: Sexpo vaatii 18 vuoden ikärajaa poikien ympärileikkaukselle.

¹¹⁸ Miksi poikien ympärileikkauksesta tulee luopua. EHJÄ-hanke (Sexpo).

¹¹⁹ Nordic Association for Clinical Sexology (NACS): Statement on non-therapeutic circumcision of boys 10.10.2013.

¹²⁰ Kansalaisjärjestöt: Ympärileikkaukset kiellettävä (2.3.2012).

näistä keskustelunavauksista koskee poikien ei-lääketieteellisen ympärileikkausta luopumista.¹²¹

Yhteenvedona poikien ympärileikkauksia koskevista kannanotoista voidaan tiivistää, että aivan viime vuosina suhtautuminen niihin on muuttunut yhä kielteisemmiksi. Suurin osa järjestöistä, jotka ovat julkilausuman aiheeseen liittyen antaneet, ovat joko vaatineet niiden siirtämistä myöhempään ajankohtaan tai niiden kieltämistä kokonaan. Viranomaistahojen kannanotot puolestaan korostavat oikeustilan selventämisen vaativan ympärileikkauksen edellytysten ja olosuhteiden määrittelemistä lainsäädännön tasolla.

4 Kansainvälinen keskustelu ympärileikkauksesta

4.1 Yleinen kansainvälinen keskustelu

Poikien rituaalista ympärileikkausta koskeva keskustelu ihmisoikeusfoorumeilla ei ole ollut kovin vilkasta aivan viime vuosia lukuun ottamatta. Keskustelu on painottunut lähinnä erimielisyyksiin ympärileikkauksen mahdollisista lääketieteellisistä ja terveydellisistä hyödyistä ja vaikutuksista. Tilanne on siten eri kuin tyttöjen ympärileikkausperinteen osalta, jota on 1990-luvulta lähtien pidetty vakavana puuttumisena tyttöjen ja naisten ruumiilliseen koskemattomuuteen, haitallisena perinteisenä käytäntönä (harmful traditional practise) ja siten ihmisoikeusloukkauksena, johon valtioilla on velvollisuus puuttua. Useimmat tyttöjen ympärileikkausta tutkineet ja vastustavat tahot sekä sitä koskevat kannanotot korostavat, ettei tyttöjen ja poikien ympärileikkaukset tule verrata keskenään.

Poikien ympärileikkausta ei varsinaisesti ole kielletty missään valtiossa. Sen suorittamiseen liittyvät käytännöt esimerkiksi julkisen terveydenhuollon mukana olon tai leikkausten julkisista varoista maksettavien korvausten suhteen vaihtelevat suuresti valtioittain.¹²² Ruotsi, Saksa ja pian myös Norja ovat ilmeisesti ainoita valtiota, joissa ympärileikkauksen edellytyksistä on säädetty lain tasolla. Muualla ympärileikkausten sallittavuuden voidaan katsoa perustuvan niin sanottuun maan tapaan. Oikeuslähdeopillisesti maan tavalla viitataan oikeuslähteeseen, jota sovelletaan tilanteissa, joissa kirjoitettua lainsäädäntöä ei ole käytettävissä.

Viime vuosina poikien ympärileikkausperinne nimenomaan ihmisoikeuskysymyksenä on herättänyt enemmän keskustelua myös kansainvälisillä foorumeilla. Ihmisoikeussopimuksia valvovien tahojen kannanottoja on kuitenkin edelleen niukasti. Esimerkiksi LOS:ia valvova lasten oikeuksien komitea tai muutkaan YK:n ihmisoikeussopimusten valvontaelimet eivät ole käsitelleet poikien ympärileikkausta sopimuksissa turvattujen ihmisoikeuksien tasolta. Lasten oikeuksien komitean mukaan poikien ympärileikkausta ei kuitenkaan tulisi suorittaa epä-

¹²¹ STM 2014:3, s. 9, 22.

¹²² Kokoavasti eräiden maiden käytännöistä ja maissa käydyistä ympärileikkauksiin liittyvistä julkisesta keskustelusta Stenman 2004, s. 49–65.

hygieenisissä tai muuten vaarallisissa olosuhteissa.¹²³ Myöskään EU:n toimielimien lausunnoissa tai muissa kannanotoissa ei löydy nimenomaista viittausta poikien ympärileikkaukseen. Toimielinten suosituksissa, päätöslauselmissa ja EU:n parlamentissa esitetyissä kirjallisissa kysymyksissä suhteellisen paljon käsiteltyjä lapsiin kohdistuvia haitallisia käytäntöjä koskevat viittaukset ovat liittyneet pääasiassa tyttöjen ympärileikkausperinteeseen ja sen ehkäisyyn.

EIS:sta valvovan EIT:n ratkaisukäytännössä ei ole käsitelty poikien ympärileikkausta ihmisoi-keussopimuksen näkökulmasta. Ympärileikkaus on ollut muutaman tapauksen taustatiedoissa, mutta varsinaisesti tuomioistuin ei ole ottanut kantaa käytäntöön esimerkiksi EIS:ssa turvattujen ruumiillisen koskemattomuuden ja uskonnonvapauden tasolta. Tapauksessa Moskovan Jehovan todistajat ja muut v. Venäjä (2010) EIT kuitenkin totesi, että yleisesti ottaen moniin uskontoihin saattaa liittyä sellaisia riittejä ja rituaalia, jotka voivat olla haitallisia niiden harjoittajien hyvinvoinnille. Esimerkkinä tuomioistuin viittasi paastonaikaan, joka on erityisen pitkä ja tiukka ortodoksisen kirkon piirissä sekä juutalaisten ja muslimien harjoittamaan poikalapsien ympärileikkaukseen.¹²⁴

Lokakuussa 2013 Euroopan neuvoston parlamentaarinen yleiskokous käsitteli saksalaisen kansanedustajan aloitteesta kannanottoa lapsen oikeudesta fyysiseen koskemattomuuteen. Kannanotossa todettiin, että huolimatta viimeisten vuosikymmenten sekä lainsäädännöllisistä että poliittisista toimista johtuvista parannuksista lapsen suojaan väkivaltaa vastaan, esiintyy neuvoston jäsenmaissa edelleen paljon lasta vahingoittavia käytäntöjä. Erityisen huolestuttavana pidettiin sellaisia lapsen fyysistä koskemattomuutta loukkaavia käytäntöjä, joita niiden ylläpitäjät perustelevat lapselle hyödyllisillä vaikutuksilla huolimatta täysin päinvastaisesta näytöstä. Muun muassa tyttöjen ympärileikkauksen, interseksuaaliselle lapselle tehtävien leikkausten ja erilaisten lävistysten sekä tatuointien lisäksi kannanotossa viitattiin nuorille poikalapsille uskonnollisista syistä suoritettavaan ympärileikkaukseen. Kannanotossa suositeltiin jäsenvaltioita hankkimaan tietoa ja nostamaan myös yleistä tietoisuutta näistä lapselle fyysisellä ja psyykkisellä terveydelle haitallisista käytännöistä ja toimenpiteistä sekä ryhtymään lainsäädännöllisiin ja muihin toimiin, jotta lasten suojaa kyseisiä toimenpiteitä vastaan vahvistettaisiin. Erikseen vielä kehoitettiin määrittelemään poikien ympärileikkauksien suorittamiselle lääketieteelliset ja muut asianmukaiset olosuhteet.¹²⁵

Kyseisen kannanoton jälkeen Israelin presidentti Simon Peres kirjoitti Euroopan neuvoston pääsihteerille kirjeen, jossa pyysi yleiskokousta pohtimaan uudelleen kantaansa siinä viitattuihin käytäntöihin ja erityisesti poikien ympärileikkaukseen. Peresin mukaan kannanotto loukkaa Euroopan juutalaisten kulttuurisia ja uskonnollisia oikeuksia. EN:n pääsihteerin

¹²³ Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child 2007, s. 374. Komitean asiakirjoista ja kannanotoista löytyy maininta poikien ympärileikkauksesta Israelia koskevassa raportissa, jossa ilmaistaan huoli joistakin perinteisistä poikien ympärileikkaukseen liittyvistä akuuteista ja myöhemmin ilmenevistä komplikaatoriskeistä. Raportissa komitea suosittelee Israelia tutkimaan kyseisiä lääketieteellisiä komplikaatioita. CRC/C/ISR/CO/2-4, kohdat 41-42.

¹²⁴ Tuomion kohta 144.

¹²⁵ Euroopan neuvoston parlamentaarisen yleiskokouksen päätös (Resolution 1953, 2013).

Thorbjørn Jagland vastasi kirjeeseen ilmoittamalla, että toisin kuin tyttöjen ympärileikkaus, poikien ympärileikkaus ei loukkaa ihmisoikeuksia.¹²⁶ Yleiskokouksen esittelijänä toiminut saksalainen kansanedustaja kuitenkin torjui Peresin kritiikin todeten, ettei kannanotossa verrata tyttöjen ja poikien ympärileikkauskäytäntöjä toisiinsa vaan esitellään erilaisia lapsen ruumiilliseen koskemattomuuteen puuttuvia toimenpiteitä.¹²⁷

Myös Euroopan neuvoston ministerikomitea kommentoi kannanottoa ja sen pohjalta tehtyä suositusta korostamalla, ettei siinä mainitut lapsen koskemattomuuteen puuttuvat käytännöt ole missään tapauksessa verrattavissa toisiinsa. Naisten ja tyttöjen ympärileikkausperinne on ihmisoikeusloukkaus, jonka kansainväliset ihmisoikeussopimukset selvästi kieltävät. Tätä käytäntöä ei voida missään olosuhteissa verrata poikien ympärileikkauskäytäntöön, joka ei ole samanlaisen sääntelyn kohteena.¹²⁸

4.2 Ruotsin ympärileikkauslaki

Keskustelu poikien ei-lääketieteellisestä ympärileikkauksesta kävi vilkkaana Ruotsissa vuosina 1997-1998, jolloin maan korkein oikeus ratkaisi ympärileikkausta koskevan rikosasian. Tapaus koski turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskuksessa kuutta 18 kuukauden – 7 vuoden ikäisille pojille ilman puudutusta tehtyjä leikkauksia, joiden suorittanut mies ei ollut Ruotsissa laillistettu lääkäri. Alioikeus ja hovioikeus tuomitsivat miehen pahoinpitelystä. Korkein oikeus kuitenkin vapautti tämän syytteistä. Perusteluna oli muun muassa vanhempien antama suostumus toimenpiteisiin sekä ympärileikkauksen sosiaaliadekvaattisuus uskonnollisena ja kulttuurisena perinteenä. Lisäksi tuomioistuimien ei katsonut näytetyn, että kivunlievityksen puute aiheuttaisi lapselle sellaista kipua, joka täyttäisi pahoinpitelyn tunnusmerkistön.¹²⁹

Korkeimman oikeuden tuomio nosti poikien ympärileikkaukset keskustelun aiheeksi sekä yleisissä tiedotusvälineissä että lääkäreiden ammattijulkaisuissa Ruotsissa. Tämä johti vuonna 1998 sosiaalhallituksen asettamaan työryhmään ja työryhmän muistion pohjalta tehtyyn hallituksen esitykseen, jossa ehdotettiin säädettäväksi laki rituaalisten poikien ympärileikkausten edellytyksistä.

Hallituksen esityksessä pohdittiin ympärileikkausta uskonnonvapauden näkökulmasta ja korostettiin perinteen vahvaa uskonnollista perustaa juutalaisten ja muslimien keskuudessa. Poikien ympärileikkausten kieltäminen olisi siten Ruotsin hallitusmuodon ja kansainvälisten ihmisoikeussopimusten turvaaman uskonnonvapauden kiellettyä rajoittamista. Hallituksen esityksessä arvioitiin, että Ruotsissa suoritetaan vuosittain noin 2000–3000 ympärileikkausta, joista suurin osa suoritetaan ei-lääketieteellisin perustein. Siksi pidettiin myös erittäin epä-

¹²⁶ Jagland: Male circumcision does not violate human rights. Parliamentary Assembly 9.10.2013.

¹²⁷ Israel's President Shimon Peres urges assembly to "reconsider" resolution. Parliamentary Assembly 7.10.2013.

¹²⁸ Euroopan neuvoston ministerikomitean vastaus suositukseen 2023 (2013).

¹²⁹ Högsta domstolen 27.9.1997 mål nummer B 2235/36.

todennäköisenä, että ympärileikkausten kieltämisellä olisi vaikutusta niistä luopumiseen. Edelleen hallituksen esityksessä katsottiin, ettei niiden salliminen ole vastoin LOS:sta. Uskonnollisesti ja kulttuurisesti merkittävänä toimenpiteenä leikkausten salliminen on linjassa sopimuksen edellyttämän lapsen edun huomioimisen kanssa ympärileikkausta harjoittavien ryhmien keskuudessa. Lapsen etu kuitenkin vaatii, että toimenpide suoritetaan turvallisissa ja valvotuissa olosuhteissa. Lain tavoitteena onkin tehdä ympärileikkauksista lääketieteellisesti turvallisemmat.¹³⁰

Laki, Lag (2001:499) om kärelese av pojkar, tuli voimaan vuonna 2001. Siinä määritellään perusteet ja edellytykset poikien ympärileikkaukselle, niiden suorittajille ja leikkausolosuhteille sekä sanktiot, jos kyseiset edellytykset eivät täyty.

Lakia sovelletaan alle 18-vuotiaiden ei-lääketieteellisiin ympärileikkauksiin (1 §). Ympärileikkaus voidaan tehdä lapsen huoltajan pyynnöstä tai tämän suostumuksen jälkeen. Jos lapselle on kaksi huoltajaa, vaaditaan molempien suostumus. Pojan oma tahto on myös pyrittävä selvittämään mahdollisimman hyvin, eikä leikkausta voida tehdä vastoin tämän suostumusta. Lapsen huoltajille on myös kerrottava mitä toimenpide merkitsee. Tämä tiedonantovelvollisuus koskee myös lasta, jos tämä on riittävän vanha ymmärtämään leikkauksen merkityksen (3 §).

Ympärileikkauksen voi suorittaa vain laillistettu lääkäri tai alle kahden kuukauden ikäiselle pojalle myös lupaviranomaiselta erityisen luvan saanut henkilö (5 §). Leikkaus on suoritettava kivunlievitystä käyttäen turvallisissa ja hygieenisissä olosuhteissa (4 §). Erityislupa voidaan peruuttaa, jollei sitä käytetä asianmukaisesti. Lupaviranomaisella on myös oikeus tarkkailla ja tutkia luvan käyttöä (7 ja 8 §). Ilman lupaa suoritetuista ympärileikkauksista säädetään rangaistavaksi sakkoja tai vankeutta korkeintaan kuusi kuukautta (9 §).

Keskustelu ympärileikkausperinteestä on jatkunut Ruotsissa lain säätämisen jälkeenkin. Esimerkiksi Tukholman juutalainen seurakunta ei ole ollut lakiin tyytyväinen, sillä katsoo sen rajoittavan juutalaista elämänmuotoa ja siten uskonnonvapautta sekä pitää sitä uhkana juutalaisten tulevaisuudelle Ruotsissa.¹³¹ Ruotsalaisen lääkäriyhdistyksen eettinen toimielin on puolestaan suhtautunut kriittisesti ei-lääketieteellisiin ympärileikkauksiin. Vuonna 2010 annetussa lausunnossa yhdistys piti eettisesti arveluttavana näiden toimenpiteiden suorittamista sellaisille lapsille, jotka eivät itse voi antaa siihen suostumusta. Toimielimen mukaan olisi syytä odottaa, että lapsi on riittävän vanha antamaan toimenpiteeseen suostumuksensa.¹³² Ruotsissa on tehty myös lakialoite alaikäisten poikien rituaalisten ympärileikkausten kieltämiseksi syyskuussa 2013.¹³³

¹³⁰ RP 2000/01:81, s. 14, 17–20.

¹³¹ Stenman 2004, s. 55.

¹³² Icke-medicinkst motiverad omkärelese av pojkar. Uttalande 25.2.2010. Svenska Läkaresällskapet, Delegation för medicinks etik.

¹³³ Motion 2013/14:So212.

4.3 Saksan ympärileikkauslaki

Saksassa poikien ympärileikkauskeskustelu on käynyt kiivaana viime vuosina. Toukokuussa 2012 Kölnin tuomioistuin katsoi päätöksessään ei-lääketieteellinen ympärileikkauksen loukkaavan lapsen ruumiillista koskemattomuutta ja siten pahoinpitelyrikokseksi. Päätös sai valtavaa huomioita ja aiheutti paljon keskustelua mediassa sekä politiikassa ja erityisesti juutalaisten ja muslimien keskuudessa Saksassa, mutta myös muualla maailmassa. Tässä keskustelussa korostui ympärileikkauksen merkitys uskonnonvapauden näkökulmasta. Ennen täysin sallitun ympärileikkauksen katsominen pahoinpitelyksi synnytti maassa myös oikeudellisen epävarmuuden tilan. Saksan hallitus reagoi asiaan antamalla aluksi kannanoton, jossa ilmaistiin tyytymättömyys tuomioistuimen päätökseen ja aie säätää laki, joka nimenomaisesti sallii poikien rituaaliset ympärileikkaukset. Laki säädettiin nopealla aikataululla ja se tuli voimaan vuoden 2013 alussa. Lain mukaan vanhemmalla on oikeus päättää poikansa ympärileikkauksesta, silloin kun lapsi ei itse pysty suostumusta tähän antamaan. Edellytyksenä on, että toimenpide suoritetaan lääketieteellisesti turvallisesti. Alle kuusi kuukautiselle lapselle leikkauksen voi suorittaa myös uskonnollisten yhteisön valitsema henkilö, joka ei ole lääkäri, mutta joka on saanut muuta koulutusta ympärileikkausten suorittamiseen.¹³⁴

4.4 Norjan ympärileikkauslaki

Tuorein poikien ympärileikkausta koskeva lainsäädäntö löytyy Norjasta. Norjan parlamentti hyväksyi käytäntöä sääntelevän lain (Lov om rituell omskjæring av gutter) kesäkuussa 2014.

Norjan lain edellytykset ympärileikkauksen suorittamiselle ja suorittamisolosuhteille ovat hyvin samankaltaiset Ruotsin lain kanssa. Norjan lain mukaan ympärileikkauksen voi suorittaa ainoastaan lääkäri tai lääkärin valvonnassa muu henkilö, jolloin lääkäri on vastuussa leikkauksenpiteestä. Toisin kuin Ruotsissa ja Saksassa tämän muun henkilön suorittamalle leikkaukselle ei ole laissa säädettyä ikärajaa, mutta sen suorittaminen edellyttää lääkärin läsnäoloa.

¹³⁴ Merkel & Putzke 2013, s. 447.

5 Pohdintaa ja yhteenvetoa

5.1 Perus- ja ihmisoikeuspunninta

Oikeus elämään ja henkilökohtaiseen vapauteen sekä koskemattomuuteen ja yksityis- ja perhe-elämän suoja eli PL 7 §:n ja PL 10 §:n kokonaisuus muodostavat perustan yksilön ruumiilliselle itsemääräämisoikeudelle. PL 7 §:n 3 momentin mukaan ruumiilliseen koskemattomuuteen ei saa puuttua mielivaltaisesti eikä ilman lakiin perustuvaa syytä. LOS:n ja PL 6 §:n 3 momentin perusteella myös lapset nauttivat yhtäläillä ruumiillisen koskemattomuuden suojasta. Lakiin perustuvia syitä koskemattomuuteen puuttumiselle ovat muun muassa terveydenhuollon toimenpiteet. Lapsen koskemattomuutta täydentää biolääketiedesopimuksen 6 artikla, jonka perusteella koskemattomuuteen puuttuvalla ja terveyteen kohdistuvalla toimenpiteellä tulee olla lapselle välitöntä hyötyä. Tällä hetkellä Suomen oikeusjärjestelmässä ei ole lakia, joka sallisi ei-lääketieteellisestä syytä tehtävän ympärileikkauksen ja täyttäisi siten PL 7 §:n 3 momentin mukaisen vaatimuksen ei-mielivaltaisesta ja lakiin perustuvasta puuttumisesta koskemattomuuteen.

Yksilön perusoikeutta voidaan rajoittaa muun muassa toisen perusoikeuksien turvaamiseksi. Uskonnonvapautta koskevan PL 11 §:n esitöissä todettiin, ettei lapsen oikeutta elämään ja henkilökohtaiseen koskemattomuuteen saa loukata muun henkilön uskonnon- ja omantunnonvapautten vedoten. Ruumiillisen koskemattomuuden ja uskonnon harjoittamisen vapauden perusoikeuspunninnan perusteella lapsen koskemattomuutta ei voida rajoittaa vanhempien uskonnonvapauden perusteella, mutta vanhempien uskonnon harjoittamista voidaan rajoittaa lapsen koskemattomuuden suojaksi. Myöskään kulttuurisia oikeuksia koskevan PL 17 §:n 3 momentista tai säännöksen esitöistä ei voida johtaa oikeutta ylläpitää sellaisia kulttuuriin kuuluvia käytäntöjä, jotka puuttuvat lapsen koskemattomuuteen.

Poikien ympärileikkauksen perusoikeuspunnissa voidaan ottaa kuitenkin huomioon myös muita perus- ja ihmisoikeuksia. Yksityis- ja perhe-elämänsuoja suojaavat yhtä lailla lasta ja tämän vanhempaa. Vanhemman ensisijainen kasvatusoikeus turvaa oikeuden kasvattaa lasta kulttuurinsa ja uskontonsa vaatimalla tavalla. Ensisijaisesta kasvatusoikeudesta ja perhe-elämän suojasta ei kuitenkaan suoraan voida johtaa perustetta kajota lapsen ruumiilliseen koskemattomuuteen. Kaikessa lapseen liittyvässä päätöksen teossa on huomiota lapsen etu. Lapsen itsensä oikeus omaan uskontoonsa ja kulttuuriinsa sekä näiden mukaiseen identiteettiin voidaan katsoa lapsen edun mukaiseksi. Toisaalta, lapsen edun mukaista on myös kunnioittaa tämän itsenäistä ruumiillista itsemääräämisoikeutta ja oikeutta ilmaista mielipiteensä itseensä liittyvissä asioissa.

Ilman nimenomaista lainsäädännöstä rituaalisten ympärileikkausten sallittavuus Suomessa on perustunut maan tapaa. Vuonna 2008 annetussa KKO:n ennakkoratkaisussa tuomioistuin katsoi, että turvallisissa olosuhteissa suoritettua poikien ei-lääketieteellistä ympärileikkausta voidaan pitää vähäisenä puuttumisena lapsen koskemattomuuteen. Vaikka tälle puuttumiselle

ei ole laissa säädettyä perustetta, voitiin lapsen huoltajan menettely oikeuttaa uskonnollisilla, kulttuurisilla ja sosiaalisilla, lapsen omaan etuun liittyvillä syillä. KKO:n ennakkopäätöksen jälkeen hovioikeuden tuomiot ovat seuranneet ratkaisulinjaa punniten ratkaisuisaan, onko ympärileikkauksen perusteeksi ollut KKO:n mainitsemia hyväksyttäviä uskonnollisia, kulttuurisia ja sosiaalisia syitä.

Perusoikeuksien kannalta tämän hetkistä oikeustilaa voidaan pitää ongelmallisena. Vaikka korkeimman oikeuden ennakkopäätökset on tarkoitettu alemmissa oikeusasteissa noudatettavaksi, on niillä kuitenkin vain heikosti velvoittavan oikeuslähteen asema. Oikeuskäytännöllä ei ole sellaista laintasoista oikeutta luovaa vaikutusta, jota perusoikeuksiin puuttuminen edellyttää.¹³⁵ Oikeudellista epävarmuutta voidaan katsoa myös lisäävän sen, että toisin kuin Helsingin hovioikeus, alempi tuomioistuin ei ole omaksunut KKO:n ratkaisulinjaa, vaan antanut langettavia tuomioita ympärileikkaustapauksissa. Yhdenvertaisuusperiaatteen kannalta tämä ei ole täysin ongelmatonta.

Hovioikeuden voidaan myös katsoa laajentaneen KKO:n ennakkoratkaisussa omaksuttua tulkintalinjaa tapauksessa, joka koski kulttuurisista, ei uskonnollisista syistä tehtyä ympärileikkausta. Vaikka vähemmistöryhmien kulttuuriset oikeudet ovat saaneet sekä kansainvälisesti että kansallisesti yhä enemmän huomioita ja yksilön kulttuuri-identiteettiä alettu pitää tärkeänä, jopa ihmisarvoa määrittävänä tekijä, on näiden oikeuksien ihmis- ja perusoikeussuoja edelleen suhteellisen löyhä. KKO:n ratkaisussa punnittiin poikien ympärileikkauksen sallittavuutta nimenomaan perus- ja ihmisoikeutena turvatun uskonnonvapauden ja lapsen ruumiillisen koskemattomuuden ja toisaalta yksityis- ja perhe-elämän eri ulottuvuuksien näkökulmasta. Vaikka KKO viittasi ratkaisussaan hyväksyttäviin uskonnollisiin, sosiaalisiin ja *kulttuurisiin* syihin, ratkaisussa ei suoranaisesti tarkasteltu rituaalisen ympärileikkauksen suhdetta PL 17 §:n 3 momentin ja kansainvälisten ihmisoikeussopimusten turvaamiin vähemmistön oikeuksiin ylläpitää omaa kulttuuriaan. Tarkkarajaisesti säännelty uskonnonvapaus ja sen harjoittamisen vapaus nauttivat lähtökohtaisesti vahvempaa perus- ja ihmisoikeussuojaa kuin yleisemmin muotoillut kulttuuriset oikeudet. Siksi ei-lääketieteellisen poikien ympärileikkauksen perus- ja ihmisoikeusarviossa merkitystä voidaan antaa sille, ovatko sen perusteet uskonnollisia vai esimerkiksi vain perinnäisen tavan mukaisia.¹³⁶

5.2 Vaihtoehdot poikien ympärileikkauksen sääntelemiselle

Mahdolliset poikien ei-lääketieteellisten ympärileikkauksen sääntelyvaihtoehdot ovat 1) kriminalisoidaan/kielletään kaikki ei-lääketieteellisistä syistä tehtävät ympärileikkaukset, 2) säilytetään nykyinen oikeustila tai 3) säädetään laki/annetaan yhtenäiset viranomaisohjeet ympärileikkauksen edellytyksistä.

¹³⁵ Tämä todettiin myös Helsingin käräjäoikeuden tuomiossa 30.11.2011.

¹³⁶ Myös rikosoikeuden professori Kimmo Nuotion mukaan poikien ympärileikkauksen uskonnollisten ja kulttuuristen perusteiden oikeudellinen arvio palautuu ainakin osittain eri normien yhteyteen. Nuotio 2010, s. 14.

Poikien ympärileikkauksen kieltäminen

Perustuslain ja erityisesti henkilökohtaista koskemattomuutta koskevan PL 7 §:n 3 momentin perusteella – koskemattomuuteen ei voida puuttua mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädetty perustetta – poikien ei-lääketieteellisten ympärileikkausten kriminalisoinnille ei ole estettä. Myös kansainväliset ihmisoikeussopimukset sallivat uskonnon harjoittamisen vapauden rajoittamisen muun muassa terveyden suojaamiseksi ja muiden ihmisten oikeuksien turvaamiseksi. Perusoikeutena turvattua uskonnonvapautta voidaan rajoittaa perusoikeuksien yleisten rajoitusedellytysten mukaisesti. Ihmisoikeussopimuksia valvovat elimet eivät ole ottaneet nimenomaisesti kantaa poikien ympärileikkauksen puolesta eikä vastaan. Vaikkei poikien ympärileikkausta ole ilmeisesti kielletty missään, mahdolliselle kriminalisoinnille ei näytä olevan perus- ja ihmisoikeuksien tasolta estettä.

Poikien ympärileikkauksen yleisyys ja erityisesti sen merkitys uskonnollisille yhteisöille huomioiden voidaan kuitenkin kyseenalaistaa sen kriminalisoinnin tarkoituksenmukaisuutta ja hyväksyttävyyttä. Vaikka perus- ja ihmisoikeussopimusten tasolta kriminalisoinnille ei olisi estettä, on monikulttuurisessa ja vähemmistön uskonnolliset sekä kulttuuriset oikeudet huomioon ottavassa yhteiskunnassa ilmiötä tarkasteltava laajemmassa kokonaisuudessa. Useat tahot ovat myös korostaneet, ettei ympärileikkauksen kieltäminen johtaisi niiden lopettamiseen. Todennäköisenä pidetään, että niiden suorittaminen vain siirtyisi yhä kauemmaksi viranomaistahojen valvonnasta. Mahdollista olisi, että leikkausten suorittaminen siirtyisi ulkomaille tai täysin epäammattimaisiin olosuhteisiin. Lisäksi, rangaistavuus saattaisi nostaa kynnystä tuoda lapsi hoitoon mahdollisissa ympärileikkauksen jälkeisissä hoitoa vaativissa tilanteissa. Kieltäminen ei siten välttämättä ole lapsen edun eikä myöskään perusoikeutena taatun oikeuden turvallisuuden mukaista. Lainsäätäjän on huomioitava mahdollisen lain vaikutukset laajassa yhteiskunnallisessa merkityksessä. Euroopan neuvoston kannanoton ja Saksan Kölnin tuomioistuimen jälkeiset keskustelut osoittavat, että vahvasti uskonnollisesti ja kulttuurisesti juurtuneen tradition kieltäminen on poliittisesti erittäin hankalaa.

Nykyisen oikeustilan säilyttäminen

Tämän hetkinen poikien ympärileikkausta koskeva oikeustila vaikuttaa erityisesti yhdenvertaisuusperiaatteen ja oikeudellisen epävarmuuden kannalta ongelmalliselta. Yhdenvertaisuusperiaate edellyttää, että lakia sovelletaan tekemättä muita poikkeuksia kuin siitä ilmenee. Lain puuttuessa alemmat tuomioistuimet ovat punninneet korkeimman oikeuden ennakkopäätöstä ja siinä käytettyjä ratkaisuperusteita päätyen osittain erilaisiin lopputuloksiin. Yhdenvertaisen lain soveltamisen ja oikeusvarmuuden kannalta tätä voidaan pitää erittäin kyseenalaisena. Yhdenvertaisuusperiaatteen merkitystä voidaan tarkastella myös toisesta näkökulmasta: jos yhteiskunta sallii ympärileikkaukset uskonnollisin perustein uskonnon harjoittamisen muotona, pitäisi myös tällaisten hyväksyttäväksi katsottujen edellytysten täytyessä toimenpiteisiin olla yhtäläinen mahdollisuus ja oikeus.

Oikeustilan ongelmallisuudesta kertonee myös useiden viranomaistahojen ja erityisesti tuomioistuinten kannanotot lain säätämisen puolesta. Myös oikeuskirjallisuudessa ja järjestökentällä on korostettu lainsäädännön tarpeellisuutta.

Poikien ympärileikkauksen säänteleminen

Henkilökohtaista koskemattomuutta koskeva PL 7 §:n 3 momentti edellyttää, että koskemattomuuteen puuttuminen säännellään lailla. Myös perusoikeuksien yleisten rajoitusedellytysten mukaan perusoikeutta voidaan rajoittaa vaan lailla eikä alemman asteisella säännöksellä. Tämän perusteella esimerkiksi viranomaisohjeistus ei olisi riittävä peruste puuttua koskemattomuuteen, vaan se vaatisi laintasaisen säännöksen.

PL 7 §:n 3 momentti ja tulkinnanvarainen biolääketiedesopimus puoltavat lainsäätäjän kannanottoa ympärileikkauksen sallittavuuteen ja sen suoritusedellytyksiin. Eri asia lienee, halutaanko ympärileikkauksen salliva laki säätää. Enemmistö lääkäreistä näyttää pitävän ei-lääketieteellistä ympärileikkausta lääkärin etiikan vastaisena ja vastustavan lakia.

Mahdollisen lakiehdotuksen pohjana voitaisiin käyttää vuoden 2003 lainsäädäntötarvetta selvittäneen työryhmän ehdotusta sekä Ruotsin ympärileikkausta koskevaa lakia. Laissa olisi huomioitava muun muassa millaisilla perusteilla ei-lääketieteellinen poikien ympärileikkaus voitaisiin suorittaa, kuka sen voisi suorittaa sekä missä ja millaisissa olosuhteissa leikkaukset tulisi tehdä. Vuoden 2003 työryhmän ehdotuksessa ympärileikkauksen olisi voinut suorittaa vain laillistettu tai luvan saanut lääkäri. Ruotsin lain mukaan alle kahden kuukauden ikäisen pojan ympärileikkauksen voi suorittaa myös muu lupaviranomaiselta luvan saanut henkilö. Myöskään saksan laki ei edellytä, että alle kuusi kuukautisen pojan leikkauksen suorittaja on lääkäri. Edelleen laissa olisi säänneltävä toimenpiteeseen vaadittavasta suostumuksesta, tiedonsaantioikeudesta ja muusta ympärileikkaukseen sovellettavasta lainsäädännöstä. Huomioitavia lakeja ovat muun muassa potilaslaki, laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä, kansanterveyslaki ja potilasvahinkolaki.

Eräs vaikea mahdollisen lain säätämisen yhteydessä ratkaistava kysymys olisi suostumuksen ja nimenomaan lapsen itsensä suostumuksen merkitys ympärileikkauksen suorittamiselle. Uskonnollisena rituaalina ympärileikkaus tehdään useimmiten vastasyntyneelle tai hyvin nuorelle pojalle: juutalaiset kahdeksan päivän ikäisenä ja muslimit viimeistään ennen teini-ikää. Useat tahot ovat kyseenalaistaneet nimenomaan sitä, että pienen lapsen ympärileikkaukselle puututaan lapsen koskemattomuuteen suorittamalla peruuttamaton toimenpide ilman, että lapsi voi antaa tähän suostumustaan tai ilmaista mielipidettään. Lakia säädettäessä olisi pohdittava voitaisiinko pojan ympärileikkausta siirtää ajankohtaan, jossa tämä voi itse tehdä päätöksen leikkauksesta. Lapsen itsemääräämisoikeuden sekä lapsen ja tästä myöhemmin kehittyvän aikuisen itsensä uskonnonvapauden kannalta tällainen vaihtoehto voisi olla hyväksyttävämpää. Toisaalta, koska rituaaliset ympärileikkaukset suoritetaan yleensä uskonnollisista syistä nimenomaan hyvin pienille lapsille, on sen siirtämistä myöhempään ajankohtaan pidetty ympärileikkauksen tosiasiallisena kieltämisenä. Tämänkaltainen lainsä-

däntö edellyttäisi myös sen määrittelemistä, milloin lapsi on ikänsä ja kehitystasonsa huomioon ottaen tarpeeksi kypsä päätöksen tekemään. Johtoa tähän voitaisiin kuitenkin hakea esimerkiksi uskonnonvapauslaista ja muusta lasta ja lapsen kuulemista koskevasta lainsäädännöstä.

Jos lapsen huoltajan suostumus katsotaan riittäväksi, olisi laissa säädettävä tarkasti siitä, millainen suostumus pojan ympärileikkaukseen tarvitaan. Oikeuskäytäntö huomioon ottaen olisi laissa säädettävä vähintäänkin siitä, tarvitaanko leikkaukseen molempien huoltajien suostumus toisin sanoen ennakoida tilanteita, joissa toinen huoltaja toimenpidettä vastustaa.

LÄHTEET

Kirjallisuus

Cultural Bias in the AAP's 2012 Technical Report and Policy Statement on Male Circumcision. Pediatrics. Official Journal of the American Academy of Pediatrics. Online julkaisu 18.3.2013. Saatavilla osoitteessa:

<http://pediatrics.aappublications.org/content/early/2013/03/12/peds.2012-2896.full.pdf+html> (Pediatrics 2013)

Donders, Yvonne: A Right to Cultural Identity in UNESCO. Teoksessa Francioni, Francesco & Scheinin, Martin (toim.): Cultural Human Rights. International Studies in Human Rights. Volume 95. Martinus Nijhoff Publishers. Leiden 2008, s. 317–340.

Ensimmäinen Mooseksen kirja. Teoksessa Pyhä Raamattu. Suomen evankelis-luterilaisen kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos.

Hurme, Timo & Reunanen, Mikko : Poikien ympärileikkaus. Kysely lastenkirurgien hoitokäytännöistä. Lääketiede, alkuperäistutkimus. Suomen Lääkärilehti 35/2008 vsk 63, s. 2781–2786.

Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child. Fully revised third edition. United Nations Children's Fund 2007.

Saatavilla osoitteessa:

http://www.unicef.org/publications/index_43110.html

Kolehmainen Maija; Taskinen, Seppo & Lindell, Ossi: Esinahan kirurgia. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim 1/2010, s. 75–83. (Kolehmainen ym. 2010)

Lahti, Raimo: Poikien ympärileikkaus. Monikulttuurista rikosoikeutta. Teoksessa Porttikivi, Janne & Tiihonen, Jussi (toim.): Mies väärästä tiedekunnasta. Ari Hirvosen 50-vuotisjuhlakirja. Loki-kirjat. Helsinki 2010, s. 51–67.

Lahti, Raimo: Infant Male Circumcision – Finnish Supreme Court Ruling on a Multicultural Legal Problem. Teoksessa Rynning, Elisabeth & Hartlev, Mette (toim.): Nordic Health Law in a European Context – Welfare State Perspectives on Patients' Rights and Biomedicine. Martinus Nijhoff Publishers. Leiden 2012, s. 216–227.

Lindell, Ossi: Lisää sytykettä kiistelyyn ympärileikkauksesta. Lääketieteen maailmasta. Suomen lääkäri-lehti 21/2013 vsk 68, s. 1563.

Male Circumcision. Task Force on Circumcision. Pediatrics. Official Journal of the American Academy of Pediatrics. Online julkaisu 27.8.2012.

Saatavilla osoitteessa:

<http://pediatrics.aappublications.org/content/130/3/e756.full.pdf>
(Pediatrics 2012)

Merkel, Reinhard & Putzke, Holm: After Cologne: male circumcision and the law. Parental right, religious liberty or criminal assault? *Journal of Medical Ethics*, Volume 39, Issue 7, 2013 s. 444–449.

Nieminen, Liisa: Lasten perus- ja ihmisoikeussuojan ajankohtaisia ongelmia. *Lakimies* 3/2004, s. 591–621.

Nuotio, Kimmo: Kulttuurien kohtaaminen rikosoikeudessa. *Oikeus* 2010/2, s. 138–145

Ojanen, Tuomas & Scheinin, Martin: Yhdenvertaisuus ja syrjinnän kieltö (PL 6 §). Teoksessa: Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Ojanen, Tuomas – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka: *Perusoikeudet*. WSOYpro Oy. Helsinki 2011, s. 227–280. (Ojanen & Scheinin 2011a)

Ojanen, Tuomas & Scheinin, Martin: Uskonnon ja omantunnonvapaus (PL 11 §). Teoksessa: Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Ojanen, Tuomas – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka: *Perusoikeudet*. WSOYpro Oy. Helsinki 2011, s. 413–458. (Ojanen & Scheinin 2011b)

Pakaslahti, Antti: Monikulttuurisia näkökohtia poikien ympärileikkaukseen. *Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim* 5/2005, s. 569–70.

Pellonpää, Matti: Henkilökohtainen koskemattomuus (PL 7§). Teoksessa: Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Ojanen, Tuomas – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka: *Perusoikeudet*. WSOYpro Oy. Helsinki 2011, s. 281–301.

Pälve Heikki: Rituaalinen ympärileikkaus ei ole lääkärin etiikan mukaista. Pääkirjoitus Suomen lääkäri-lehdessä (35/2008) 29.8.2008.

Pälve, Heikki: Ympärileikkaus opettaa lääkäreitä. Pääkirjoitus Suomen lääkäri-lehdessä (12/2013) 22.3.2013.

Raitio, Jaakko: Valitus korkeimpaan oikeuteen. Teoksessa: Frände, Dan – Havansi, Erkki – Helenius, Dan – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Virolainen, Jyrki: *Prosessioikeus*. Sanoma pro oy 2012, päivitetty onlineversio.

Steinbock, Hannele & Weintraub, Deiv: Poikien ympärileikkaus on juutalaisille kasteeseen verrattava toimitus. Toimituksen pyytämä kommentti. *Suomen Lääkäri-lehti* 35/2008 vsk 63, s. 2787.

Stenman, Kristiina: Poikien ympärileikkaus. Selvitys kansainvälisistä ja kotimaisista käytännöistä. *Sosiaali- ja terveysministeriön monisteita* 2004:3.

Tigerstedt-Tähtelä, Elisabeth: Lapsen oikeuksia koskeva yleissopimus. Teoksessa Haapea, Arto (toim.): *Ihmisoikeudet 2000-luvulla—Sopimuksia ja asiakirjoja*. Edita Publishing Oy. Helsinki 2002, s. 675–705.

Tolvanen, Matti: KKO 2008:93. Pahoinpitely ja ympärileikkaus. Teoksessa Timonen, Pekka (toim.): *KKO:n ratkaisut kommentein II 2008*. Talentum. Helsinki 2009, s. 142–152.

Tulokas, Mikko: Korkeimman oikeuden tuomioiden prejudikaattimerkitys ja tuomion perustelut. Saatavilla osoitteessa:

<http://korkeinoikeus.fi/fi/index/muutoksenhakijalle/korkeimmanoikeudentuomioidenprejudikaattimerkitysatuomioidenperustelut.html>

Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeuksien rajoitusedellytykset. Werner Söderström Lakitieto Oy. Helsinki 2001.

Viljanen, Veli-Pekka: Yksityiselämän suoja (PL 10 §). Teoksessa: Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Ojanen, Tuomas – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeudet. WSOYpro Oy, Helsinki 2011, s. 389–411.

Virallislähteet

Suomi

EOAL 1570/2009. Eduskunnan oikeusasiamiehen lausunto valtioneuvoston ihmisoikeuspoliittisesta selonteosta, annettu 20.5.2009.

HE 185/1991 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi potilaan asemasta ja oikeuksista.

HE 309/1993 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

HE 170/2002 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle uskonnonvapauslaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 216/2008 vp. Hallituksen esitys ihmisoikeuksien ja ihmisarvon suojaamiseksi biologian ja lääketieteen alalla tehdyn yleissopimuksen sekä siihen liittyvien ihmisten toisintamisen kieltämisestä ja ihmisalkuperää olevien elinten ja kudosten siirroista tehtyjen lisäpöytäkirjojen hyväksymisestä sekä laeiksi niiden lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja rikoslain 11 luvun 11 §:n ja 47 luvun 3 §:n muuttamisesta.

K 12/2000 vp. Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus toiminnastaan vuonna 1999.

KK 155/2012 vp. Kirjallinen kysymys: ”Uskonnollisin perustein suoritetun poikalapsen ympärileikkauksen kriminalisointi”, oikeusministerin antama vastaus 21.3.2012.

KK 504/2013 vp. Kirjallinen kysymys: ”Poikien ei-lääketieteellisten ympärileikkausten kieltäminen kansainvälisten sopimusten nojalla”, peruspalveluministerin antama vastaus 5.6.2013.

PeVL 20/1998 – HE 66/1998 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä n:o 66 laiksi maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta.

PeVM 25/1994 vp – HE 309/1993 vp. Perustuslakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä n:o 309/1993 vp perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

StVL 5/1994 vp – HE 309/1993 vp. Sosiaali- ja terveysvaliokunnan lausunto n:o 5 hallituksen esityksestä perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

VNS 7/2009 vp. Valtioneuvoston selonteko Suomen ihmisoikeuspolitiikasta 2009.

Ruotsi

Motion 2013/14:So212. Förbjud icke medicinska omskärning av omyndiga pojkar, 24.9.2013.

RP 2000/01:81. Regeringens proposition 2000/01:81 Omskärning av pojkar.

Lainsäädäntö

Suomi

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983.

Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 493/1999. (Kumottu).

Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 785/1992.

Lastensuojelulaki 417/2007.

Rikoslaki 39/1889.

Suomen perustuslaki 731/1999.

Uskonnonvapauslaki 453/2003.

Ruotsi

Lag (2001:499) om kärning av pojkar.

Kansainväliset sopimukset ja niiden valvontaelinten kannanotot

Euroopan unionin perusoikeuskirja, EUVL C 303, 14.12.2007, s. 1–16.

Euroopan unionista tehdyn sopimuksen ja Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen konsolidoidut toisinnot, EUVL C 326, 26.20.2012, s. 1–199.

Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus. SopS 7–8/1976.

Human rights committee: General Comment No. 22: The right to freedom of thought, conscience and religion (Art.18): 30.7.1993 YK:n asiakirja CCPR/C/21/Rev.1/Add.4.

Kansallisten vähemmistöjen suojelemista koskeva puiteyleissopimus. SopS 1–2/1998.

Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus. SopS 6/1976.

UNESCO:n yleissopimus aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta. SopS 47/2013.

Uudistettu Euroopan sosiaalinen peruskirja. SopS 80/2002.

Yleissopimus ihmisoikeuksien ja ihmisarvon suojelemiseksi biologian ja lääketieteen soveltamisessa. SopS 24/2010. Sopimusta selittävä muistio (Explanatory Report).

Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (Euroopan ihmisoikeussopimus). SopS 63/1999.

Yleissopimus lapsen oikeuksista. SopS 59–60/1991.

Committee of the Rights of the Child: Concluding observations on the second to fourth periodic reports of Israel, adopted by the Committee at its sixty-third session, 4.7.2013. (CRC/C/ISR/CO/2–4)

Oikeuskäytäntö

Suomi

KKO 2008:93

Helsingin hovioikeus 30.1.2011 nro 940 dnro R10/975

Helsingin hovioikeus 10.5.2011 nro 1417 dnro R 10/1431

Helsingin hovioikeus 5.12.2013 nro 3184 dnro R12/705 (ei lainvoimainen)

Helsingin hovioikeus 10.1.2014 nro 12 dnro R 12/1014 (ei lainvoimainen)

Ruotsi

Högsta domstolen 27.9.1997 mål nummer B 2235/36

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Nielsen v. Tanska (1988)

Johansen v. Norja (1996)

Scozzari ja Giunta v. Italia (2000)

Moskovan Jehovan todistajat ja muut v. Venäjä (2010)

Muut lähteet

Domstolarna kräver lag om omkäreelse. Hufvudstasbladet 1.7.2013.

Ehdotus poikien ympärileikkauksen vastaisen valistuksen aloittamiseksi. Lastensuojelun keskusliitto 15.1.2013. Saatavilla osoitteessa:

http://www.lskl.fi/files/1676/Ehdotus_poikien_ymparileikkausten_vastaisen_valistuksen_aloittamiseksi.pdf

Euroopan neuvoston parlamentaarisen yleiskokouksen päätös (Resolution 1953, 2013): Lasten oikeus fyysiseen koskemattomuuteen. (Parliamentary Assembly: Children's right to physical integrity). Saatavilla osoitteessa:

<http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=20174&lang=en>

Euroopan neuvoston ministerikomitean vastaus suositukseen 2023 (2013), 24.3.2014 (Committee of Ministers, Reply, to Recommendation: Children's right to physical integrity). Saatavilla osoitteessa:

<http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=20583&lang=en>

ETENE (Valtakunnallinen terveydenhuollon eettinen neuvottelukunta): Lausunto poikien ympärileikkauksesta 15.9.1999. Saatavilla osoitteessa:

http://www.etene.fi/c/document_library/get_file?folderId=17203&name=DLFE-547.pdf

ETENE (Valtakunnallinen terveydenhuollon eettinen neuvottelukunta) Kokousmuistio 3/2013 22.5.2013. Saatavilla osoitteessa:

http://www.etene.fi/c/document_library/get_file?folderId=367109&name=DLFE-5830.pdf

Guideline on the use of devices for adult male circumcision for HIV prevention. WHO, October 2013. Saatavilla osoitteessa:

http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/93178/1/9789241506267_eng.pdf?ua=1

(WHO 2013)

Icke-medicinsk motiverad omkäreelse av pojkar. Uttalande 25.2.2010. Svenska Läkaresällskapet, Delegation för medicinsk etik. Saatavilla osoitteessa:
<http://www.sls.se/PageFiles/227/000012124.pdf>

Ihmisoikeusliitto haluaa lain poikien ympärileikkauksesta. Helsingin Sanomat 18.12.2008.

Kansalaisjärjestöt: Ympärileikkaukset kiellettävä. Lehdistötiedote 2.3.2012.
 Saatavilla osoitteessa:
<http://www.vihreamiesliike.fi/?p=179>

Miksi poikien ympärileikkauksista tulee luopua. Ehjä-hanke (Sexpo).
 Saatavilla osoitteessa:
<http://ehja.sexpo.fi/assets/EHJ%C3%84-Suomi-2013.pdf>

Lahti, Raimo: Näkökohtia poikien ympärileikkauksen hyväksyttävyydestä. 14.6.1999. Eriävä lausunto ETENE (Valtakunnallinen terveydenhuollon eettinen neuvottelukunta) lausuntoon poikien ympärileikkauksesta. (Lahti 1999)

Lapsiasiavaltuutetun kommenttilausunto sosiaali- ja terveysministeriölle poikien eilääketieteellistä ympärileikkausta koskevasta suosituksesta sosiaali- ja terveysministeriölle 9.2.2011. Saatavilla osoitteessa:
<http://www.lapsiasia.fi/nyt/lausunnot/lausunto/-/view/1553351>

Lehdistötiedote 5.10.2013: Sexpo vaatii 18 vuoden ikärajan poikien ympärileikkaukselle.
 Saatavilla osoitteessa:
<http://www.sexpo.fi/blog/2013/10/05/lehdistotiedote-sexpo-vaatii-18-vuoden-ikarajaa-poikien-ymparileikkauksille/>

Lääkärin etiikka. Suomen lääkäriliitto 2013. Saatavilla osoitteessa:
http://www.laakariliitto.fi/site/assets/files/1273/laakarin_etiikka_2013.pdf

Male circumcision. Global trends and determinants of prevalence, safety and acceptability. WHO and Joint United Nations Programme on HIV/AIDS, 2007. Saatavilla osoitteessa:
http://whqlibdoc.who.int/publications/2007/9789241596169_eng.pdf?ua=1
 (WHO 2007)

Mieskysymyksiä tasa-arvopolitiikassa pohtiva työryhmä. Väliraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2014:3. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki 2014. Saatavilla osoitteessa:
http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=9882185&name=DLFE-29075.pdf
 (STM 2014:3)

Nordic Association for Clinical Sexology (NACS): Statement on non-therapeutic circumcision of boys 10.10.2013. Saatavilla osoitteessa:
http://nacs.eu/data/press_release001.pdf

Parliamentary Assembly – October 7, 2013: Israel's President Shimon Peres urges assembly to "reconsider" resolution. Saatavilla osoitteessa:

<http://www.humanrightseurope.org/2013/10/israeli-president-shimon-peres-urges-assembly-to-reconsider-resolution/>

Parliamentary Assembly – October 8, 2013: Jagland: Male circumcision does not violate human rights. Saatavilla osoitteessa:

<http://www.humanrightseurope.org/2013/10/jagland-male-circumcision-does-not-violate-human-rights/>

Pohjoismaisten lapsiasiavaltuutettujen ja lasten lääketieteen ammattilaisten yhteinen julki-lausuma 30.9.2013: Annetaan poikien itse päättää ympärileikkauksesta.

Saatavilla osoitteessa:

<http://www.lapsiasia.fi/nyt/aloitteet/aloite/-/view/1865087>

Poikien ympärileikkauksesta ei ole tulossa lakia eikä ohjeistusta. Helsingin Sanomat 8.10.2013.

Poikien ympärileikkauksia koskevaa lainsäädäntötarvetta selvittäneen työryhmän muisto. Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 2003:39. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki 2004. Saatavilla osoitteessa:

http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=28707&name=DLFE-4103.pdf
(STM 2003:39)

Report of the Working group on traditional practices affecting the health of women and children, 11.3.1986. YK:n asiakirja E/CN.4/1986/42.

Valtakunnansyyttäjänviraston vuosikertomus 2004.

Saatavilla osoitteessa:

http://www.vksv.oikeus.fi/material/attachments/valtakunnansyyttajanvirasto/vksvliitetiedosot/vuosikertomukset/2004/6J57KKsSV/Valtakunnansyyttajanviraston_vuosikertomus_2004.pdf

Väestöliitto, Suomalaisen lääkäriseura Duodecimin ja Pelastakaa lapset ry 16.11.2012: Poikien ympärileikkauksesta tarvitaan lainsäädäntö ja/tai viranomaisohjeet.